

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Mirjana Novović

Pomen izobraževanja žensk za razvoj

Diplomsko delo

LJUBLJANA, 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mirjana Novović

Mentorica:izr. prof. dr. Maja Bučar

Pomen izobraževanja žensk za razvoj

Diplomsko delo

LJUBLJANA, 2008

POMEN IZOBRAŽEVANJA ŽENSK ZA RAZVOJ

Izobraževanje je temeljna človekova pravica. Poleg tega postaja izobraževanje nenadomestljiv razvojni dejavnik, katerega mednarodna skupnost postavlja v središče razvojnih strategij, kot je na primer razvojna strategija Združenih narodov: Milenijski razvojni cilji. Koristi izobraževanja se več ali manj nanašajo na vse poglede razvoja - tako človekov in družben kot tudi ekonomski razvoj. Izobraževanje žensk ima pogosto močnejši in pomembnejši vpliv kot izobraževanje moških. Vpliva na zniževanje rodnosti, kar posledično znižuje rast prebivalstva. Prav tako vpliva na zdravje ter znižuje umrljivost otrok in mater. V odsotnosti cepiva proti virusu HIV/AIDS je izobraževanje eden najboljših načinov obrambe družbe proti tej bolezni. Poleg tega je izobraževanje, kot oblika človeškega kapitala, pomemben dejavnik dolgoročne gospodarske rasti. Koristi izobraževanja žensk se z vplivom na izobraževanje otrok prenašajo tudi na naslednje generacije, kar pomeni prekinjanje medgeneracijskega začaranega kroga revščine. Poleg večje izobraženosti žensk je za razvoj pomembno tudi odpravljanje neenakosti spolov v izobraževanju. Kljub koristim, ki jih prinaša izobraževanje žensk, je na svetu še vedno 64 odstotkov vseh nepismenih odraslih žensk ter 57 odstotkov vseh otrok, ki ne hodijo v šolo, deklet; še vedno je na svetu 30 odstotkov nepismenih žensk in 41 milijonov deklet, ki ne hodi v šolo.

Ključne besede: ženske, izobraževanje, zdravje, zaposlovanje, razvoj.

IMPORTANCE OF WOMEN'S EDUCATION FOR DEVELOPMENT

Education is a fundamental human right. Furthermore, education is becoming irreplaceable development factor, which international community places at the hearth of development strategies, as it is for example development strategy of the United Nations: Millennium Development Goals. The benefits of education relate to more or less all aspects of development - human, social and economic development. Female education often has a stronger and more significant impact than male education. It decreases fertility, which consequently reduces population growth. It has impact on health and reduces child and maternal mortality. In the absence of vaccine against HIV/AIDS, women's education is society's most effective defence against this disease. Furthermore, education is, as a form of human capital, an important factor in long-term economic growth. Due to the influence on children's education, the benefits of women's education also transmit to the next generations, which results in breaking the transgenerational vicious cycle of poverty. In addition to higher levels of education, the elimination of gender inequalities in education is also an important factor for development. Despite the benefits of women's education, 64 percent of all illiterate adult in the world are still women and 57 percent of all out-of-school children are girls; 30 percent of all women in the world are still illiterate and 41 millions girls do not attend school.

Key words: women, education, health, employment, development.

KAZALO

1	UVOD	7
1.1	Predstavitev problema in področja raziskovanja.....	7
1.2	Cilji diplomskega dela.....	8
1.3	Hipoteza	8
1.4	Uporabljena metodologija.....	8
1.5	Struktura diplomskega dela.....	8
2	IZOBRAŽEVANJE ŽENSK KOT TEMELJNA ČLOVEKOVA PRAVICA IN MEDNARODNA ZAVEZA	9
2.1	Pravno obvezujoči instrumenti.....	11
2.2	Neobvezujoči politični instrumenti	12
3	STANJE NA PODROČJU IZOBRAŽEVANJA ŽENSK	17
3.1	TRENTNO STANJE V IZOBRAŽEVANJU ŽENSK.....	17
3.2	OMEJITVE IZOBRAŽEVANJA ŽENSK.....	22
3.2.1	Revščina in stroški šolanja deklet	22
3.2.2	Kultura.....	24
3.2.3	Institucionalne omejitve	25
4	POMEN IZOBRAŽEVANJA ŽENSK ZA RAZVOJ	27
4.1	DRUŽBEN IN ČLOVEKOV POMEN IZOBRAŽEVANJA ŽENSK.....	28
4.1.1	Vpliv na rodnost.....	29
4.1.2	Vpliv na zdravje otrok in mater.....	36
4.1.3	Vpliv na HIV/AIDS	48
4.2	EKONOMSKI POMEN IZOBRAŽEVANJA ŽENSK.....	55
4.2.1	Izobraževanje kot oblika človeškega kapitala.....	56
4.2.2	Vpliv na zaposlovanje in zasluge žensk	57
4.2.3	Vpliv na gospodarsko rast.....	59
5	ZAKLJUČEK	62
6	LITERATURA	66
	PRILOGE	73

SEZNAM TABEL

Tabela 3.1: Pismenost odraslih, starejših od 15 let, po regijah, za obdobje 1995-2004	18
Tabela 3.2: Neto stopnja vpisa v primarno in sekundarno izobraževanje (» <i>Net Enrolment Rate</i> « - NER) ter bruto stopnja vpisa v terciarno izobraževanje po regijah, za leto 2005 (» <i>Gross Enrolment Rate</i> « - GER)	19
Tabela 4.1: Vpliv izobraževanja žensk na rodnost in na nekatere dejavnike, ki vplivajo na rodnost, v treh francosko govorečih državah podsaharske Afrike	34
Tabela 4.2: Obnašanje žensk v času nosečnosti in poroda, ki vpliva na njeno zdravje, glede na izobrazbo v štirih francosko govorečih državah podsaharske Afrike	48

SEZNEM GRAFOV

Graf 3.1: Delež deklet, ki končajo osnovno šolo	20
Graf 4.1: Srednješolsko izobraževanje deklet in stopnja rodnosti mladoletnih mater, starih med 15 in 19 let.....	33
Graf 4.2: Število rojstev ženske s srednješolsko ali višjo stopnjo izobrazbe	35
Graf 4.3: Delež imuniziranih otrok, starih med 12 in 23 mesecev, glede na raven izobrazbe matere	42
Graf 4.4: Povezava med pričakovanim številom let šolanja žensk in umrljivostjo otrok, starih manj kot 5 let.....	45
Graf 4.5: Ženske, stare med 15 in 24 let, ki so slišale za HIV/AIDS in poznajo tri načine preprečevanja okužbe	51
Graf 4.6: Ženske, stare med 15 in 24 let, ki vedo, da je na pogled zdrava oseba lahko okužena z virusom HIV, glede na stopnjo izobrazbe	51
Graf 4.7: Spolno obnašanje žensk in moških, starih med 15 do 19 let, v Zambiji.....	53
Graf 4.8: Prevalenca HIV v ruralni Ugandi leta 2002 med posamezniki, starimi med 18 in 29 let, glede na raven izobrazbe	55
Graf 4.9: Stopnja donosa naložb v izobraževanje glede na spol in stopnjo izobraževanja.....	59
Graf 4.10: Hitrejši napredek v odpravljanju razlik med spoloma v izobraževanju bi pospešil gospodarsko rast.....	60

SEZNAM KRATIC IN OKRAJŠAV

AIDS – Acquired Immune Deficiency Syndrome (sindrom pridobljene imunske pomankljivosti)

BDP – Bruto domači proizvod

BNP– Bruto nacionalni proizvod

FAWE – Forum for African Women Educationalists

HIV – Human Immunodeficiency Virus (virus človeške imunske pomankljivosti)

GER – Gross Enrolment Rate (bruto stopnja vpisa)

HDI – Human Development Index (Indeks človekovega razvoja)

IMF – International monetary Fund (Mednarodni denarni sklad)

MRC – Milenijski razvojni cilj

NER – Net Enrolment Rate (neto stopnja vpisa)

OECD – Organization for Economic Cooperation and Development (Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj)

SDČP – Splošna deklaracija človekovih pravic

SURS – Statistični urad Republike Slovenije

UNAIDS – The Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (Združen program ZN za HIV/AIDS)

UNDP – United Nations Development Programme (Razvojni program ZN)

UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizacija ZN za izobraževanje, znanost in kulturo)

UNESCO BREDA – Bureau régional pour l'éducation en Afrique de l'UNESCO (UNESCOVA Regionalna pisarna za izobraževanje v Afriki)

UNFPA – United nations population found (Sklad ZN za demografsko dejavnost)

UNICEF – United Nations Children's Fund (Sklad ZN za pomoč otrokom)

UPI – univerzalno primarno izobraževanje

WB – World Bank (Svetovna banka)

ZN – Združeni narodi

1 UVOD

1.1 Predstavitev problema in področja raziskovanja

Precejšen del sveta se danes, v začetku 21. stoletja, še vedno sooča z razvojnimi problemi kot so revščina, visoka rodnost in rast prebivalstva, visoka umrljivost otrok in mater, naraščanje okužbe z virusom HIV/AIDS, neenakost, nizka produktivnost in gospodarska rast, in podobno. Še posebej se s temi problemi soočajo najmanj razvite regije sveta, kot na primer večji del afriške celine, kjer pa ti problemi ne vzbujajo le upravičeno skrb, temveč vsak dan vzbujajo vedno več skrbi, saj se stanje na nekaterih problemskih področjih celo slabša. Kakšne so rešitve? Če bi poznali popolnoma pravičen odgovor na to vprašanje, verjetno ne bi več reševali oziroma obravnavali te problematike. Kljub temu pa obstajajo razvojne strategije, ki poskušajo najti uspešne načine. Eden izmed teh je izobraževanje žensk.

»...ni bolj učinkovitega sredstva za razvoj kot izobraževanje deklet.«

(Kofi A. Annan 2003)

Izobraževanja je temeljna človekova pravica. Poleg tega postaja izobraževanje nenadomestljiv razvojni dejavnik, katerega mednarodna skupnost postavlja v središče razvojnih strategij. Koristi, ki jih prinaša izobraževanje, se več ali manj nanašajo na vse poglede razvoja. Izobraževanje vpliva na človekove sposobnosti sprejemati informirane odločitve, usposablja ljudi sodelovati v javnem in političnem življenju, omogoča razvijati znanje in veščine ter nenazadnje vpliva na razvoj osebnosti in zavest ljudi. Poleg imanentne vrednosti, kot ključnega razvojnega cilja (Sen 1999), ima izobraževanje prav tako osrednji pomen pri sposobnosti vsakega posameznika odzivati se na priložnosti, ki jih nudi sam razvoj.

Zakaj izobraževanje žensk? Potencialne koristi, ki jih prinaša izobraževanje, so vedno prisotne, vendar pa ima izobraževanje žensk pogosto močnejši in pomembnejši vpliv kot izobraževanje moških. Tradicionalno so ženske tiste, ki prenašajo vrednote in običaje na svoje otroke, celotno družino in naslednje generacije. Izobraževati dečka pomeni izobraziti človeško bitje, izobraževati deklet pa pomeni izobraziti več generacij (Morales in Vollman 2000, 9–10).

»Izobražuj žensko, in izobrazil boš narod.«

(Phumzile Mlambo-Ngcuka, podpredsednica Južnoafriške republike 2007)

Kljub vsemu pa je na svetu še vedno na milijone nepismenih žensk, na milijone deklet, ki nikoli niso hodile v šolo, na milijone deklet, ki nikoli niso končale svojega šolanja ter nešteto število žensk, ki nikoli niso prejele kakovostnega izobraževanja, ki jim pripada.

1.2 Cilji diplomskega dela

1. Prikazati izobraževanje žensk kot temeljno človekovo pravico in prikazati pomen, ki ga izobraževanju žensk, kot razvojnemu cilju, pripisuje mednarodna skupnost,
2. predstaviti trenutno stanje v izobraževanju žensk in omejitve izobraževanja žensk, ter, kar je ključno,
3. raziskati pomen izobraževanja žensk za človekov, družben in ekonomski razvoj, oziroma raziskati vpliv izobraževanja žensk na nekatere indikatorje razvoja.

1.3 Hipoteza

Moja hipoteza izhaja iz ključnega cilja diplomske naloge: raziskati pomen izobraževanja žensk za razvoj, in se preprosto glasi:

- *Izobraževanje žensk vpliva na razvoj.*

1.4 Uporabljena metodologija

V diplomskem delu sem uporabila metodo analize primarnih in sekundarnih virov, analize uradnih statistik in podatkov ter opisno metodo. Analiza primarnih virov je zajemala preučevanje nekaterih mednarodnih dokumentov, s katerimi sem analizirala pravno podlago mednarodnih standardov izobraževanja žensk. Analiza statistik je zajemala pregled uradnih statistik, ki jih zbirajo pristojne mednarodne organizacije (največkrat so bile uporabljene statistike organizacije Združenih narodov, in sicer UNESCA, UNICEFA ter Svetovne banke), analiza sekundarnih virov pa je v največji meri zajemala pregled monografskih publikacij, člankov ter publikacij raznih mednarodnih organizacij dostopnih na medmrežju, potrebnih pri gradnji pojmovno-teoretičnega izhodišča naloge ter jedra analize. Opisna metoda je bila uporabljena za prikaz stanja v izobraževanju žensk in stanja nekaterih razvojnih indikatorjev ter za opis omejitev izobraževanja žensk.

1.5 Struktura diplomskega dela

Delo je sestavljeno iz petih delov. Prvi del, v katerem se trenutno nahajamo, predstavlja uvod. Drugi del predstavlja mednarodno-pravni vidik pomena izobraževanja žensk. V tretjem delu

prikažem trenutno stanje na področju izobraževanja žensk in predstavim nekatere omejitve izobraževanja žensk. Četrty del je namenjen prikazu splošnega pomena izobraževanja za razvoj, problemski predstavitvi uspešnosti nekaterih indikatorjev razvoja z namenom prikazati nujnost napredka v izboljšanju le-teh ter analizi vpliva izobraževanja žensk na obravnavane indikatorje razvoja. Peti, zaključni del, predstavlja sintezo celotnega dela in ugotovitev z ovrednotenjem hipoteze.

2 IZOBRAŽEVANJE ŽENSK KOT TEMELJNA ČLOVEKOVA PRAVICA IN MEDNARODNA ZAVEZA

V nobeni družbi ženske še vedno ne uživajo enakih možnosti kot moški (UNESCO 2004, 25). Delo žensk je manj ovrednoteno kot delo moških, delajo več ur, njihove plače pa so za podobno delo v povprečju za 30 do 40 odstotkov nižje od plač moških (Krajnc 2002, 14–15). Ženske so pri izbiri porabe svojega časa, tako v službi kot v prostem času, bolj omejene kot moški (UNESCO 2004, 25). Premalo so zastopane na oblasti in v procesih odločanja. Neenaka razdelitev dela in odgovornosti v gospodinjstvu, ki temelji na neenakih razmerjih moči, namreč omejuje ženskam možnosti, da bi našle čas in razvile znanja potrebna za sodelovanje pri odločanju v širši javnosti (Krajnc 2002, 15). To je le nekaj primerov neenakosti, s katerimi se ženske soočajo v vsakdanjem življenju in imajo posledice za blaginjo vseh ljudi, lahko bi jih našli še veliko več. Neenakosti med ženskami in moškimi povzročajo znatne vrzeli v tem koliko ženske in moški lahko prispevajo družbi ter koliko so sami deležni koristi, ki jih prispevajo k razvoju družbe (UNESCO 2004, 25). V mnogih državah, še posebej v državah v razvoju, se neenakosti odražajo tudi na področju izobraževanja. Deklice pogosto ne dokončajo šolanja zaradi zgodnjih porok in nosečnosti, opravljanja gospodinjskih del, denarne stiske v družini, zaradi katere lahko družina plača šolanje le dečkom (kot bolj zaželenem spolu v mnogih družbah) (Kranjc 2002, 15). Poleg tega, da je konstantno prevladovanje neenakosti v izobraževanju velika ovira družbenemu in ekonomskemu razvoju, je neenakost v izobraževanju prav tako kršitev pravic žensk in deklet. Izobraževanje je namreč temeljna človekova pravica. Poleg pravno zavezujočih dokumentov, ki zagotavljajo pravico žensk do izobraževanja, dokazujejo pomen izobraževanja žensk, kot izobraževanja na sploh, tudi razna prizadevanja mednarodne skupnosti oz. mednarodnih organizacij, še posebej Združenih narodov, ki so sklicevali razne konference v namen spodbujanja uresničitve izobraževalnih ciljev, ter postavljali izobraževanje v središče raznih

razvojnih strategij, kot so na primer Milenijski razvojni cilji Združenih narodov (»*UN Millennium Development Goals*«) in UNESCO-va pobuda »Izobraževanje za vse« (»*Education for All*«).

V tem poglavju bom na kratko predstavila pomembne sprejete dokumente, s pomočjo katerih se je oblikoval mednarodni formalnopravni okvir zagotavljanja pravice žensk do izobraževanja, in sicer bom naštetla in na kratko opisala ključne pravno zavezujoče mednarodne pogodbe (konvencije), ki določajo pravice žensk in deklet do izobrazbe. Na kratko bom predstavila tudi neobvezujoče politične instrumente (deklaracije in konference), katere so vlade držav sicer potrdile, vendar niso pravno obvezujoči ter izražajo zgolj politično zavezo in voljo držav, so pa dokaz, da se mednarodna skupnost tudi na tak način zaveda problematike izobraževanja žensk. Namen poglavja je torej prikazati formalnopravni pomen izobraževanja žensk, kot temeljne človekove pravice, in pomen, ki mu ga priznava mednarodna skupnost z njenimi prizadevanji uveljavljanja le-tega. Poleg tega pa je cilj tega poglavja skupaj s poglavjem, ki mu sledi (z naslovom Stanje na področju izobraževanja žensk), prikazati razkorak med formalnopravnim zagotovljenim pravicam in prizadevanjem mednarodne skupnosti z dejanskim stanjem v izobraževanju žensk.

Mednarodni standardi izobraževanja so se razvili na podlagi mednarodnega prava človekovih pravic. Zanimanje za človeka kot subjekta mednarodnega prava (temeljni subjekt mednarodnega prava so namreč države, izpeljani subjekti pa mednarodne organizacije) se je začelo pojavljati šele v drugi polovici 20.stoletja, ko so številni pravni mehanizmi začeli obravnavati zaščito njegovih pravic (Degan 2000, 324). Novembra 1948 so narodi sveta sprejeli deklaracijo o naravi in obsegu človekovih pravic, *Splošno deklaracijo človekovih pravic* (v nadaljevanju SDČP)¹, ki predstavlja neke vrste globalizacijo človekovih pravic. (Nowak 2000, 72). Deklaracija je bila sprejeta z namenom razvijanja in zagotavljanja spoštovanja človekovih pravic in svoboščin, ne glede na raso, barvo kože, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, premoženje, narodno ali socialno pripadnost, rojstvo ter spol. V deklaraciji je bila med drugim pravica do izobraževanja priznana kot temeljna človekova pravica vseh ljudi. Ob tem je bilo razglašeno, da mora biti osnovno izobraževanje brezplačno in obvezno ter da morajo biti višje ravni izobraževanja na osnovi doseženih uspehov dostopne

¹ Splošna deklaracija človekovih pravic, sprejeta in razglašena s strani Generalne skupščine Združenih narodov 10. decembra 1948 z resolucijo št. 217 A (III).

vsem.² Namen preoblikovati te zaveze v resničnost se že od sprejema SDČP nadaljuje na ta način, da se formira delovanje mednarodne skupnosti na tem področju. To delovanje gre po dveh poteh. Prva je uporabila pravno obvezujoče instrumente za zagotavljanje izpolnjevanja človekovih pravic, druga pa neobvezujoče politične instrumente (UNESCO 2004, 25).

2.1 Pravno obvezujoči instrumenti

Od sprejetja SDČP je bilo razglašeni niz mednarodnih konvencij in sporazumov, ki so oblikovali pravno osnovo za potrebne ukrepe za zaščito in zagotavljanje človekovih pravic. Vsebina te splošne deklaracije je bila podlaga za podrobnejšo ureditev človekovih pravic v dveh mednarodnih pogodbah, ki jih je sprejela Generalna skupščina ZN leta 1966: *Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah*³ ter *Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah*⁴. Slednji v 13. členu priznava pravico do izobraževanja vsakomur. Pakt vsebuje določila o brezplačnem in obveznem osnovnošolskem izobraževanju in nediskriminaciji v izobraževanju.

Leta 1960 je bila pod okriljem Organizacije ZN za izobraževanje, znanost in kulturo (»*United Nations Scientific and Cultural Organisation*« - UNESCO) sprejeta *Konvencija proti diskriminaciji v izobraževanju*⁵. Sklicuje se na SDČP, ki opredeljuje nedopustnost diskriminacije in razglša pravico do izobraževanja vsakemu človeku.

Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (1979)⁶ in Konvencija o otrokovih pravicah (1989)⁷ vsebujeta najbolj obširen niz pravno izvršljivih obvez, ki se nanašajo na pravico do izobraževanja in enakost spolov (UNESCO 2004, 25). *Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk* vsebuje obsežna določila za odpravo spolne diskriminacije. Člen 10

² Člen 26 SDČP: »Vsakdo ima pravico do izobraževanja. Izobraževanje mora biti vsaj na primarni ravni brezplačno. Osnovno izobraževanje mora biti obvezno. Tehnično in profesionalno izobraževanje mora biti dostopno vsem, in višje izobraževanje mora biti vsem enako dostopno glede na osebne sposobnosti.« (Splošna deklaracija človekovih pravic, sprejeta in razglašena z resolucijo Generalne skupščine 217 A (III), 10. decembra 1948).

³ Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, sprejet z resolucijo Generalne skupščine Združenih narodov 2200A (XXI), 16. december 1966. Veljati je začel 23. marca 1976 v skladu z 49. členom.

⁴ Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, sprejet z resolucijo Generalne skupščine Združenih narodov 2200A (XXI), 16. december 1966. Veljati je začel 3. januarja 1976 v skladu s 27. členom.

⁵ Konvencija proti diskriminaciji v izobraževanju. Sprejela jo je Generalna konferenca Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo 14. decembra 1960. Veljati je začela 22. maja 1962 v skladu s 14. členom.

⁶ Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk. Sprejela jo je Generalna skupščina Združenih narodov z resolucijo št. 34/180 z dne 18. decembra 1979. Veljati je začela 3. septembra 1981 v skladu s 27(1) členom.

⁷ Konvencija o otrokovih pravicah. Sprejela jo je Generalna skupščina Združenih narodov z resolucijo št. 44/25 z dne 20. novembra 1989. Veljati je začela 2. septembra 1990 v skladu z 49. členom.

govori o potrebnih ukrepih za odpravo diskriminacije žensk na področju izobraževanja; določa, da ne sme biti nikakršnih razlik v obsegu pravic do izobraževanja med moškimi in ženskami, da morajo biti tako dečkom kot dekletom zagotovljene enake možnosti za štipendije za nadaljevanje šolanja, pismenost, ukvarjanje s športom in telesno vzgojo ter da morajo biti odpravljene stereotipi v učnih načrtih in zagotovljene informacije glede zdravja. V 14. členu Konvencija še zagotavlja ženskam iz podeželja pravico do formalnega in neformalnega izobraževanja vključno z opismenjevanjem (10. člen). Do sedaj je Konvencijo o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk ratificiralo 175 držav.⁸

Konvencija o otrokovih pravicah je najbolj splošno sprejeta pogodba o človekovih pravicah. Ratificirali so jo skoraj vsi narodi sveta, 193 držav, razen Somalije in Združenih držav Amerike. To pomeni, da 96 % otrok po svetu živi v državah, ki so pravno zavezane k spoštovanju otrokovih pravic (UNICEF 1999, 10). Konvencija vsebuje močna jamstva pravici do izobraževanja. Države pogodbenice zavezuje, da zagotovijo vsakemu otroku, brez kakršne koli diskriminacije (2. člen), pravico do brezplačnega in obveznega primarnega šolanja ter določa, da morajo biti višje stopnje izobraževanja dostopne vsem (28. člen). Konvencija prav tako priznava otrokove pravice do zaščite pred ekonomskim izkoriščanjem in pred opravljanjem kateregakoli dela, ki je lahko nevarno ali ki moti otrokovo šolanje (člen 32/1).

2.2 Neobvezujoči politični instrumenti

Poleg pravno zavezujočih mednarodnih dokumentov, ki opredeljujejo pravico žensk in deklet do izobraževanja, se je na mednarodni ravni zvrstilo tudi nekaj mednarodnih konferenc, ki se posredno ali neposredno nanašajo na ženske in njihovo pravico do izobraževanja. Vse pogosteje pa se na teh konferencah poudarja tudi vse večji pomen vloge žensk in njihovega izobraževanja na razvoj. V okviru teh konferenc so bili sprejeti sklepní dokumenti in načrti za delovanje, ki služijo kot vodilo državam. V nadaljevanju bom naštela in na kratko predstavila nekaj pomembnejših konferenc.

Svetovna konferenca o človekovih pravicah na Dunaju, leta 1993 - na konferenci je bila sprejeta Dunajska deklaracija in akcijski program.⁹ Močno je poudarila dolžnost države spodbujati enakost spolov, vključno z enakostjo v izobraževanju. V 18. členu so pravice žensk

⁸ Dne 8.aprila 2008. Konvencije niso ratificirale naslednje države: Bahrajn, Bocvana, Brunej, Indonezija, Islamska republika Iran, Somalija, Sudan, Sirska arabska republika in Združene države Amerike.

⁹ Dunajska deklaracija in akcijski program. Sprejela jo je Svetovna konferenca o človekovih pravicah dne 14.–25. junija 1993 na Dunaju.

in deklet razglašene za integralni del univerzalnih človekovih pravic. Konferenca je poudarjala pomembnost integracije in popolne participacije žensk na področju razvoja. Zavzemala se je tudi za izkoreninjenje vseh oblik diskriminacije žensk in v 41. členu Deklaracije poudarja pravico do enakopravnega dostopa do izobraževanja na vseh ravneh.

Mednarodna konference o prebivalstvu in razvoju v Kairo, leta 1994 - konferenca je bila v osnovi usmerjena k problematiki prebivalstva in razvoja. V sklopu te problematike je bila posebna pozornost namenjena tudi enakopravnosti žensk in njihovem izobraževanju. Še posebej je bila izpostavljena povezava med žensko izobrazbo in vsesplošnim družbenim napredkom. V sprejetem Akcijskem programu¹⁰ je bilo zapisano, da je enakopravnost žensk pomembna za doseganje trajnostnega razvoja, izobraževanje žensk pa je bilo v mnogih državah opredeljeno kot prednostna naloga. Dokument vsebuje poglavje, ki je usmerjeno v žensko izobraževanje in njegov demografski vpliv (poglavje XI). Navaja, da so številne raziskave pokazale pozitiven vpliv izobrazbe žensk na zdravje v družini, da je izobrazba tesno povezana s smrtnostjo otrok, boleznijo in prehrano. Izobražena ženska ima boljši dostop do zaposlitve, ima manj otrok in se zaveda kako pomembno je izobraževati svoje otroke. Prav tako pa izobrazba za žensko pomeni kasnejši zakon in večjo avtonomijo.

*Četrta svetovna konferenca o ženskah*¹¹ v Pekingu, leta 1995 – na konferenci je bila sprejeta Pekinška deklaracija in Izhodišča za ukrepanje¹² (*»Beijing Declaration and Platform for Action«*). Z Deklaracijo so vlade ponovno potrdile njihovo zavezanost vsem sprejetim dokumentom o človekovih pravicah in pravicah žensk ter se zavezale za krepitev položaja žensk na vseh področjih življenja. V sklopu Izhodišč za ukrepanje je posebno poglavje namenjeno izobraževanju žensk, ki pravi, da je izobraževanje človekova pravica in bistveni element, s katerim se dosega enakopravnost, mir in razvoj. Pismenost in izobraženost žensk prispevata k boljšemu zdravju, prehrani, boljši izobrazbi v družini, ozaveščenost žensk, da delujejo v družbeni sferi. Prvi strateški cilj Izhodišč za ukrepanje v sklopu poglavja o izobraževanju in usposabljanju žensk je zagotovitev enakopravnega dostopa do izobrazbe; drugi izkoreninjenje nepismenosti; tretji zahteva večjo informiranost, neformalno izobraževanje ter posebno izobraževanje za ženske s posebnimi potrebami, itd..

¹⁰ Akcijski program mednarodne konference o prebivalstvu in razvoju. Sprejela ga je Mednarodne konference o prebivalstvu in razvoju v Kairo leta 1994.

¹¹ Prva konferenca o ženskah je potekala leta 1975 v Mexico City v Mehiki, druga leta 1980 v Kopenhagnu na Danskem, tretja pa leta 1985 v Nairobiju v Keniji.

¹² Pekinška deklaracija. Sprejela jo je Četrta konferenca o ženskah 4.-15.septembra 1995 v Pekingu na Kitajskem. V okviru Pekinške deklaracije so bila sprejeta tudi Izhodišča za ukrepanje.

Svetovni vrh za socialni razvoj v Kopenhagenu, leta 1995 - v središče razvoja je postavil človeka. Sprejeta je bila Kopenhagenska deklaracija o socialnem razvoju in Akcijski program.¹³ Med odločitvami je bilo deset zavez, od katerih sta se dve nanašali na spol in izobraževanje. Ti zavezi sta: a) doseči enakopravnost in enakost med ženskami in moškimi; in b) doseči univerzalen in pravičen dostop do izobraževanja in primarne zdravstvene oskrbe (UNESCO 2004, 26–27).

Svetovna konferenca o izobraževanju za vse v Jomtieniu na Tajskem, leta 1990 - na konferenci je bila sprejeta Svetovna deklaracija o izobraževanju za vse in Okvir za delovanje¹⁴, ki je za glavni cilj navedla izobraževanje deklet. Udeleženci na konferenci so poudarili, da je izobraževanje temeljna človekova pravica, pravica moških in žensk vseh starosti. Prav tako so poudarili, da je izobrazba pomembna za zdravo in varnejše življenje, prispeva k socialnemu, kulturnemu in ekonomskemu napredku, strpnosti ter mednarodnemu sodelovanju, pomemben prispevek pa daje izobrazba tudi vsakemu posamezniku na individualni ravni. Mednarodno skupnost je pozvala, da se združi v enkratni globalni iniciativi za zniževanje nepismenosti in zagotavljanje bolj dostopnega osnovnega izobraževanja. Zaveza 155 držav je k uresničevanju osnovnih potreb v izobraževanju vključevala tudi poseben poudarek na »izboljšanju kakovosti izobraževanja za dekleta in ženske in odstranjevanju vseh ovir, ki zavira njihovo aktivno participacijo. Vsi spolni stereotipi v izobraževanju morajo biti odstranjeni«. ¹⁵ Na konferenci je bil zastavljen nov časovni okvir za uresničitev cilja univerzalnega primarnega izobraževanja (UPI) do leta 2000 (UNESCO 2004, 27). S strani Organizacije ZN za izobraževanje, kulturo in znanost (»*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation*« - UNESCO) je bilo namreč od šestdesetih let prejšnjega stoletja sklicanih niz regionalnih konferenc z zastavljenimi časovnimi okviri za izvršitev cilja univerzalnega primarnega izobraževanja, in sicer naj bi cilj v večini regij v razvoju uresničen do leta 1980, nasprotno pa ta ni bil dosežen niti do leta 1990, zato je bila sklicana konferenca v Jomtieniu. Čeprav je bil narejen velik napredek v večini regij sveta, cilja UPI ponovno niso uspele realizirati vse države. Potemtakem je bil leta 2000 v okviru UNESCA sklican *Svetovni izobraževalni forum* v Dakarju¹⁶, v okviru

¹³ Dogovora sprejeta v okviru Svetovnega vrh za socialni razvoj v Kopenhagenu, marca leta 1995.

¹⁴ Svetovna deklaracija o izobraževanju za vse in Okvir za delovanje, sprejeta s strani Svetovne konference o izobraževanju za vse, 5–9 marca 1990.

¹⁵ Svetovna deklaracija o izobraževanju za vse in Okvir za delovanje, sprejeta s strani Svetovne konference o izobraževanju za vse, 5–9 marca 1990.

¹⁶ Svetovni forum o izobraževanju v Dakarju se je odvijal med 26. in 28. aprilom 2000 in predstavlja skupno vizijo mednarodne skupnosti o izobraževanju za vse otroke. Ta vizija je predstavljena v 6 ciljih. Dva se neposredno nanašata na izobraževanje deklet:

katerega je bil sprejet dokument Dakarski akcijski okvir za Izobraževanje za vse (*»The Dakar Framework for Action«*)¹⁷. Namen tega foruma je bil potrditev vizije, ki je bila načrtovana na konferenci v Jomtien. Še posebej bi izpostavila 2. in 5. cilj Konvencije iz Dakarja, ki se nanašata na zagotovitev primarnega izobraževanja za vse, s poudarkom na dekleta, ter na odstranitev neenakosti spolov v izobraževanju ne vseh ravneh izobraževanja; ter 4. cilj, ki se nanaša na opismenjevanje, s poudarkom na ženskah. Istega leta je bil s stani Generalne skupščine ZN sklican Milenijski vrh.

Milenijski vrh, september 2000 - 189 voditeljev držav in vlad je na pobudo Organizacije Združenih narodov sprejelo Milenijsko deklaracijo¹⁸ ter v okviru le-te proglasili *Milenijske razvojne cilje* (*»Millennium Development Goals«*). Deklaracija predstavlja partnerstvo med bogatimi in revnimi državami za boj proti skrajni revščini in za doseganje bolj dostojnega življenja milijonov moških, žensk in otrok po svetu (UNICEF 2008a). Dva od osmih razvojnih ciljev tisočletja Združenih narodov (2. in 3. cilj)¹⁹ se nanašata na izobraževanje, ki sta v svojem namenu zelo podobna 2. in 5. cilju iz Dakarja. Pomembno se mi zdi poudariti, da sta cilja glede izobraževanja umeščena med ostalimi razvojnimi cilji: zniževanje revščine, zmanjševanje umrljivosti otrok, izboljševanje zdravja mater, zagotavljanje trajnostnega razvoja okolja, borba proti virusu HIV/AIDS, malariji in drugim boleznimi ter razvijanje globalnega razvoja²⁰, kar kaže na pomembnost izobraževanja na sploh in izobraževanja žensk za razvoj. Mednarodna skupnost daje poseben poudarek cilju odstranjevanja spolne neenakosti v izobraževanju in opozarja, da Milenijski razvojni cilji ne bodo uresničeni dokler se ne bo odpravila neenakost spolov v izobraževanju oz. ne bo napredka v izobraževanju žensk (WB 2003, 1; UNICEF 2004, 3).

2. cilj: Primarno šolanje. Omogočiti, da bodo do leta 2015 vsi otroci, še posebej deklice, otroci s posebnimi potrebami in pripadniki etničnih manjšin imeli možnost dostopa do brezplačnega in obveznega primarnega izobraževanja, ki je kvalitetno in izpeljano do konca.

5. cilj: Pariteta med spoloma: omejiti razlike med spoloma v primarnem in sekundarnem izobraževanju do leta 2005 in zagotoviti enakost med spoloma do leta 2015, s tem je poseben poudarek na enakem dostopu deklic do kvalitetnega temeljnega izobraževanja brez omejitev z enakimi možnostmi uspeha (vir: opomba 17).

¹⁷ Dakarski akcijski okvir za Izobraževanje za vse (*»The Dakar Framework for Action«*), sprejet z strani Svetovne konference o izobraževanju v Dakarju, 26. aprila 2000.

¹⁸ Milenijska deklaracija Združenih narodov sprejeta z resolucijo Generalne skupščine 55/2, 8. septembra 2000.

¹⁹ Milenijski razvojni cilji:

2. cilj: Zagotoviti vsem otrokom po svetu, tako dečkom kot deklicam, da bodo do leta 2015 vsi otroci lahko zaključili osnovnošolsko izobraževanje.

3. cilj: Odstraniti spolne neenakosti v osnovnošolskem in srednješolskem izobraževanju do leta 2005 in na vseh stopnjah izobraževanja do leta 2015 (UNICEF 2008a).

²⁰ Glej Prilogo A, kjer so prikazani oz. naštetni vsi Milenijski razvojni cilji.

Vsaka od teh konferenc in dokumenti sprejeti v okviru le-teh so znova, na različne načine in z različnimi poudarki, potrdile pomembnost določil izobraževanja žensk, katerim so se države formalno že zavezale z zgoraj navedenimi pravno zavezujočimi dokumenti o človekovih pravicah. Nekatere med njimi pa so poleg tega še posebej poudarile pomembno vlogo žensk in njihovega izobraževanja za razvoj.

3 STANJE NA PODROČJU IZOBRAŽEVANJA ŽENSK

V tem poglavju bom prikazala nekaj pomembnejših podatkov glede splošnega stanja na področju izobraževanja žensk in deklet na globalni ravni. Navedla bom aktualne podatke o pismenosti žensk, njihovi vključenosti v izobraževanje²¹, natančneje o vpisu v različne stopnje izobraževanja, ter nekaj podatkov glede uspešnosti šolanja. Za primerjavo, oziroma z namenom ugotoviti, ali obstajajo razlike oziroma neenakosti v izobraževanju žensk in moških, bom prikazala tudi podatke za moško populacijo. Na koncu poglavja bom predstavila še nekaj omejitev za izobraževanje deklet oz. razlogov, ki odražajo stanje izobraženosti žensk.

3.1 TRENUTNO STANJE V IZOBRAŽEVANJU ŽENSK

- Dekleta predstavljajo 57 % od 72 milijonov vseh otrok na svetu, ki ne hodijo v šolo (UNESCO 2008, 1). Kar pomeni, da je na svetu približno 41 milijonov deklet, ki ne hodi v šolo, 15 % pa se jih nikoli niti ne vpiše v osnovno šolo (prav tam). Deleži deklet, ki ne obiskujejo šole, se razlikujejo po regijah, na primer: podsaharska Afrika 54 %, Južna in Zahodna Azija 66 % ter arabske države 60 % (UNESCO 2008, 1). Naj še dodam, da je 45,4 % vseh otrok na svetu, ki ne hodijo v šolo, iz podaharske Afrike, 23,7 % pa iz Južne in Zahodne Azije (UNESCO 2007, 49). Globalno je na vsakih 100 dečkov, ki ne hodijo v šolo, 132 deklet. V nekaterih državah so razlike med spoloma še veliko večje, na primer, na vsakih 100 dečkov, ki ne hodijo v šolo v Jemnu, je 270 deklet, v Beninu 257 deklet, v Iraku 316 ter v Indiji celo 426 deklet (UNESCO v WB 2008).
- Ženske štejejo skoraj dve tretjini (64 %) vseh nepismenih odraslih na svetu (Tabela 3.1). Glede na podatke to pomeni, da je na svetu 495,36 milijonov nepismenih žensk (obdobje od leta 1999 do 2004)²², kar kaže na depriviligiran položaj žensk. Ta delež se skoraj ni spremenil od obdobja 1985 do 1995, ko je bil delež nepismenih žensk 63 % (UNESCO 2007, 63). Največ nepismene odrasle populacije je v državah v razvoju (764,4 od 774 milijonov vseh nepismenih). Na globalni ravni zna brati in pisati 89 žensk na vsakih 100 pismenih moških. Razlike med spoloma v stopnji pismenosti odraslih so še posebej značilne za Južno in Zahodno Azijo (67 pismenih žensk na 100 pismenih moških), arabske države (74 pismenih žensk na 100 pismenih moških) ter podsaharsko Afriko (76 pismenih žensk na 100 pismenih

²¹ Pri predstavitvi stanja v izobraževanju žensk sem se zaradi omejenega obsega naloge poleg pismenosti žensk, v največji meri osredotočila na vključenost žensk v izobraževanje oz. stopnjo vpisa. Kazalec vpisa pa sem izbrala zato, ker je to najbolj dostopen kazalec in ker je vpis v šolo vseeno 1. korak do izobraževanja.

²² Po zadnjih ocenah naj bi bilo na svetu 774 milijonov nepismenih odraslih, starejših od 15 let (UNESCO 2007, 63).

moških) (UNESCO 2008, 4). Razlike med žensko in moško stopnjo pismenosti (v prid moških) so običajno znatno višje v državah, kjer je celotna stopnja pismenosti odraslih nižja (UNESCO 2006, 170). Na svetu je 70 % vseh odraslih žensk in 80 % vseh odraslih moških pismenih, kar pomeni, da je še vedno 30 % vseh odraslih žensk na svetu nepismenih. Spodnja tabela prikazuje stanje na področju pismenosti oziroma nepismenosti žensk in moških.

Tabela 3.1: Pismenost odraslih, starejših od 15 let, po regijah, za obdobje 1995-2004

Regija	Delež pismenih odraslih (1995-2004)			Nepismeni odrasli (1995-2004)	
	skupaj (%)	ženske (%)	moški (%)	skupaj (milijoni)	% žensk
Svet	76	70	83	774,0	64
Razvite države	99	98	99	8,2	62
Države v tranziciji	98	97	99	1,3	76
Države v razvoju ²³	68	59	77	764,4	64
Podsaharska Afrika	54	45	63	150,3	62
Južna in Zahodna Azija	48	34	60	387,8	63
Vzhodna Azija in Pacifik	82	75	89	125,6	70
Vzhodna Azija	82	75	89	124,0	71
Pacifik	94	93	94	1,6	57
Centralna Azija	99	98	99	0,4	72
Arabske države	58	46	70	56,9	67
Latinska Amerika in Karibi	88	87	89	38,2	55
Karibi	71	71	71	2,9	52
Latinska Amerika	88	87	89	35,3	55
Centralna in Vzhodna Evropa	96	94	98	8,9	79
Severna Amerika/Severna Evropa	99	99	99	5,8	61

Vir: UNESCO (2007, 259).

▪ V primarno izobraževanje je bilo leta 2005²⁴ vpisanih 85% deklet, v sekundarno 57 %, v terciarno pa 25 % (Tabela 3.2). To pomeni, da je na svetu več milijonov deklet, ki si ne pridobijo niti osnovne izobrazbe, kaj šele srednješolsko ali visokošolsko izobrazbo. Tabela 3.2 prikazuje trenutno stanje na področju vključenosti oziroma vpisa deklet v vse tri ravni izobraževanja. Iz tabele je razvidno, da je neenakost spolov prisotna tako v primarnem kot sekundarnem izobraževanju. Le v terciarnem izobraževanju so ženske v večjem delu sveta v prednosti, razen v državah v razvoju. V državah v razvoju se v terciarno šolanje vpiše 18 %

²³ V klasifikacijo »države v razvoju« bi po Todaru in Smithu uvrstili države Afrike, Azije, Bližnjega Vzhoda, Latinske Amerike, Vzhodne Evrope in nekdanje Sovjetske Zveze. Večini omenjenih držav je skupna nizka blaginja, visoka stopnja rasti prebivalstva, nizek BDP per capita in vsesplošna ekonomska in tehnološka odvisnost od razvitih držav (Todaro in Smith 2006, 810). Seznam Mednarodnega denarnega sklada teh držav je dostopen na <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/01/weodata/groups.htm#oem> (9. september 2008).

²⁴ Zadnji dostopni podatki za stopnjo vpisa v primarno, sekundarno in terciarno izobraževanje so iz šolskega leta 2005/2006.

dečkov in 16 % deklet. Naj še poudarim, da je na svetu le polovica vseh deklet vpisanih v sekundarno izobraževanje, v podsaharski Afriki je stopnja vpisa v sekundarno izobraževanje najnižja (23 %); na primer, v Burkini Faso je samo 9 % deklet vpisanih v sekundarno izobraževanje (UNESCO 2007, 313).

Tabela 3.2: Neto stopnja vpisa v primarno in sekundarno izobraževanje (»Net Enrolment Rate« - NER) ter bruto stopnja vpisa v terciarno izobraževanje po regijah, za leto 2005 (»Gross Enrolment Rate« - GER)²⁵

Regija	NER v primarno izobraževanje (%)		NER v sekundarno izobraževanje (%)		GER v terciarno izobraževanje (%)		
	dekleta	dečki	dekleta	dečki	dekleta	dečki	skupaj
Svet	85	88	57	70	25	24	24
Razvite države	96	95	93	91	74	58	66
Države v tranziciji	89	90	81	83	64	50	56
Države v razvoju	83	88	51	55	16	18	17
Podsaharska Afrika	67	73	23	28	4	6	5
Južna in Zahodna Azija	82	89	42	51	9	12	11
Vzhodna Azija in Pacifik	93	94	70	70	23	25	24
Vzhodna Azija	93	94	70	70	22	24	23
Pacifik	89	92	69	69	57	44	50
Centralna Azija	89	90	83	86	28	26	27
Arabske države	80	86	58	61	21	21	21
Latinska Amerika in Karibi	94	94	70	66	32	27	29
Karibi	76	79	43	40	8	5	6
Latinska Amerika	95	95	71	67	32	28	30
Centralna in Vzhodna Evropa	90	91	80	82	63	51	57
Severna Amerika/Severna Evropa	96	95	92	91	80	60	70

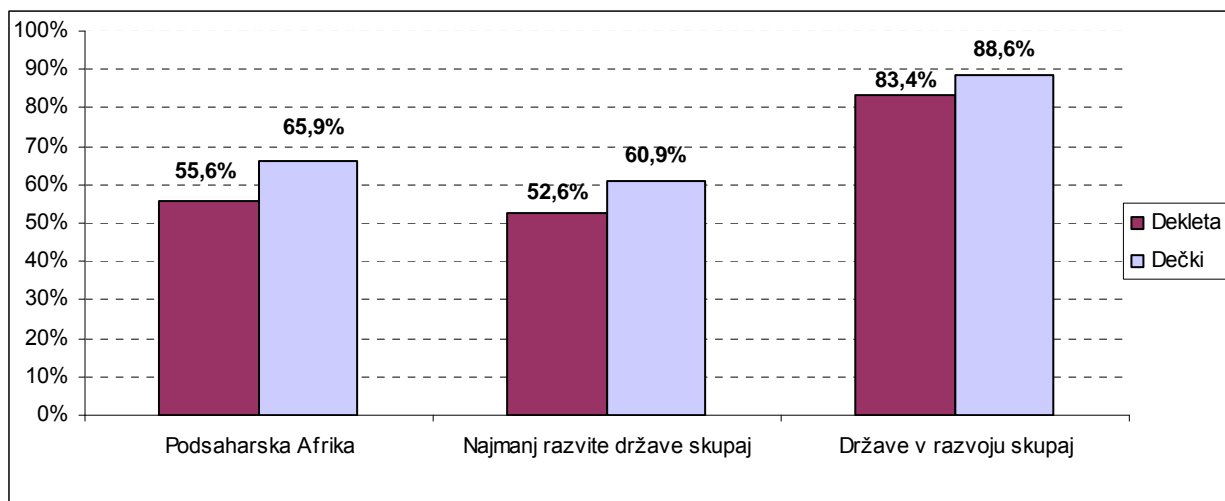
Vir: UNESCO (2007, 291–323).

- Kljub splošnem napredku v vključevanju žensk v izobraževanje (bruto stopnja vpisa v primarno izobraževanje se je državah z nizkimi dohodkom v zadnjih tridesetih letih namreč dvignila od približno 52 % na 94 %), razlike med spoloma še vedno ostajajo, najbolj izrazite so te razlike v državah v razvoju, kjer so stopnje vključenosti najnižje (WB 2008). Na primer, v Nigru in Sierr Leone je v šolo vpisanih 72 deklet na vsakih 100 dečkov, v Centralni Afriki in Čadu 65 deklet na 100 dečkov ter v Afganistanu le 44 deklet na 100 dečkov (Save the Children 2007, 49).

²⁵ NER predstavlja število vpisanih učencev v določeno stopnjo šolanja, starosti, ki ustreza tej stopnji šolanja in se izraža v odstotku celotne populacije te starosti. GER predstavlja število vseh vpisanih učencev v določeno stopnjo šolanja ne glede na njihovo starost, izraženo v odstotku celotne populacije omenjene stopnje šolanja. Z omenjenima stopnjama se najpogosteje meri vpis učencev v šole (UNESCO 2007, 392–93).

- Ocene študij iz leta 2004 kažejo, da naj bi se tega leta 150 milijonov vpisanih otrok, izpisalo iz šole še preden končajo osnovno šolo - vsaj 100 milijonov teh otrok naj bi bilo deklet (Herz in Sperling 2004, 17). Spraviti otroke v šole v mnogih državah namreč ne zagotavlja, da bodo ti otroci tudi ostali v šolah (prav tam). Izredno pomembno je, da otroci, ki so enkrat vpisani v šolo, tudi končajo šolanje (prav tam). Svetovna banka je v eni izmed svojih raziskav namreč ugotovila, da v Afriki večina odraslih ljudi, z manj kot 5 ali 6 let osnovnošolske izobrazbe, ostane funkcionalno nepismenih celo življenje (WB 2002a, 7).
- Neenakost spolov v stopnji dokončanja primarnega izobraževanja v najmanj razvitih državah je več kot 8 odstotnih točk v prid dečkov (Graf 3.1). Sklad Združenih narodov za pomoč otrokom (»United Nations Children's Fund« - UNICEF) poudarja, da navedeni razkorak med spoloma pomeni, da vsako leto na milijone več deklet kot dečkov ne zaključi šolanja (UNICEF 2003, 39).
- Skoraj polovica deklet najmanj razvitih držav (47,4 %) ne konča osnovne šole, kar je razvidno tudi iz spodnjega grafa (Graf 3.1). V podsaharski Afrki na primer le 55,6 %, deklet konča osnovno šolo, medtem ko osnovno šolo konča 66 % dečkov (UN 2007, 4). Po najnovjših podatkih je le 46 držav od vseh 155 držav v razvoju doseglo 100 odstotno stopnjo dokončanja primarnega šolanja (WB 2008, 254).

Graf 3.1: Delež deklet, ki končajo osnovno šolo

Vir: Prirejeno po UN (2007, 4).

- Razlike v vpisu otrok in dokončanju šolanja med urbanim in ruralnim okoljem so velike, še posebej za dekleta.
 - V Niameyu, glavnem mestu Nigra, je bilo po raziskavi Svetovne banke leta 1996 v osnovno šolo vpisanih 82 % deklet, v primerjavi z 12 % vpisanih deklet iz ruralnih območjih (WB 1996, vi, 41).
 - V urbanih območjih Pakistana osnovno šolo konča 2 krat več dečkov kot deklet, v ruralnih območjih pa kar 3 krat več dečkov kot deklet (Herz in Sperling 2004, 19).
- Vsaj eno od treh deklet v Afriki in Južni Aziji, ki so končale osnovno šolo, ne zna efektivno brati, pisati ali računati (Herz in Sperling 2004, 19).
- Kakovost izobraževanja zelo zaostaja v mnogih afriških in arabskih državah, tudi v tistih z obsežnimi naravnimi viri.
 - Študija v Bahrajnu je pokazala da je bila povprečna ocena pri matematiki na državni ravni le 45 % (Herz in Sperling 2004, 19–20).
 - V Pakistanu je uradno določena najnižja ocena za uspešno opravljen zaključni izpit konec osnovne šole le 30%, zato ker učitelji pričakujejo, da bo zelo malo otrok opravilo zaključni izpit z boljšo oceno (Herz in Sperling 2004, 19–20).
 - Neenakost spolov v učnem uspehu in dosežkih je še vedno izrazita: v Azerbejdžanu je raziskava leta 2002 pokazala, da je le 52 % deklet opravilo preverjanje znanja branja in računanja ob zaključku osnovne šole v primerjavi s 100 % dečkov (UNICEF 2004, 35).
- UNICEF je leta 2004 v svojem poročilu »*The State of World's Children 2004*« identificiral 25 držav, v katerih je potrebno izobraževanje žensk obravnavati kot »primer v sili«. Te države so: Afganistan, Bangladeš, Benin, Butan, Bolivija, Burkina Faso, Srednja afriška republika, Čad, Demokratična republika Kongo, Džibuti, Eritreja, Etiopija, Gvineja, Indija, Malavi, Mali, Nepal, Nigerija, Pakistan, Papua Nova Gvineja, Sudan, Turčija, Združena republika Tanzanija, Jemen in Zambija.²⁶ V deset od teh držav več kot milijon deklet sploh ne hodi v šolo. (UNICEF 2004, 4).

²⁶ Teh 25 izbranih držav izpolnjuje vsaj enega od naslednjih kriterijev: nizke stopnje vpisa deklet; neenakost spolov v osnovnošolskem izobraževanju je večja kot 10 odstotkov; države z več kot milijon deklet, ki ne obiskujejo šole; države, ki so jih prizadele razne krize, ki vplivajo na možnosti šolanja deklet, kot je na primer epidemija HIV/AIDS; države vključene v iniciativo Svetovne Banke »*Education For All Fast Track Initiative*« (UNICEF 2004, 4).

3.2 OMEJITVE IZOBRAŽEVANJA ŽENSK

Zakaj je tako stanje na področju ženskega izobraževanja oziroma zakaj je na splošno izobraževanje manj dostopno dekletom kot dečkom? Glavni razlogi imajo sicer neko skupno izhodišče in so reprezentativni za večino držav v razvoju, obstajajo pa tudi specifični razlogi, ki zahtevajo obravnavo v kontekstu posamezne države. Najpogosteje se v literaturi kot omejitve izobraževanja deklet navajajo: revščina oz. stroški šolanja (neposredni in oportunitetni stroški šolanja deklet), kultura oz. tradicija ter institucionalne omejitve (npr. oddaljenost od šole, pomanjkanje učiteljev ženskega spola, itd.) (Herz in drugi 1991; Hill in King 1993; Stromquist 1997; Kane 2004; Rihani 2006). V nadaljevanju bom zaradi omejenosti obsega diplomskega dela na kratko predstavila le nekatere razloge za nizko vključenost žensk v izobraževanje oz. omejitve za njihovo izobraževanje.

3.2.1 Revščina in stroški šolanja deklet

V podsaharski Afriki, nekaterih azijskih državah ter nekaterih najmanj razvitih državah, kjer so družine običajno velike in revne, je revščina ključni dejavnik, ki »prisili« starše k odločanju katerega otroka bodo lahko poslali v šolo (Rihani 2006, 17). Potreba po delu otrok, šolnine in drugi stroški šolanja kot so učno gradivo in potrebščine, šolske uniforme oz. oblačila, itd., so razlogi zakaj starši ne šolajo svojih otrok (prav tam). Starši pri odločitvi ali bodo poslali svojega otroka v šolo pretehtajo prednosti šolanja na eni strani in prednosti, ki bi jih prinesel otrok v primeru da ostane doma (oportunitetni stroški), na drugi strani (Herz in drugi 1991, 25–26). Oportunitetni stroški šolanja otrok vključujejo: (i) delo otrok, (ii) dohodek, ki ga otrok lahko zasluži, in (iii) dohodek, ki ga lahko zaslužijo starši, ker otrok opravlja opravila, ki bi jih sicer morali starši (Herz in drugi 1991, 25).

V večini držav v razvoju se od deklet pričakuje da bodo delala več kot dečki (Rihani 2006, 17).²⁷ Dekleta skrbijo za mlajše brate in sestre, skrbijo za gospodinjstva, kuhajo, hodijo po vodo, zbirajo drva, delajo zunaj na kmetiji, prodajajo blago na trgih, itd. (Rihani 2006, 17; Herz in drugi 1991, 26). V večjem delu podsaharske Afrike in Južne Azije ženske na podeželju namreč nosijo težko delovno breme, delajo več ur kot moški, kar prispeva k temu,

²⁷ Raziskava v Malaviju je pokazala, da šoloobvezna dekleta več svojega časa zapravijo za gospodinjstva opravila kot dečki in zapravijo manj časa prve ure po koncu pouka za počitek ali sprostitev (Davison in Kanyuka v Herz in drugi 1991, 26). V Indiji je na primer raziskava ugotovila, da mlajša dekleta zapravijo 5,5 ur in starejša dekleta 7,7 ur na dan za gospodinjstva in poljedelska opravila, medtem ko mlajši dečki zapravijo le 1,8 ur in starejši 3,6 ur za tovrstna opravila (WB v Herz in drugi 1991, 27).

da dekleta ostanejo doma in pomagajo materam, le-te pa v tem primeru poleg dela doma lahko opravljajo še plačana dela (Herz in drugi 1991, 26). Ženske so neoporečno primarni kmetovalci v Afriki, še posebej v območju Sahela, medtem ko so zaposlitve v formalnem sektorju v največji meri rezervirane za moške (Kane 2004, 68).²⁸ Delitev dela med spoloma v državah v razvoju ima velik pomen za dekleta, kajti gospodinjska in poljedelska opravila ne zahtevajo veščin in znanja, ki ga je mogoče pridobiti le v šolah, delo v formalnem sektorju pa (prav tam). Ker dekleta prevzamejo težka gospodinjska opravila že v zelo zgodnji starosti in ker se od njih pričakuje, da ta opravila pridno opravljajo, bo to vplivalo na učni uspeh deklet, ki hodijo v šolo (npr. ponavljanja), to pa sčasoma vodi do zgodnjega izpada iz sistema izobraževanja (Neubauer 1996, 53). Naj še dodamo, da je verjetnost, da bo dekle obiskovalo šolo večja, če v istem gospodinjstvu živijo tudi stari starši, kajti v tem primeru jo le-ti lahko nadomestijo pri njenih domačih opravilih in na ta način bo dekle imelo čas za šolanje in učenje (Hyde v King in Hill 1993, 14).

Oportunitetni stroški izobraževanja so za starše torej višji v primeru izobraževanja deklet kot dečkov, kar pomeni da je večja verjetnost, da bodo starši izobraževali dečke kot dekleta (Herz in drugi 1991, 26; Rihani 2006, 17).²⁹ Ugotovili smo tudi, da je revščina jasno povezana z otroški delom, enim izmed najpomembnejših razlogov, zakaj otroci, še posebej dekleta, ne hodijo v šole (Rihani 2006, 18).³⁰

Potrebno je še dodati, da starši največkrat ne vidijo izobraževanja deklet kot investicijo v dobrobit svoje družine, temveč kot izgubo, ali celo kot investicijo v družino nekoga drugega (Rihani 2006, 18). Za Afriko in nekatere druge narode v razvoju namreč velja, da ko se ženska poroči, postane del moške družine in prevzame skrb za novo družino, medtem ko se od moškega pričakuje, da bo tudi po poroki še vedno skrbel za svoje starše, zato se staršem zdi investicija v izobraževanje otrok moškega spola daleč bolj donosna kot investicija v

²⁸ V Ugandi je na primer od vseh zaposlenih v kmetijskem sektorju 75 % žensk, v industrijskem sektorju 15 %, v storitvah 32 %. V skupnem seštevku pa je od vseh zaposlenih v vseh treh sektorjih 50,6 % žensk, v primerjavi z 49,4 % moških (Blackden in Bhanu v Kane 2004, 68).

²⁹ V Gambiji je 10 % deklet, ki ni končalo osnovne šole, za razlog navedlo skrb za mlajše brate in sestre (WB v Herz in drugi 1991, 269). V državah kjer so značilne visoke stopnje prevalence HIV, bodo dekleta bolj verjetno kot dečki manjkala v šoli, ali celo opustijo šolanje, da bodo lahko skrbela za obbolele starše ter brate in sestre (UNAIDS v Kane 2004, 70).

³⁰ V primerih skrajne revščine v Pakistanu, otroci prispevajo tudi do 40 % dohodka družine. Delo deklet in dečkov se loči po vrsti dela, vendar ko gre za delo, ki bo prispevalo k dohodku družine, so pravice otrok kršene tako dekletom kot dečkom. Dekleta v največjih delih podeželskega Pakistana opravljajo v dejavnostih povezanih s kmetijstvom, pripravljanju in nošenju kosila starejšim na delo na polju in skrb za mlajše brate in sestre v kolikor so matere zasedene z delom na polju (Pirzado in drugi v Rihani 2006, 18).

izobraževanje deklet (prav tam).³¹ Prav tako pa so moški tisti, ki plačujejo doto pri dogovoru družin za poroko, zato je poleg finančne varnosti staršev v prihodnosti, za revne družine bolj pomembno, da se izobražujejo dečki kot dekleta (Smith v Todaro 1997, 142). Odločitev poslati v šolo prej dečka kot dekleta je racionalna za starše, še zdaleč pa ni v prid dekletom, saj temelji na logiki, da je ženska podrejena moškemu in primarno namenjena za »uporabo« družine (Stromquist 1997, 24). Od tukaj lahko preidemo na omejitve, ki so bolj kulturnega oz. tradicionalnega izvora.

3.2.2 Kultura

Kultura sama po sebi ne omejuje izobraževanja žensk. Večina staršev si namreč želeli, da bi njihovi otroci, ne glede na spol, imeli uspešna in produktivna življenja. Kakorkoli, kombinacija revščine in neuspeh institucionalne podpore je vedno interpretirana znotraj kulturnega okvira, tako na »Severu« kot na »Jugu«, in v vseh delih sveta se nagiba delovati bolj proti ženskam kot moškim (Kane 2004, 62).

Kultura ter navade in običaji, ki so prisotni v določeni družbeni ureditvi in jo hkrati oblikujejo, povzročajo cel kup omejitev. Prav tako kultura oblikuje idejni sistem, ki definira vloge spolov (Kane 2004, 62). V večjem delu sveta v razvoju na primer obstaja prepričanje, da dečkova ekonomska varnost v prihodnosti leži v maksimiranju njegovih možnosti, zagotoviti si plačano zaposlitev, prihodnost dekleta pa v varovanju njenih možnosti za poroko (Kane 2006, 63). V nekaterih družbah se izobraževanje deklet preko neke osnovne ravni, poleg tega, da se smatra za dragega, smatra tudi za nevarnega (Kane 2006, 63). Dekleta naj bi namreč s prekomerno izobraženostjo »izgubila svojo kulturo« in svojo podložnost oz. ubogljivost, kar pa ne ogroža le njene možnosti za poroko, temveč tudi sloves družine in možnosti za poroke ostalih žensk v družini (prav tam). Poleg tega obstaja strah, da bo ženska bolj izobražena kot njen mož (Chlebowska 1990, 75). V Pakistanu na primer veliko mož nasprotuje izobraževanju svojih žena ali hčera, ker se bojijo, da bodo izgubili oblast v družini (Smith v Todaro, 1997, 145). Izobraženost torej ni v skladu z vrednotami ženske.

Poleg predstave o vlogi žene kot primarne vloge ženske, se za primarno vlogo ženske smatra tudi vloga matere, kar vpliva na predstavo, kakšno raven in vrsto izobraževanja potrebuje

³¹ Raziskava »Population Councila« je pokazala, da starši iz skupnosti Majev, zaradi bodočih vlog, ki jih pripisujejo otrokom ženskega spola, ne investirajo v njihovo izobraževanje po starosti pubertete (Hallman in drugi v Rihani 2006, 18).

ženska (Stromquist 1997, 23). Ženske se poistovetijo s temi prepričanji in svoje izobraževanje vidijo kot dopolnilo k družinskim vlogam (prav tam). Predstava o primarni vlogi ženske kot matere oblikuje nove predstave o potrebi nadzora nad spolnimi željami in izbirami žensk (prav tam). V takih okoliščinah se razvije število novih dejavnikov, ki oblikujejo omejitve za izobraževanje deklet (prav tam). Pojem materinstva je prav tako povezan s pojmom »čistosti« oz. nedolžnosti dekleta, kar vodi v prezgodnje poroke (prav tam). Močnejši je nadzor družbe nad spolnostjo ženske, nižja je starost, pri katerih se bo ženska poročila (prav tam). Praksa prezgodnjih porok deklet pomeni tudi poroko s starejšimi moškimi (prav tam). Razlika v letih pa pomeni, da bo ženska stopila v zvezo v podrejenem položaju, njena avtoriteta bo majhna, kar ji zmanjšuje možnosti za nadaljnje izobraževanje (prav tam). Prezgodnje poroke vodijo v prezgodnje nosečnosti, kar je še en razlog za prekinitve izobraževanja deklet (prav tam). Nosečnost je eden izmed najpogostejših razlogov, da dekleta predčasno prenehajo izobraževanje v Afriki (prav tam).³²

Obredno sprejemanje mladine med odrasle in obrezovanje ženskih spolovil³³, ki pripravi dekleta na njihovo vlogo odrasle ženske in žene, je prav tako ena izmed omejitev izobraževanja deklet (Kane 2004, 63). Ti obredi so značilni za večji del Afrike in nekatere druge dele nerazvitega sveta. Po tovrstnih obredih, dekleta sama nase začnejo gledati kot na odraslo osebo, zato se jih večina odloči prenehati šolanje (Kane 2004, 63). Raziskava v Keniji in Gambiji je pokazala, da so dekletom po teh obredih odsvetovali vrniti se v šolo, ker so zaradi pomoči pri pripravah na obrede manjkale pri pouku in so zaradi tega težko sledile ostalim otrokom; denar, ki je bil namenjen za njihovo šolanje, je bil porabljen za kritje stroškov tega »pomembnega« družbenega dogodka; dekleta pa so še povedala, da se počutijo preveč »odrasle«, da bi se po tovrstnih obredih vrstile nazaj v šolo kot šolarke (Kane 2006, 63).

3.2.3 Institucionalne omejitve

Poleg ekonomskih in kulturnih omejitev za izobraževanje deklet, šola kot institucija prav tako predstavlja cel kup omejitev. Oddaljenost šole, ki je posledica pomanjkanja šol, spada med pomembnejše omejitve in prizadene dekleta v večji meri kot dečke. Skrb glede varnosti deklet odvrne starše k pošiljanju deklet v šolo, starši se namreč bojijo spolnega nadlegovanja ali

³² Problem najstniške nosečnosti ni omejen le na države v razvoju. V Združenih državah Amerike je drugi najpogostejši razlog, da dekleta prekinejo šolanje, prav nosečnost (Stromquist 1997, 24).

³³ Več kot dva milijona deklet letno, največ v Afriki, je podvrženih obrezovanju spolovil (Kane 2006, 63).

drugih oblik nasilja, ki se lahko pripetijo nad dekleti na poti v šolo (Rihani 2006, 21). Starši so v primeru, da želijo šolati dekleta, prisiljeni plačati za njihov prevoz do šole, kar si nekateri ne morejo privoščiti, ali pa sami spremiti dekleta v šolo, kar v večini primerov ni izvedljivo, saj morajo ostati doma in delati oz. iti v službo (prav tam). Ena izmed rešitev bi lahko bila tudi vožnja deklet v šolo s kolesom, vendar pa v nekaterih kulturah dekletom sploh ni dovoljeno voziti kolesa (prav tam). Raziskava v Egiptu je pokazala, da je bil vpis dečkov v šolo 94 %, deklet pa 74 %, ko je bila oddaljenost od šole 1 kilometer; ko pa je bila oddaljenost od šole 2 kilometra je vpis dečkov padel na 90 %, vpis deklet pa celo na 64 % (Herz in drugi 1991, 29).

Pomanjkanje usposobljenih učiteljev predstavlja naslednji problem, še posebej pa pomanjkanje usposobljenih učiteljic (Rihani 2006, 23; Herz in drugi 1991, 30). V nekaterih kulturah, na primer v Pakistanu in Bangladešu, zahtevajo, da dekleta poučujejo ženske, v nekaterih kulturah pa sami starši zelo močno preferirajo, da dekleta poučujejo izključno ženske (Herz in drugi 1991, 30). Za učiteljice je namreč manj verjetno kot za učitelje, da bodo imele spolne predsodke do deklet, prav tako pa je daleč manjša verjetnost, da bodo učiteljice dekleta spolno, ali kako drugače, nadlegovale (Rihani 2006, 23). Pomanjkanje učiteljic pomeni tudi pomanjkanje možnosti zagotoviti mladim ženskam in moškim profesionalno žensko vlogo vzornika v vsakdanjem življenju (prav tam). Učno gradivo je lahko zelo stereotipno in diskriminatorno glede na spol, kar dekletom ustvarja mišljenje, da ne morejo biti dobre učenke in niso primerne za kake druge, razen tradicionalne poklice (Herz in drugi 1991, 30). Dekleta so v učbenikih sicer zelo malokrat prikazana in omenjena, v kolikor pa so, so predstavljena v svojih tradicionalnih vlogah, kot pasivna, emocionalna, ubogljiva, vdana, nerodna, rade imajo poezijo, rože in živali, itd.. Dečki pa so inteligentni, pustolovski, neobčutljivi, pogumni, agresivni, močni in komunikativni. Dekletom te podobe vzamejo pogum, samospoštovanje ter samozavest in jim vtisnejo pečat manjvrednosti in podrejenosti, pri dečkih pa je ravno obratno (Herz in drugi 1991, 30; Chlebowska 1990, 70–79). Pomanjkanje stranišč oz. ne obstoj ločenih stranišč za dekleta in dečke je prav tako lahko ena izmed insitucionalnih omejitev, zaradi katere se bodo starši odločili, da deklet ne bodo poslali v šolo (Herz in drugi 1991, 29).

4 POMEN IZOBRAŽEVANJA ŽENSK ZA RAZVOJ

Poleg tega, da je izobraževanje temeljna človekova pravica, in v tem pogledu že cilj v svoji lastni pravici, je izobraževanje tudi eden najpomembnejših razvojnih ciljev. Pomena izobraževanja so se zavedali že daleč v zgodovini. Dva in pol tisoč let nazaj je grški filozof Aristotel zapisal, da je osrednji pomen izobraževanja doseganje dobrega življenja (*»attainment of the good life«*) ali obogatitev kakovosti življenja (*»enrichment of the quality of life«*) (Watkins 2000, 15). Lavoisier, eden izmed duhovnih voditeljev francoske revolucije (1789–1792), je trdil, *»da blagostanje neke države ni odvisno le od njene naseljenosti, velikost naravnega bogastva in teritorija, ampak tudi od izobraževanja, češ da le-to oživilja naravna bogastva«* (Leko v Rajer-Vojnovič 1976, 14). V času politične debate o osnovnošolskem izobraževanju v Veliki Britaniji leta 1870 je Thomas Henry Huxley zapisal: *» potrebno je izobraževati množice, ker so te množice moški in ženske z neomejenimi zmogljivostmi«* (prav tam). Izobraževanje je bilo kot razvojna tema znova »odkrito« v 70. letih prejšnjega stoletja (prav tam). Kot oblika človeškega kapitala se je do nedavnega opredeljevalo kot bistven dejavnik ekonomskega razvoja, oziroma razvoja v smislu gospodarske rasti (Watkins 2000, 15).

Človekove cilje ekonomskega razvoja ni nihče tako dobro identificiral kot indijski ekonomist in nobelov nagrajenec Amartya Sen³⁴ (Todaro in Smith 2006, 16). V 90. letih prejšnjega stoletja, v času ko je bil pogled na razvoj še vedno determiniran z ekonomskimi kazalci blaginje, je Sen definiral revščino v smislu »zmogljivosti« (*»capabilities«*) – gre za izraz, ki označuje potencial revnih ljudi početi stvari, ki prispevajo k njihovi blaginji – oz. »kratenja zmogljivosti« (*»capability deprivation«*) (Watkins 2000, 15). Po Senovem mnenju je nizek dohodek le eden izmed vidikov revščine, prikrajšanje (*»deprivation«*) pa pomeni veliko več kot zgolj prikrajšanje v smislu materialnega bogastva, in sicer gre pri prikrajšanju prav tako za odsotnost »temeljnih svoboščin« (*»fundamental freedoms«*), med katerimi spadajo tudi dobro zdravje in izobraževanje ter sposobnost vplivati na institucije, ki vplivajo na posameznikovo

³⁴ Amartya Sen je tudi eden izmed soustanoviteljev Indeksa človekovega razvoja (*»Human Development Index«* - HDI). ³⁴ HDI, ki ga je leta 1990 ustvaril Amartya Sen in pakistanski ekonomist Mahbub ul Haq pod okriljem Programa ZN za razvoj (*United Nations development Programme*), je primerjalni pokazatelj razvitosti za države, katerega namen je ocenjevati in primerjati revščino po širših merilih kot le na podlagi dohodkov. Sestavljajo ga trije indikatorji razvoja : (1) zdravje, ki se v tem primeru izraža s pričakovano življenjsko dobo ob rojstvu, (2) izobrazba, ki se meri s pismenostjo odraslih in bruto vpisnim količnikom osnovnega, srednjega in visokega izobraževanja, in (3) življenjski standard kot odraz BDP na prebivalca po kupni moči (Wikipedia 2008).

življenje (Watkins 2000, 15–16). Niso pomembne le materialne stvari, ki jih posameznik ima - ali občutki, ki jih te stvari ustvarjajo - temveč kaj ta oseba *je oziroma je lahko*, ter kaj ta oseba *počne oziroma lahko počne* (Todaro in Smith 2000, 17–18). Po Senu je za razvoj izobraževanje enako pomembno kot je dohodek, saj je potrebno za zavedanje človeškega potenciala v širšem pomenu (Watkins 2000, 16). Izobraževanje ima po Senu imanentno vrednost (Sen 2002, 138), pomembne zmogljivosti izobraževanja pa so ključni sestavni element blaginje (Sen v Abu-Ghaida in Klasen 2004, 3).

Sprejemanje tega širšega pogleda na razvoj in pomena izobraževanja za razvoj, se danes odraža v vključevanju le-tega v mednarodne razvojne cilje, ki so bili sprejeti s strani vlad držav na nizu srečanj ZN v 90. letih prejšnjega stoletja, kasneje pa tudi s strani Odbora za razvojno pomoč Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD) (Watkins 2000, 16).³⁵ Na sprejemanje širšega pogleda kaže med drugim tudi razvojna strategija Organizacije Združenih narodov iz leta 2000 - Milenijski razvojni cilji³⁶, ki so manifestacija vpeljevanja koncepta človekovega razvoja v središče mednarodnih razvojnih ciljev (UNESCO BREDA 2005, 49). Razvojna strategija v središče Milenijskih razvojnih ciljev umešča izobraževanje in enakost spolov v izobraževanju. Poleg izobraževanja Milenijski cilji vključujejo tudi druge razvojne indikatorje, kot so revščina, umrljivost otrok, zdravje mater, HIV/AIDS, itd., s čimer kažejo na kompleksnost samega razvoja. Uresničitev cilja večje vključenosti žensk v izobraževanje vpliva na uspešnost uresničitve nekaterih navedenih razvojnih ciljev, ter na gospodarsko rast, kar bom poskušala ugotoviti v tem poglavju (WB 2003, 3–27; UNICEF 2003, 1).

4.1 DRUŽBEN IN ČLOVEKOV POMEN IZOBRAŽEVANJA ŽENSK

V tem podpoglavju bom raziskala, kakšen pomen ima izobraževanje tako za družbo kot za posamezno žensko. Analizirala bom vpliv izobraževanja žensk na rodnost, zdravje oz. umrljivost otrok in mater ter virus HIV/AIDS.

³⁵ Nekateri smo navedli v drugem poglavju.

³⁶ Milenijski razvojni cilji so prikazani oz. naštet v Prilogi A.

4.1.1 Vpliv na rodnost

Visoka rodnost je eden izmed pomembnih razvojnih problemov s katerim se soočajo države v razvoju. Rodnost je namreč ključen dejavnik rasti prebivalstva. Celotne stopnje rodnosti³⁷ (v nadaljevanju stopnje rodnosti) v državah v razvoju že nekaj desetletij padajo. Najvišje stopnje rodnosti imajo najmanj razvite države. Padajoče stopnje rodnosti sovpadajo z zmanjšanjem umrljivosti otrok, dostopom do metod načrtovanja družin, ekonomskim razvojem in z višjo izobrazbo žensk (Population Reference Bureau 2007b, 2). Rodnost upada tudi v razvitih državah, stopnje rodnosti so na primer v vseh državah Evropske unije³⁸ celo pod ravni dveh otrok³⁹ na posamezno žensko (WB 2007b, 5). Edina regija na svetu, kjer je stopnja rodnosti v zadnjih desetletjih komaj kaj padla, je podsaharska Afrika (UNICEF 2007, 137). Povprečna stopnja rodnosti v podsaharski Afriki znaša namreč več kot 5 otrok na posamezno žensko, in sicer 5,3 otrok v letu 2006 (prav tam). Na svetovni ravni je povprečna stopnja rodnosti padla iz približno 5,0 v letu 1950 na približno 2,7 v letu 2007, v podsaharski Afriki pa le iz 6,7 v letu 1950 na 5,3 v letu 2007 (Population Reference Bureau 2007b, 2). Podsaharska Afrika ima najvišjo stopnjo rodnosti na svetu. Sledijo ji Bližnji Vzhod in Severna Afrika (3,1), Južna Azija (3,0), Latinska Amerika in Karibski otoki (2,4), Vzhodna Azija in Pacifik (1,9), Centralna in Vzhodna Evropa, neodvisne države skupnosti Commonwealtha in industrializirane države (1,7) (UNICEF 2007a, 137).

Izobraževanje žensk vpliva na rodnost preko vplivov na ponudbo in povpraševanje po otrocih ter regulacijo rodnosti (Cochrane 1979, 56). Na ponudbo vpliva s: (i) kasnejšimi porokami izobraženih žensk, kar znižuje biološko potencialno število rojstev otrok ženske, (ii) večji uporabi kontracepcije, ter (iii) izboljšanju zdravja otrok in na ta način zniževanje umrljivosti dojenčkov in otrok. Na povpraševanje pa vpliva z: (i) spremembo predstave o idealni velikosti družine, oziroma s premikom k normi manjšega števila otrok, ter s (ii) večjo avtonomijo ženske in na ta način z manjšo odvisnostjo družine od otrok (Cochrane 1979, 56; Geiger 2002, 7). Vpliv izobraževanja žensk na rodnost preko regulacija rodnosti pa pomeni vpliv na večjo uporabo kontracepcije (Cochrane 1979, 56).

³⁷ Celotna stopnja rodnosti (*total fertility rate*) predstavlja povprečno število živorojenih otrok na eno žensko v rodni dobi (15–49 let) v koledarskem letu (SURs 2008b).

³⁸ Slovenija 1,38 (2007); Nemčija 1,32 (2006), Poljska 1,27 (2006), Avstrija 1,40 (2006), Velika Britanija 1,84 (2006), Grčija: 1,39 (2006), Španija 1,38 (2006) itd. Leta 2006 je imela najvišjo celotno stopnjo rodnosti Francija: 2,00 (SURs 2008c in EUROSTAT 2008.)

³⁹ Da bi se neka populacija nadomestila, bi morala vsaka ženska v svojem rodnem obdobju roditi 2,1 otroka (Rabzelj 2007, 10).

Znanje, izboljšanje družbeno-ekonomskega statusa in sprememba odnosa oziroma vedenja so tri posledice procesa izobraževanja, ki vplivajo na reproduktivne želje in vedenje ženske (Castro in Juárez 1994, 3). Prenašanje znanja je najverjetneje najbolj ekspliciten cilj vsake izobraževalne ustanove. Šolanje usposablja ljudi na področju pismenosti, procesiranja širokega obsega informacij in spodbuja kognitivne spremembe, ki oblikujejo interakcijo posameznika z okoljem, ki ga obdaja (Castro in Juárez 1994, 2). Izobraženost tako odpira širše perspektive in preskrbi večje zavedanje ženske glede alternativnih načinov življenja. Znanje, ki ga ženske pridobijo v šoli, se ne vrednoti le kot intelektualna pridobitev⁴⁰, ampak tudi kot instrumentalno znanje, ki ga ženske uporabijo v vsakdanjem življenju (Castro in Juárez 1994, 3). Poučenost ženske o njenem telesu, reprodukciji in zdravju, pridobljeno v času šolanja, je lahko bistveno za uporabo kontracepcije, ki je najbolj neposredni dejavnik, ki vpliva na zniževanje rodnosti (Cochrane 1979, 9). Na primer, pravilna uporaba kontracepcijskih tablet, kot tudi zaupanje v tovrstno metodo, zahteva znanje o tem kako tableta vpliva na reproduktivno fiziologijo (Castro in Juárez 1994, 3). Izobražene ženske zato v večji meri uporabljajo kontracepcijo in posledično rojevajo v daljših časovnih zamikih kot neizobražene ženske (Schultz 1994; Subbarao in Raney 1995; Dollar in Gatti 1999; Klasen 1999; Abu-Ghaida in Klasen 2002). Na primer, v Bangladešu ena tretjina žensk s primarno izobrazbo poroča o uporabi kontracepcije v primerjavi z eno četrtno neizobraženih žensk (Watkins 2000, 33–34). Izobražene ženske imajo prav tako boljši dostop do potrebnih informacij. Izobraževanje namreč preskrbi žensko z večjo kompetenco obračati se na razne institucije in izboljšuje njene sposobnosti izkoriščanja raznih storitev, vključno z načrtovanjem družine (Castro in Juárez 1994, 3).

Zelo pomemben učinek izobraževanja je izboljšanje položaja ženske v družbi in družini. Izobražene ženske pridobijo večjo pogajalsko moč znotraj svoje družine, oziroma več vpliva na sprejemanje odločitev, ki vključujejo tudi odločanje glede števila zelenih otrok (Abu-Ghaida in Klasen 2002, 7).

Izobraževanje odpira ženski nove ekonomske priložnosti in poveča njeno družbeno mobilnost (Castro in Juárez 1994, 2). Višja izobrazba poveča možnosti opravljanja plačanega dela oziroma vstopanja na formalni trg delovne sile, izobrazba je namreč v večini družb primarni kriterij za vstop v formalno zaposlitev in za hierarhično razporeditev posameznikov na

⁴⁰ Na primer $1+1=2$.

delovnem mestu (prav tam). To pa običajno zahteva v neki meri odpoved gospodinjski vlogi ženske in vlogi rojevanja otrok (prav tam). Z drugimi besedami, oportunitetni stroški časa izobražene matere⁴¹ se povišajo (Herz in drugi 1991, 21). Potrebe po večjem številu otrok se zmanjšajo; spremenijo se namreč percepcije o koristih, ki jih prinaša večje število otrok. Po eni strani višja stopnja izobrazbe sicer pomeni boljši ekonomski status in s tem večjo zmogljivost 'privoščiti' si več otrok, vendar pa po drugi strani višja sredstva pomenijo tudi večjo pripravljenost družine zapraviti večji delež teh sredstev za blaginjo otrok. Izobraženi ljudje imajo namreč višje potrošniške cilje in višje cilje glede šolanja svojih otroke, ki običajno vodijo v odločanje za manjše družine, z namenom dodeliti več sredstev vsakemu posameznemu otroku (Birdsall in Cochrane v Castro in Juárez 1994, 3). Izobraževanje tako spreminja preference žensk glede števila otrok v primerjavi s kakovostjo življenja otrok (Todaro in Smith 2006, 286). Ženske celo porabijo večji delež svojega denarnega dohodka za blaginjo otrok kot moški, torej ima izobraževanje in posledično višji dohodek ženske tudi pozitiven vpliv na kakovost življenja otrok in na vlaganje v človeški kapital otrok, še posebej deklet. (Herz in drugi 1991, 19–20 in Kingdon 2002, n.p.). Na tem mestu bi bilo potrebno še dodati, da se predpostavljena povezava med višjo izobraženostjo žensk in višjim dohodkom ne aplicira vedno, še posebej ne v družbah kjer je trg delovne sile spolno segmentiran (Castro in Juárez 1994, 2). V državah v razvoju zaposlitev ženski ne prinaša nujno večjega nadzora nad razpoložljivimi sredstvi družine (prav tam). Ekonomske koristi izobraževanja so namreč v velikih primerih omejene s strukturo trga delovne sile in spolno stratifikacijo sistema posamezne družbe (prav tam).

Vpliv izobraževanja žensk na rojstev otrok ni možno reducirati zgolj na samo znanje in družbeno-ekonomske vidike, kot je na primer dohodek družine. Izobraževanje namreč prav tako velja za katalizatorja normativnih sprememb, oziroma sprememb odnosa, kar pomeni, da izobraževanje spremeni tudi sam odnos ženske do rodnosti. (Castro in Juárez 1994, 4). V tem kontekstu se izobrazba smatra kot odločilna spodbuda za premik iz tradicionalne vrednostne sheme, v kateri so pomembnejše življenjske odločitve, kot je na primer število otrok, prepuščene usodi (ali Bogu), k vrednostnem sistemu, v katerem vera v usodo, katero je mogoče nadzorovati, podpira naklonjenost k načrtovanju, ki se aplicira tudi na sfero rojstev otrok (prav tam). Izobrazba spodbudi ustvarjanje zaupanja v znanost in tehnologijo, kar je nepogrešljivo za uporabo moderne kontracepcije (prav tam). Nekatere raziskave kažejo, da

⁴¹ Dohodek, ki bi ga mati lahko zaslužila, če ne bi doma skrbela za otroke (Todaro 2006, 286).

izobraževanje igra pomembno vlogo tudi pri evoluciji v smeri nuklearnih družin⁴², katere temelj je v zakonski zvezi in v osredotočenosti na otroke (prav tam). Večja čustvena intimnost, enakopravnejši odnos in komunikacija med partnerjema olajšajo odločitev glede uporabe kontracepcije (prav tam). Izobraženost prav tako spremeni predstave ženske o vlogi matere, o obsegu osebne pozornosti, ki jo potrebujejo otroci; izobražene ženske namreč vlogo matere dojemajo bolj intenzivno. Ta bolj pedagoški način vzgajanja otrok omeji število otrok, ki so po merilih matere in očeta lahko zadovoljivo vzgojeni. Izobraževanje tako deluje kot pomemben dejavnik pri zmanjšanju zelene velikosti družine oz. zelenega števila otrok (prav tam). Kvantiteto torej nadomesti kakovost.

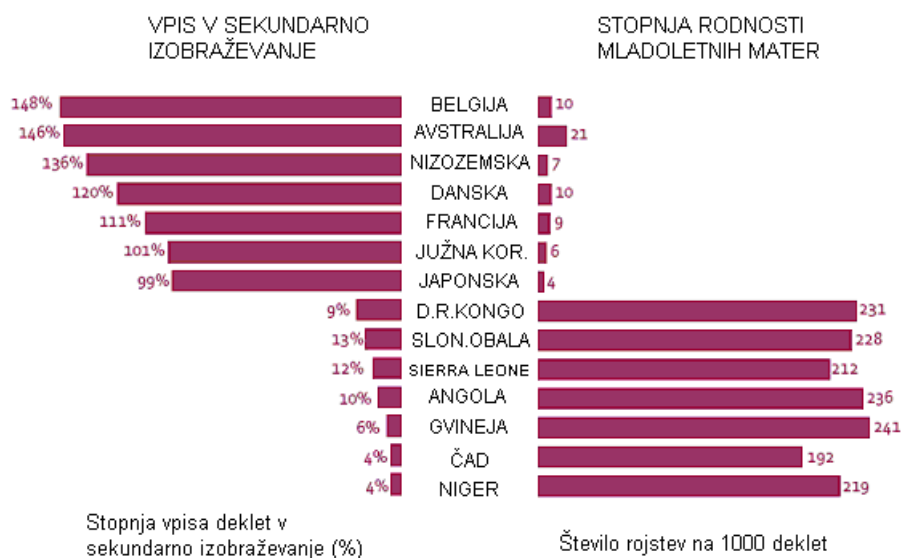
Bolj izobražene ženske se na splošno že poročijo kasneje (pogosto v njihovih dvajsetih in ne v najstniških letih), kar zaradi znižanja njihovih rodnih let povzroči zmanjšanje biološko potencialnega števila rojstev otrok ženske, ter hkrati rojevajo v daljših časovnih zamikih (Cochrane 1979, 8). Izobraževanje namreč tako ženskam kot moškim nudi več možnosti glede njihovih življenj, kar vpliva na njihove odločitve glede poroke in starosti pri kateri se bodo poročili (Cochrane 1979, 98)⁴³. Raziskave v Afriki, Aziji in Latinski Ameriki so pokazale, da se ženske s sedem ali več let izobrazbe poročijo pet let kasneje in imajo dva do pet otrok manj kot neizobražene ženske (Save the Children 2005, 11). Čeprav je legalna starostna meja za poroko v večini držav 18 let, je približno 51 milijonov mladoletnih deklet na svetu, starih med 15 in 19 let, že poročenih (Rihani 2006, 41). V nekaterih afriških in južno azijskih državah, regijah, v katerih so zgodnje poroke žensk najbolj značilne, je več kot 30 % deklet iz te starostne skupine že poročenih (prav tam). V državah v razvoju se celo eno od sedmih deklet poroči pred svojim 15. rojstnim dnevom (Levine in drugi 2008, 2). Poleg tega, da so zgodnje poroke ovira možnosti izobraževanja žensk, so prav tako kršitev mednarodnih konvencij o pravicah otrok in žensk (Rihani 2006, 41). Naj še dodamo, da je v najmanj razvitih državah sveta 65 % vseh otrok rojenih prav mladoletnim materam, starih med 15 in 19 let (UNICEF 2006, 13).

⁴²Majhna družina, ki jo sestavljajo mati, oče in otroci (EVROTERM).

⁴³Različne organizacije, ki se borijo za pravice žensk, trdijo, da naj bi bilo 80% žensk v Afganistanu v poroko prisiljenih oziroma naj bi bile poroke zanje dogovorjene. Na zgodnje poroke vpliva tudi huda revščina, saj se starši s poroko znebijo stroškov, ki jim jih prinaša skrb za otroka. Obenem pa poroka lahko pomeni tudi prihodek za revne družine: sploh starejši moški, ki poročijo zelo mlada dekleta, namreč za poroko plačajo znatno vsoto denarja. V zadnjih desetletjih so bile v Afganistanu zelo slabe varnostne razmere, predvsem velika nevarnost ugrabitev in posilstev, zato so mnogi starši zgodnjo poroko pojmovali kot način omogočiti hčerkam varnejše življenje.

Izobraževanje žensk vpliva tudi na zniževanje rojstev otrok najstnic oz. mladoletnih deklet (Rihani 2006, 43). Spodnji graf (Graf 4.1) prikazuje povezavo med vključenostjo žensk v srednješolsko izobraževanje in številom rojstev otrok deklet, starih med 15 in 19 let, v izbranih državah. Iz grafa je razvidno, da obstaja negativna povezava med srednješolsko stopnjo vpisa deklet in stopnjo rojstev mladoletnih deklet: v sedmih industrializiranih državah, kjer je srednješolska stopnja vpisa deklet 99–148 %, je povprečna stopnja rodnosti deklet, starih med 15 in 19 let, 10 otrok na 1000 deklet, v sedmih državah v razvoju s srednješolsko stopnjo vpisa deklet od 4–19 %, pa povprečna stopnja rodnosti mladoletnih deklet dosega kar 223 rojstev na 1000 deklet - kar je dvajsetkrat več kot v industrializiranih državah. Podatki so iz raziskave narejene s strani organizacije »Population Action International« leta 1998.

Graf 4.1: Srednješolsko izobraževanje deklet in stopnja rodnosti mladoletnih mater, starih med 15 in 19 let

Vir: Population Action International v Rihani (2006, 43).

Izobraževanje žensk vpliva tudi na zmanjševanje umrljivosti otrok in dojenčkov. To poveča število preživelih potomcev, kar znižuje potrebo po dodatnih rojstvih otrok (Cochrane 1979, 98). Ekonomska teorija rodnosti namreč domneva, da je povpraševanje gospodinjstva po otrocih določeno s preferencami družine glede določenega števila preživelih (običajno moških) otrok, kar lahko pomeni, da starši v regiji z visoko stopnjo umrljivosti otrok v pričakovanju, da nekaj otrok ne bo preživelo, lahko »proizvedejo« več otrok, kot si jih dejansko želijo (Todaro in Smith 2006, 285). Te preference pa so odvisne tudi od cene

oziroma oportunitetnih stroškov vzgajanja otrok in ravnijo dohodka družine (prav tam). Otroci so v revnih družbah, zaradi pričakovanih donosov v obliki dela otrok in zagotovitve finančne podpore staršev v starih letih, smatrani delno kot dobrina, oziroma blago za investicije (*»economic investment goods«*) (prav tam). V revnih družinah več otrok torej pomeni več delovne sile, kar je bistvenega pomena za preživetje, ter večjo finančno varnost družine v prihodnosti. Ker pa izobraževanje izboljša ekonomski položaj ženske in s tem manjšo odvisnost žensk in celotne družine od otrok, je potreba po večjem številu otrok manjša.

Spodnja tabela (Tabela 4.1) prikazuje povezavo med številom let izobraževanja žensk in številom otrok ter nekaterimi drugimi dejavniki, ki vplivajo na rodnost (starost matere ob prvem porodu, število let razmika med rojstvi otrok ter uporaba kontracepcije) v treh francosko govorečih državah podsaharske Afrike (Gvineji, Čadu in Kamerunu).

Tabela 4.1: Vpliv izobraževanja žensk na rodnost in na nekatere dejavnike, ki vplivajo na rodnost, v treh francosko govorečih državah podsaharske Afrike.

Število let izobraževanja žensk	Starost matere ob 1. rojstvu		Število let razmika med rojstvi	Uporaba kontracepcije (%)			Število otrok	
	Gvineja	Čad		Čad	Kamerun	Gvineja	Čad	Gvineja
0	17,9	18,8	2,12	22	4	7	4,4	4,8
2	17,9	18,4	2,15	43	10	6,2	4,4	4,8
4	17,9	18,3	2,17	43	12	5,8	4,4	4,8
6	18,3	18,5	2,2	52	17	5,8	4,1	4,6
8	18,8	18,9	2,22	52	17	6,3	3,8	4,4
10	18,8	19,7	2,25	65	15	7,2	3,8	4
12	18,7	20,8	2,27	65	15	8,8	3,9	3,5

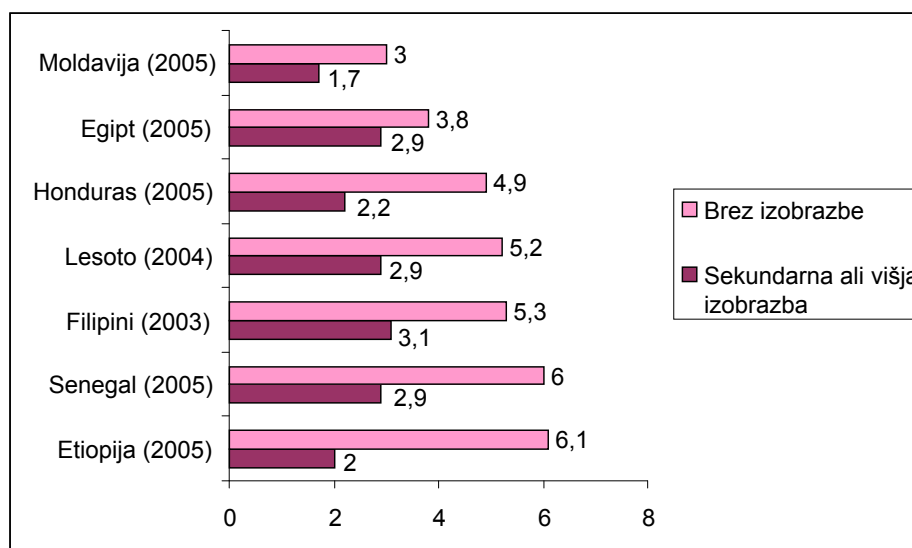
Vir: UNESCO BREDA (2005, 54).

Iz tabele je razvidno, da večje kot je število let izobraževanja ženske, višja je starost matere ob prvem rojstvu otroka, razmik med posameznimi rojstvi ter delež uporabe kontracepcije. Ženske z večjim številom let izobraževanja imajo manjše število otrok.

Izobraževanje žensk torej znižuje rodnost. Še posebej se število rojstev otrok na posamezno žensko zmanjša pri ženskah s srednješolsko izobrazbo (Rihani 2006, 42–43). To prikazuje tudi spodnji graf (Graf 4.2). Graf prikazuje primerjavo v številu rojstev otrok žensk brez kakršne koli izobrazbe in žensk s sekundarno ali višjo izobrazbo. Ženske s sekundarno ali višjo izobrazbo imajo tudi do tri krat manjše število otrok kot neizobražene ženske. Naj še

dodamo, da ima izobraževanje žensk veliko večji vpliv na rodnost kot pa izobraževanje moških (Herz in drugi 1991, 21). Nekatere raziskave celo ugotavljajo, da si moški z višjo izobrazbo in posledično višjim dohodkom želijo več otrok (prav tam). Kakorkoli, vpliv izobraževanja moških na rodnost je verjetneje manjši od vpliva izobraževanja žensk, kajti ženske nosijo primarno odgovornost za skrb za otroke (Drèze in Murthi 1999, 6). Res pa je, da imajo moški v nekaterih družbah glavno besedo pri odločitvah glede rodnosti, zato je izobraževanje moških prav tako pomembno za zniževanje rodnosti (prav tam).

Graf 4.2: Število rojstev ženske s srednješolsko ali višjo stopnjo izobrazbe

Vir: Population Reference Bureau (2007a, 4).

Za namene ugotavljanja povezave med izobraževanjem žensk in rodnostjo je bilo izvedenih število raziskav. V nadaljevanju navajamo nekaj teh raziskav in njihovih ugotovitev.

- ✚ Raziskava v Braziliji je pokazala, da ima nepismena ženska v povprečju 6 otrok, medtem ko ima pismena ženska v povprečju 2,5 otrok. (Herz in Sperling 2004, 27).
- ✚ Raziskava Subbaraoa in Raneyeve (1995)⁴⁴, ki je ugotavljala povezavo med vključenostjo žensk v sekundarno izobraževanje in rodnostjo v 65 državah z nizkim in srednje nizkim dohodkom, kar je zajemalo 93 % takratnega prebivalstva držav v razvoju, dokazuje, da bi podvojitev deleža žensk s sekundarno izobrazbo znižalo povprečno stopnjo rodnosti iz 5,3 na 3,9 otrok na žensko (Subbarao in Raney v Herz in Sperling 2004, 26).

⁴⁴ Subbarao, K., and Laura Raney. 1995. "Social Gains from Female Education." *Economic Development and Cultural Change* 44 (1): 105–28.

Študija Svetovne banke⁴⁵, izvedena na primeru 100 držav je pokazala, da za vsake 4 leta izobraževanja ženske, stopnja rodnosti pade za eno rojstvo (Klasen v Herz in Sperling 2004, 42). Za vpliv izobraževanja na rodnost pa niso pomembna le leta izobrazbe ženske, ampak tudi primerjava ravni izobrazbe med spoloma, in sicer večja kot je razlika med spoloma v izobraževanju, večja je stopnja rodnosti. Če ženska dohiti moškega v ravni izobrazbe, potem naj bi bili pozitivni vplivi izobraževanja žensk na velikost družine in njeno blaginjo še večji (Klasen v Herz in Sperling 2004, 27). V neki drugi raziskavi Svetovne banke pa Abu-Ghaida in Klasen⁴⁶ dokazujeta, da bi doseganje Milenijskega razvojnega cilja (MRC) enakosti spolov v izobraževanju znižalo število rojstev na posamezno žensko 0,1-0,4 otroka v letu 2005 in za 0,6 otroka na žensko do leta 2015. V primeru neuspeha uresničitve tega cilja bo do leta 2015 število otrok na posamezno žensko naraslo za 0,1-0,6 otroka (Abu-Ghaida in Klasen 2004, 21).

4.1.2 Vpliv na zdravje otrok in mater

Zdravje je pomemben indikator razvoja. Poleg izobraževanja je najpomembnejša oblika človeškega kapitala (Todaro in Smith 2006, 363–369). Boljše zdravje implicira boljšo kakovost življenja, večjo produktivnost in razvoj naroda (FAWE 2001, 4). V tem podpoglavju bom prikazala kako izobraževanje žensk vpliva na zniževanje dveh pomembnih indikatorjev razvoja: umrljivost otrok in umrljivost mater.

4.1.2.1 Umrljivost otrok

Vsak dan zaradi posledic bolezni, kot so bolezni dihal, ošpice in norice, ki v industrializiranih državah že dolgo niso več grožnja preživetju otrok, v povprečju umre več kot 26 000 otrok, starih manj kot 5 let (UNICEF 2007a, 1). Skoraj vsi ti otroci se rodijo v državah v razvoju (prav tam).⁴⁷ Na primer, 30 krat večja verjetnost je, da bo pred 5. letom starosti umrl otrok v Etiopiji kot otrok v Zahodni Evropi (UNICEF 2008b, n.p.). Tretjina teh otrok umre že v

⁴⁵ Klasen, Stephan. 1999. "Does Gender Inequality Reduce Growth and Development? Evidence from Cross Country Regressions." Policy Research Report on Gender and Development Working Paper No. 7. Washington, D.C.: World Bank.

⁴⁶ Abu-Ghaida, Dina in Klasen (2004): The Economic and Human Development Costs of Missing the Millennium Development Goal on Gender Equity.

⁴⁷ Skoraj 60 % smrti otrok (6 milijonov od 10,1 milijonov vsako leto) se zgodi v le 10 državah na svetu. Večina teh držav je držav z velikim številom prebivalcev (kot sta Kitajska in Indija) in držav z visokimi stopnjami umrljivosti otrok (Afganistan, Demokratična republika Kongo in Nigerija). Šest od teh držav – Indija, Nigerija, Kongo, Etiopija, Pakistan in Kitajska – štejejo skoraj 50 odstotkov smrti otrok na svetu med otroci, stari manj kot 5 let. V teh državah so značilne tudi visoke stopnje tveganosti umrljivosti matere v času poroda in med nosečnostjo - približno 60 % vseh smrti mater se zgodi v teh istih 10 državah (Save the Children 2007, 15).

prvem mesecu življenja, največkrat doma, brez dostopa do potrebnih zdravstvenih storitev in osnovnih dobrin, ki bi mu lahko rešile življenje (prav tam). Več kot polovica smrti otrok, starih manj kot 5 let, je posledica podhranjenosti, ki prikrajša majhnega otroka s hranili potrebnimi za rast in razvoj (prav tam). Nečista voda, slaba zdravstvena oskrba in neprimerne higienske razmere prav tako prispevajo k umrljivosti in bolehnosti otrok (prav tam). V letu 2006 je skoraj 9,7 milijonov otrok umrlo pred svojim 5. rojstnim dnevom (prav tam). Kljub temu, da so se številke v zadnjih 46. letih spremenile, in sicer se je povprečno letno število smrti otrok razpolovilo - od 20 milijonov v letu 1960 do manj kot 10 milijonov leta 2006 - problem umrljivosti otrok danes ni nič manj resen kot je bil pred 46 leti.⁴⁸ Nekatere države podsaharske Afrike, regije z najvišjo stopnjo umrljivosti otrok⁴⁹, namreč danes registrirajo povišanje stopenj umrljivosti otrok (UNICEF 2007a, 7).

Zdravje otrok in stanje prehranjenosti je osnovni indikator kakovosti življenja v državah v razvoju. Število let izobraževanja matere je pozitivno povezano z izboljšanjem zdravja otrok (Behrman v Glewwe 1997, 2). Glede na podatke 35 nedavnih demografskih raziskav, je verjetnost umrljivosti otrok neizobraženih mater dvakrat višja kot pri otrocih izobraženih mater (Save the Children 2006, 18). Podatki iz Bangladeša kažejo, da ima otrok matere z osnovo izobrazbo 20 % več možnosti preživeti kot otrok neizobražene matere; otrok matere s srednješolsko izobrazbo pa ima celo 80 % več možnosti preživeti kot otrok neizobražene matere (UNICEF 2007a, 22–23).

Vpliv izobraževanja žensk na umrljivost otrok je težko izolirati od ostalih dejavnikov vpliva, kot je na primer raven dohodkovne revščine. Ne glede na to, v mnogih državah vpliv izobraževanja na umrljivost otrok prevlada nad vplivi v povezavi z dohodkom. V Pakistanu je umrljivost otrok, starih manj kot eno leto, 34 % višja med 20 % najrevnejših gospodinjstev kot med 20 % najbogatejših. Vendar pa je v gospodinjstvih neizobraženih mater, stopnja umrljivosti otrok, starih manj kot 1 leto⁵⁰, višja za 60 % kot v gospodinjstvih izobraženih mater. V tem primeru je torej izobrazba skoraj dvakrat bolj pomembna pri določanju perspektiv za preživetje otrok kot dohodek (Watkins 2000, 30).

⁴⁸ Na resnost problema kaže tudi dejstvo, da 1 od 4 otrok še vedno ne doživi 5 leta življenja v Afganistanu, Angoli, Nigeru in Sierri Leone (Save the Children 2007, 49).

⁴⁹ V letu 2006 je 49 % vseh otrok, ki so umrli pred 5. letom starosti, umrlo v podsaharski Afriki. V Podsaharski Afriki pa se rodi le 22 % otrok na svetu (UNICEF 2007a, 7).

⁵⁰ Stopnja umrljivosti otrok, starih manj kot 1 leto (»*Infant mortality rate*«): Možnost smrti med rojstvom in natančno enim letom starosti, izražena na 1000 živorojenih otrok.

V prejšnjem poglavju o vplivu izobrazbe žensk na rodnost, smo navedli posledice izobraževanja po Castru in Juárezu, preko katerih izobraževanje žensk vpliva na rodnost: znanje, izboljšanje družbeno-ekonomskega statusa in sprememba odnosa oz. vedenja. Te dejavnike lahko apliciramo tudi na vpliv izobraževanja žensk na zdravje otrok, prav tako pa tudi na zdravje mater. Sicer pa so številne študije poskušale oblikovati vzorec vplivov izobraževanja žensk na preživetje in zdravje otrok. Mason (1984) je ugotovila različne poti povezovanja izobraževanja žensk z umrljivostjo otrok: (i) uporaba kontracepcije, (ii) avtonomija ženske ter (iii) družbeno-ekonomski status ženske (Frost in drugi 2005, 396). LeVine in drugi (1994) so na primeru raziskave v Mehiki povezali izobraževanje žensk z rodnostjo in umrljivostjo otrok preko posredovalnih mehanizmov, ki vključujejo: (i) pridobitev znanja glede zdravja, (ii) družbeno-ekonomska prizadevanja ter (iii) sprememba odnosa in vedenja (prav tam).

Prav tako Glewwe (1997) in Schultz (1984) navajata nekaj mehanizmov vpliva izobraževanja žensk na zdravje otrok. Glewwe našteje naslednje mehanizme preko katerih izobraževanje mater izboljšuje zdravje njenih otrok (Glewwe 1997, 2):

- neposredna pridobitev osnovnega znanja o zdravju v šoli preskrbi bodoče matere z informacijami koristnimi za prepoznavanje in zdravljenje bolezni otrok;
- pismenost in razne druge sposobnosti, pridobljene v procesu šolanja, povišajo sposobnosti mater za zdravljenje bolezni otrok, kar je pogojeno s pridobljenim znanjem o otrokovem zdravju, ter pripomorejo k pridobivanju znanja o zdravju otrok tudi po končanem šolanju, ter
- izpostavljenost sodobni družbi, kot posledica procesa šolanja, spremeni odnos ženske do tradicionalnih metod vzgajanja otrok in zdravljenja njihovih bolezni.

Schultz dodaja še:

- vpliv na preference staršev, na primer: izobražene ženske se odločajo za manj, vendar bolj zdrave otroke, ter
- višja izobrazba matere naj bi povišala dohodke družine, in sicer z višjimi plačami ali z večjo produktivnostjo, kar naj bi izboljšalo zdravje otrok (Glewwe 1997, 2).

Iz zgoraj navedenih vzorcev združimo pet poti oziroma načinov preko katerih vpliva izobraževanje žensk na umrljivost otrok: (i) znanje o zdravju; (ii) sodoben odnos do zdravstvenega varstva; (iii) boljši družbeno-ekonomski status; (iv) avtonomija ženske; (v) sprememba reproduktivnega vedenja.

Kot smo že omenili je najbolj ekspliciten cilj formalnega izobraževanja prenos znanja. Izobraževanje omogoča materi učenje glede povzročanja, preprečevanja, prepoznanja in zdravljenja bolezni, kot tudi glede prehranskih potreb otrok, kar posledično vpliva na način vedenja, ki vpliva na zdravje otrok (Caldwell idr. v Frost idr. 2005, 397). Poleg tega izobraževanje vpliva na večjo izpostavljenost in boljše razumevanje sporočil glede zdravja preko množičnih medijih in drugih virov (Cleland idr. v Frost idr. 2005, 397). Raziskave so namreč pokazale, da imajo manj izobražene ženske na splošno slabši dostop do informacij o osnovnem zdravstvenem varstvu, kar lahko vodi do slabo informiranih odločitev o tem, kdaj in na kakšen način poiskati oskrbo za bolne otroke (UNICEF 2007a, 22). Povezava med znanjem in zdravjem otrok implicira, da mentalno razumevanje procesa zdravljenja neposredno vpliva na vedenje usmerjeno k izboljšanju zdravja (Frost 2005, 397). V kolikor to drži, pridobljeno znanje vodi k večji zaščiti proti okužbi z izboljšanjem higiene, zmanjšanju dovzetnosti za okužbo preko prehrane in uspešnejše okrevanje od okužbe z bolj učinkovito domačo in zunanjo zdravstveno oskrbo (Defo v Frost idr. 2005, 397). Nekatere raziskave so pokazale, da je višja raven izobraženosti povezana s specifičnim znanjem o zdravju, vključno z ozaveščenostjo glede nevarnosti ne prekuhanja vode in pomembnostjo pranja rok po uporabi stranišča ter razumevanjem, da okužbe povzročajo bolezni, itd. (Frost in drugi 2005, 397).

Izobraževanje lahko vpliva tudi na odnos do načina vedenja, ki vpliva na zdravje, in sicer preko odmika od tradicionalnih prepričanj in navad k večji sprejemljivosti sodobnih idej in navad, ter bolj pogostem odobravanju racionalnih razlag bolezni in sodobne medicine (Barrett in Browne, Caldwell in Caldwell, Cleland in Van Ginneken, Defo v Frost 2005, 397). Izobražene ženske bolj sprejemajo sodobno medicino, bolj verjetno uporabljajo preventivne zdravstvene storitve, so bolj voljne odpeljati svoje otroke v zdravstvene ustanove ter bodo manj verjetno prepustile bodoče zdravje svojih otrok usodi, ali višji sili (Bogu) (Bicego in Boerma v Frost idr. 2005, 398). Izobrazba torej ne daje le specifičnega znanja, temveč prav tako omogoča, da se posameznik počuti kot del »moderne sistema« (Caldwell v Stein 1982). In sicer je družbeni vpliv izobraževanja na primer viden v tem, da se nekateri učenci prvič srečajo z umivanjem rok in stranišči šele v šoli ter spoznajo, da je čistoča družbena norma, ne da bi poznali njen vpliv na zdravje (prav tam). Caldwell (1989) je v raziskavah v Aziji ugotovil, da obnašanje šolskih otrok sledi vzorcu obnašanju izobraženih ljudi. Otroci bolj skrbijo za lastno higieno, ker so izobraženi ljudje bolj čisti in ne zato, ker bi jih v šoli učili, da milo uničuje nevarne bakterije (prav tam). Caldwell je prav tako ugotovil, da ženske

z nekaj leti izobrazbe v južni Indiji gledajo na šolo kot na del modernega sistema, ki poleg šole vključuje vladne programe, zdravstvene ustanove in moderno zdravstvo (prav tam). Nase pa gledajo kot na osebe, ki so del tega modernega sistema, v katerem bodo zase in za svoje otroke znale poiskati zdravstveno pomoč (prav tam).

Kot smo že ugotovili, izobraževanje ženski izboljša družbeno-ekonomski status. Izobrazba namreč poveča možnosti opravljanja plačanega dela oz. vstopanja na formalni trg delovne sile. Ženske z več izobrazbe bodo bolj verjetno našle stalnejšo in bolj nadrejeno zaposlitev, za katero bodo prejemale plačilo v denarju in ne v dobrinah s čimer bodo bolj dosledno dopolnjevale družinski dohodek (Barrett in Browne v Frost idr. 2005, 397). Poleg se bodo izobražene ženske bolj verjetno poročile z moškimi z višjimi izobraževalnimi dosežki in višje plačanimi službami (prav tam). Izobrazba poveča ženski pogajalsko moč znotraj družine, oziroma spremeni tradicionalno razmerje moči v družinskih odnosih in podeli ženski več avtoritete, ter na ta način izboljša njen položaj pri odločanju glede razporeditve dohodka družine in ostalih zadev, ki se tičejo tako zdravja otrok kot zdravja nje same (Frost in drugi 2005, 398).⁵¹ Ženske imajo večji nadzor nad dohodkom družine, kar v največjih primerih vodi do razporeditve večjega dela dohodka za zdravje in prehrano otrok (Abu-Ghaida in Klasen 2004, 7). Analiza podatkov iz raziskav v Braziliji, Gani in Združenih državah Amerike je pokazala, da matere porabijo proporcionalno glede na dohodek 4–7 krat več sredstev za hrano kot očetje (Thomas v Herz in drugi 1991, 20). Ugotovljeno je bilo celo, da matere večji del svojega dohodka porabijo za zdravje deklet kot dečkov (prav tam). Povezava med izobraževanjem žensk in umrljivostjo in zdravjem otrok je namreč največkrat pojasnjena s povišano sposobnostjo kupiti dobrine in storitve potrebne za zdravje otrok (Frost in drugi 2005, 397). Večji nadzor ženske nad dohodkom zniža umrljivost otrok tudi v primeru, ko se upošteva celoten dohodek gospodinjstva in ne samo dohodek matere (Thomas v Abu-Ghaida in Klasen 2004, 7). Na splošno obstaja povezava med višjim dohodkom in znižanjem umrljivosti otrok, vendar pa je marginalni učinek vpliva dohodka na umrljivost znatno večji, če je dohodek pod nadzorom matere kot očeta, in sicer je v tem primeru vpliv dohodka na preživetje otrok za približno 20 krat večji (prav tam). Ženske so namreč primarne negovalke v svojih domovih in posvečajo več časa za zaščito in nego otrok kot moški (Caldwell v Frost

⁵¹ Analize podatkov nedavnih Demografskih in zdravstvenih raziskav (*Demographic and Health Surveys*) v 30 državah je na primer pokazala, da imajo ženske, še posebej v podsaharski Afriki in Južni Aziji, zelo malo vpliva na odločitve v družini, ki se tičejo zdravja, ne glede na to ali se tičejo njenega lastnega zdravja ali zdravja otrok. V Burkini Faso, Maliju in Nigeriji je 75 % anketiranih žensk povedalo, da moški odloča o njeni zdravstveni oskrbi, v dveh anketiranih državah Južne Azije, Bangladešu in Neaplju, pa je enako povedalo 50 % žensk (UNICEF 2007, 20).

idr. 2005, 398). Matere so tako po navadi prve, ki prepoznajo, da je njihov otrok bolan (prav tam). Kakorkoli, v mnogih tradicionalnih kulturah neizobražene ženske pogosto ne ukrepajo, dokler tradicionalna avtoriteta družine ne opazi otrokove bolezni (prav tam). Izobražene ženske pa se počutijo osebno odgovorne za svoje otroke in bodo bolj verjetno zaznale bolezen otrok, zahtevale ukrepanje ter odpeljale bolne otroke v zdravstveno ustanovo, ne pa le prepustile odločitve tradicionalni avtoriteti družine (Caldwell v Frost 2005, 398). Torej, bolj kot je ženska izobražena, večja bo njena avtonomija v družini in bolj verjetno bo sama primarna nosilka odločitev glede zdravja otrok (Frost in drugi. 2005, 398). Boljši družbeno-ekonomski status oz. višji dohodek vpliva tudi na izboljšanje pogojev bivanja (Frost in drugi 2005, 397). Gospodinjstva s stranišči, vodo iz pipe ter elektriko so manj izpostavljena raznim onesnaževalcem in okužbam kot gospodinjstva brez teh udobnosti (prav tam).

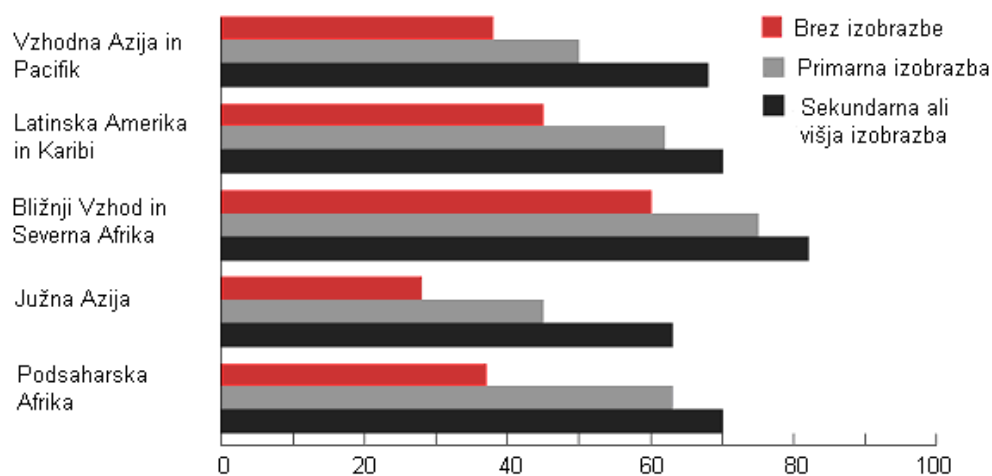
Dekleta in ženske, ki ostanejo dlje v šolah, se poročijo kasneje, ko so bolj sposobne rojevati in skrbeti za svoje otroke. Kot smo omenili že v prejšnjem podpoglavju, so raziskave v Afriki, Aziji in Latinski Ameriki pokazale, da se ženske s sedem ali več let izobrazbe poročijo pet let kasneje in imajo dva do pet otrok manj kot neizobražene ženske (Save the Children 2005, 11). Izobražene ženske namreč v večji meri uporabljajo kontracepcijo, z namenom odložiti ali razporediti svoje nosečnosti na daljše in bolj zdrave intervale, kar zniža primere rojstev otrok s premajhno telesno težo, smrti novorojenčkov in nedohranjenost dojenčkov (prav tam).⁵² Otroci rojeni v razmiku 2 ali več let imajo namreč večje možnosti biti ustrezno oskrbovani, ter dlje časa dojeni (prav tam). Ti otroci so prav tako višji ter težji kot otroci rojeni v razmiku manjšem od dveh let (Bastien in Gubhaju v Froste idr. 2005, 398). Uporaba kontracepcija omogoča tudi preprečitev neželene nosečnosti. Obstaja namreč povezava med nosečnostjo med mladoletnicami in nosečnostjo žensk starih več kot 35 let ter višjimi stopnjami umrljivosti otrok (Gubhaju, Martin idr. in Tagoe-Darko v Frost idr. 2005, 398). Izobražene ženske torej bolj nadzorujejo svoje reproduktivno vedenje, ki poleg vpliva na rodnost, katerega smo ugotavljali v prejšnjem podpoglavju, vpliva tudi na preživetje otrok. Izobražene ženske namreč vidijo reprodukcijo kot nekaj kar je pod neposredno kontrolo njih same (Frost idr. 2005, 98).

Izobraževanje žensk prispeva k preprečevanju umiranja otrok zaradi nedohranjenosti, kar je eden izmed najpomembnejših razlogov za prezgodnjo smrt otrok v državah v razvoju

⁵² Za dojenčke rojene v razmiku večjem od treh let je več kot trikrat bolj verjetno, da bodo preživeli kot dojenčki rojeni v razmiku manjšem kot eno leto in pol (Save the Children 2007, 38).

(Watkins 2000, 34). Danes na svetu za nedohranjenostjo trpi približno 160 milijonov otrok (prav tam). Študija dejavnikov, ki prispevajo k nedohranjenosti otrok v 63 državah, je pokazala, da je bilo izobraževanje žensk najpomembnejši razlog za znižanje nedohranjenosti otrok za 15,5 % med letom 1970 in 1995 (Smith in Haddad v Save the Children 2005, 12). Verjetnost, da bodo otroci trpeli za nedohranjenostjo je polovico manjša pri otrocih izobraženih mater kot pri otrocih mater, ki niso končale osnovne šole (Bicego in Ahmad 1996 v Save the Children 2005, 12). Izobražene ženske bolj skrbijo za zdravje svojih otrok tudi z imunizacijo. Multi-državni podatki kažejo, da je 50 % višja verjetnost, da bodo izobražene ženske v Afriki in Južni Aziji, regijah kjer je največ neizobraženih žensk na svetu, imunizirale svoje otroke kot neizobražene ženske (Gage in drugi v Herz in Sperling 2004, 29). Nedavni demografski podatki Afrike namreč kažejo, da je polovica otrok mater s primarno izobrazbo imuniziranih, v primerjavi s tretjino otrok mater brez kakršne koli izobrazbe (prav tam). V Južni Aziji pa je manj kot 30 % otrok neizobraženih mater imuniziranih, v primerjavi z več kot 40 % otrok mater z osnovno izobrazbo (prav tam). Spodnji graf prikazuje povezavo med ravni izobraženosti matere in deležem imuniziranih otrok.

Graf 4.3: Delež imuniziranih otrok, starih med 12 in 23 mesecev, glede na raven izobrazbe matere

Vir: World Bank (2003, 16).

Izobraževanje žensk vpliva na zdravniško oskrbo mater v času nosečnosti in poroda. Za neizobražene matere je namreč manj verjetno, da bodo poiskale zdravniško oskrbo v času nosečnosti in poroda. To vpliva tako na preživetje novorojenih otrok kot na preživetje nosečnosti in poroda mater (Save the Children 2006, 18).

Umrljivosti otrok je povezana tudi z normami in običaji povezanimi s spolom (WB 2003, 16). Koristi izobraževanja žensk za zdravje otrok so namreč še posebej izrazite v državah z ukoreninjenimi vzorci neenakosti spolov (Watkins 2000, 30). V državah kjer smatrajo starši zdravje sinov pomembnejše za blaginjo družine kot pa zdravje deklet, bodo imeli sinovi prednost pred hčerami pri prejemanju zdravstvene oskrbe in prehranjevanju, kar zmanjšuje možnosti preživetja deklet, oziroma povišujejo umrljivost otrok ženskega spola (WB 2003, 15–16). V Indiji je na primer štirikrat večja verjetnost, da bodo deklice trpele za akutno nedohranjenost kot dečki in štiridesetkrat višja verjetnost, da bodo dečki v primeru bolezni odpeljani v bolnišnico kot deklice (Todaro in Smith 2006, 229). Kot posledica tega so zabeležena razmerja v številu ženske nasproti moške populacije v državah kot sta na primer Indija in Kitajska znatno pod pričakovanimi vrednostmi (več je moških kot žensk), da obstaja celo mišljenje, da je več kot 100 milijonov deklet in žensk »pogrešanih« oz. »manjkajočih« v teh državah (prav tam). V večini držav na svetu je namreč rahlo več žensk v celotni populaciji kot moških.⁵³ Indija in Kitajska odstopata od tega vzorca. Eden izmed razlogov za to je, da so bile zgodovinsko gledano stopnje umrljivosti višje za deklice kot dečke (Watkins 2000, 30–31). Koristi izobraževanja žensk za preživetje otrok bodo zato v teh državah višje za otroke ženskega spola. Statistične raziskave južne Indije so pokazale, da povprečen vpliv izobraževanja žensk zniža umrljivost otrok ženskega spola za 10 %, v primerjavi z 7 % za otroke moškega spola (Watkins 2000, 31). Status izobraženosti je imel daleč večji vpliv na umrljivost otrok kot premoženjski status ali ruralno-urbane razlike (prav tam). Dekleta iz premožnih družin z neizobraženimi materami so bile večini primerov pod večjo tveganostjo smrti kot dekleta iz revnih gospodinjstev z izobraženimi materami (prav tam). Vpliv izobraževanja žensk v tem kontekstu je poleg tega, da izobraževanje rešuje življenje otrok, tudi to da daje hčeram bolj enakovredno možnost za preživetje (prav tam).

V nadaljevanju navajam nekaj ugotovitev empiričnih raziskav, ki dokazujejo, da izobraževanje žensk znižuje stopnjo umrljivosti otrok:

✚ Ekonomist Paul T. Schultz je s pregledom velikega števila študij posameznih držav ugotovil, da dodatno leto izobraževanja žensk v povprečju zniža pričakovano stopnjo umrljivosti otrok, starih manj kot 1 leto, za 5–10 %. Ta povezava je še posebej izrazita v

⁵³ Kljub očitnim biološkim prednostim, ki jih imajo ženske pred moškimi, kar zadeva preživetje in dolgoživost (če so deležne vsaj približno enake skrbi pri temeljnih postavkah življenja in smrti, kakršne so hrana, zdravstveno varstvo in medicinska oskrba), imajo pri prebivalstvu manj razvitih držav v splošnem moški nezanemarljive prednosti pred ženskami, ko gre za preživetje, kar je v ostrem nasprotju s položajem razvitejših držav. Medtem ko je v Evropi in Severni Ameriki približno 106 žensk na 100 moških, je v manj razvitih državah v splošnem samo 97 žensk na 100 moških (Sen 2002, 40).

državah z nizkim dohodkom. Omenjeni vzorec se po ugotovitvah Schultza na podlagi primerjalnih podatkov številnih raziskav ponavlja (Schultz v King in Hill 1993, 69).

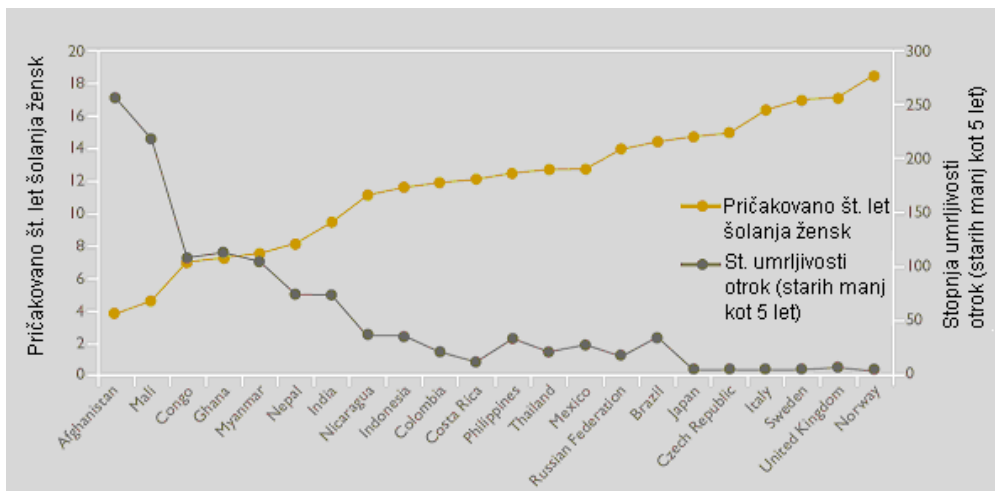
- ✚ Analiza podatkov afriških držav, ki jo je naredil nekdanji višji podpredsednik pri Svetovni Banki Lawrence Summers (1994), je pokazala, da imajo otroci v Afriki, katerih matere imajo 5 let osnovne izobrazbe, v povprečju 40 % več možnosti doživeti 5. leto starosti; otroci mater, ki imajo 7 let osnovne izobrazbe pa imajo kar 50 % več možnosti doživeti 5. leto starosti (Summers 1994, 10).
- ✚ Abu-Ghaida in Klasen v svoji analizi ekonomskih in družbenih stroškov ne uresničitve Milenijskega razvojnega cilja enakosti spolov v izobraževanju dokazujeta, da je dodatno leto izobraževanja žensk znižalo stopnjo umrljivosti otrok, starih manj kot 5 let⁵⁴, za 18,1 umrlih na 1000 živorojenih otrok v analiziranih državah v letu 1990 in da bi povišanje razmerja med žensko in moško doseženo šolsko izobrazbo za 10 % znižala umrljivost otrok, starih manj kot 5 let za 14,2 otrok na 1000 živorojenih (Abu-Ghaida in Klasen 2004, 13). Prikazujeta tudi dramatičen primer ugotovljenega na primeru držav Afganistana, Indije in Malija. In sicer, če bi te države dosegle Milenijski cilj enakosti spolov v izobraževanju do leta 2005 bi se število umrljivosti otrok zmanjšalo na 24 otrok na 1000 živorojenih otrok v Afganistanu, 14 otrok na 1000 otrok v Maliju in 3 otroke na 1000 otrok v Indiji. To pomeni, da bi se z uresničitvijo tega cilja rešilo življenja približno 110 000 otrok v Afganistanu, 35 000 otrok v Maliju in 435 000 otrok v Indiji (Abu-Ghaida in Klasen 2004, 21).
- ✚ Podobno dokazujejo številne druge raziskave. Raziskava Svetovne banke (Klasen 1999) v Afriki je ugotovila, da višja kot je neenakost spolov v izobraževanju, višja je stopnja umrljivosti otrok, starih manj kot 5 let, v državah v razvoju - še posebej v podsaharski Afriki. Umrljivost dojenčkov je za četrtno nižja v državah, kjer so dekleta enako izobražena kot dečki (Klasen v Herz in Sperling 2004, 29). Če bi podsaharska Afrika imela tako razliko med spoloma v izobraževanju kot Vzhodna Evropa leta 1990, bi bila stopnja umrljivosti otrok, starih manj kot 5 let, približno 25 % nižja. (Klasen 1999, 22).
- ✚ Hill in King (1991) v svoji multi-državni analizi indikatorjev razvoja dokazujeta, da imajo države, v katerih je verjetnost šolanja za dekleta le pol tolikšna kot za dečke, v povprečju približno 21 umrlih otrok, starih manj kot 1 leto, na 1000 otrok več kot države brez neenakosti spolov v izobraževanju. Analiza je prav tako pokazala, da povišanje stopnje

⁵⁴ Stopnja umrljivosti otrok, starih manj kot 5 let (*»Under-five infant mortality rate«*) predstavlja možnost smrti med rojstvom in natančno petim letom starosti, izražena na 1000 živorojenih otrok. (UNICEF 2007a, 117).

vpisa deklet v osnovno šolo za 10 % v povprečju zniža umrljivost dojenčkov za 4,1–5,6 umrlih na 1000 rojstev (Hill in King 1995 v Herz in Sperling 2004, 29).

Ugotovitve zgoraj navedenih raziskav prikazuje tudi spodnji graf. Graf 4.4 prikazuje povezavo med številom pričakovanih let šolanja žensk in stopnjo umrljivosti otrok v nekaterih izbranih državah v razvoju in razvitih državah. Iz grafa je razvidno, da z višjim številom pričakovanih let šolanja žensk stopnja umrljivosti otrok pada.

Graf 4.4: Povezava med pričakovanim številom let šolanja žensk⁵⁵ in umrljivostjo otrok, starih manj kot 5 let

Vir: Save the Children (2007, 49).

4.1.2.2 Umrljivost mater

Maternalna smrt je, v skladu z definicijo Svetovne zdravstvene organizacije, smrt ženske v času nosečnosti ali v 42 dneh po koncu nosečnosti, ne glede na trajanje in mesto nosečnosti, zaradi kakršnega koli vzroka, ki je povezan z nosečnostjo ali s postopki v nosečnosti, toda ne zaradi nezgod in naključnih vzrokov (IVZRS n.p., 1). Se pravi umrljivost mater pomeni smrt ženske med nosečnostjo, ob porodu in v poporodnem obdobju.

Vsako minuto na svetu umre ženska zaradi nosečnosti ali poroda, kar pomeni dodatnih 1400 umrlih vsak dan in več kot 500 000 vsako leto (leta 2005: 536 000), 99 % teh žensk je iz držav v razvoju. Medtem ko so se indikatorji zdravja v zadnjih dveh desetletjih izboljšali,

⁵⁵ Kazalec pričakovano število leta šolanja («*School life expectancy*») pomeni pričakovano skupno število let formalnega šolanja otroka ob vstopu v šolo, ki si jo lahko pridobi v prihodnosti, vključno z leti zapravljenimi za ponavljanje, s predpostavko, da je verjetnost vpisa otroka v šolo v katerikoli določeni starosti enaka trenutni stopnji vpisa za to starost (UNESCO UIS 2008.).

stopnje umrljivosti mater⁵⁶ kažejo komaj kakšen napredek (WB 2003, 16; UNICEF 2007b, n.p.). Čeprav so države s srednje visokim dohodkom napredovale v smeri znižanja umrljivosti mater, je bilo manj napredka doseženega v najmanj razvitih državah oz. državah z nizkim dohodkom, še posebej v državah podsaharske Afrike (UNICEF 2008c, n.p.). V Zahodni in Centralni Afriki je verjetnost, da bo ženska umrla pri porodu 1 proti 17, v primerjavi z razvitimi državami, kjer je to razmerje 1 proti 8.000 (prav tam).

Neenakost spolov v nadzoru nad sredstvi gospodinjstva, pravici odločanja in pravici gibanja zunaj gospodinjstva prispeva k slabemu zdravju mater. Na zdravje mater vplivajo tudi: slaba prehrana, visoke stopnje rodnosti, visoka raven anemije (posledica slabe prehrane) in ne kakovostna zdravstvena oskrba mater ali celo ne obstoj le-te. Danes na primer le 58 % žensk v državah v razvoju rodi v prisotnosti usposobljene babice ali zdravnika, in le 40 % žensk rodi v bolnišnici ali zdravstveni ustanovi (WB 2003, 16).

Zniževanje smrtnosti mater v državah v razvoju prinaša pomembne družbene in ekonomske koristi, kajti velika večina žensk, ki umre zaradi zapletov v nosečnosti ali rojstvu, je šele na začetku svojega življenja in so odgovorne za razvoj in življenje svojih otrok ter življenje ostalih članov družine (UNICEF 2008c, n.p.). Po ocenah naj bi vsak dan brez mater, ki so umrle zaradi posledic nosečnosti ali poroda, ostalo milijon ali več otrok (prav tam). Ko mati umre pri porodu, je skoraj zagotovo, da bo umrl tudi novorojeni otrok, prav tako pa se poveča tveganost smrti njenih ostalih otrok (prav tam). Podatki Svetovne zdravstvene organizacije (»*World Health Organisation*«) kažejo, da imajo otroci, ki ostanejo brez matere, veliko manj možnosti, da bi dočakali drugo leto starosti, kot otroci, katerih matere preživijo (prav tam). Verjetnost, da bodo ti otroci umrli v roku 2 let je 3–10 krat večja kot za otroke z obema staršema (WB 2003, 16).

Podobno kot vpliva izobraževanje žensk na zdravje otrok, vpliva tudi na zdravje ženske same. Znanje, boljši dostop do informacij glede zdravstvene oskrbe, boljši družbeno-ekonomski status, večja pogajalska moč ženske znotraj družine ter samostojno odločanje glede njene lastne zdravstvene oskrbe, kasnejše poroke in manjše število otrok, uporaba kontracepcije, ki omogoča razporediti nosečnosti na bolj zdrave oziroma daljše intervale,

⁵⁶ Stopnja umrljivosti mater (»*Maternal mortality rate*«): letno število smrti mater zaradi nosečnosti oz. posledic nosečnosti na 100 000 živorojenih otrok (UNICEF 2007a, 145).

občutek pripadnosti moderni družbi, itd. - vse to so posledice izobraževanja žensk, ki prav tako vplivajo na zniževanje umrljivosti mater ter boljše zdravje žensk.

Kadar imajo ženske v času nosečnosti, poroda in po porodu, dostop do zdravstvenih storitev, je tveganost smrti manjša tako za mater kot za otroka. Ključne potrebne zdravstvene storitve vključujejo: imunizacijo proti tetanusu, dostop do kvalificiranih porodničarjev, nujno porodniško oskrbo ter informacije glede dojenja in časovnega razmika med nadaljnjimi rojstvi otrok (Save the Children 2007, 38). Raziskava v Egiptu je ugotovila, da je le 33 % neizobraženih egipčanskih žensk prejelo kakršnokoli zdravniško oskrbo v času nosečnosti, v primerjavi s 75 % žensk s sekundarno ali višjo stopnjo izobrazbe, ter le 17 % neizobraženih mater redno zdravniško oskrbo, v primerjavi s 60 % s sekundarno ali višjo stopnjo izobrazbe (Save the Children 2006, 18). V Nigeriji bo le 15 % neizobraženih mater rodilo ob pomoči usposobljenega zdravstvenega osebja, v primerjavi s 56 % z osnovno, 74 % s sekundarno in 88 % mater z višjo izobrazbo (prav tam). Uporaba modernih načinov kontracepcije je prav tako zelo pomembna za izboljšanje na področju preživetja mater in otrok (Save the Children 2007, 38). Ocenjeno je bilo, da prostovoljno načrtovanje družine prepreči eno četrtno smrti mater, in sicer na ta način da ženskam pomaga odložiti zgodnje nosečnosti in rojstva otrok, prepreči premajhne časovne razmike med rojstvi otrok ter zniža tveganost prenosa virusa HIV (prav tam).

Ugotovitve empiričnih raziskav, izvedene v štirih francosko govorečih državah podsaharske Afrike - Slonokoščeni obali, Čadu, Gvineji in Nigeriji, so pokazale pozitivno povezanost med številom let šolanja ženske in: (i) jemanju vitamina A v času nosečnosti, (ii) obiskovanju predporodnih programov izobraževanja ter predporodne preventivne zdravstvene oskrbe (iii) odločanju za porod s kvalificiranim osebjem, zdravnikom, babico ali sestro ter (iv) ravni znanja ženske glede virusa HIV/AIDS in načina zaščite pred njim (UNESCO BREDA 2005, 55). To prikazuje spodnja tabela.

Tabela 4.2: Obnašanje žensk v času nosečnosti in poroda, ki vpliva na njeno zdravje, glede na izobrazbo v štirih francosko govorečih državah podsaharske Afrike

Število let izobraževanja žensk	% žensk cepljenih proti tetanusu pred porodom			% zdravniških pregledov v času nosečnosti	
	Čad	Slonokoščena obala	Gvineja	Gvineja	Čad
0	10,6	83	69,7	77,1	35,6
2	16,1	88	77,1	86,9	55,2
4	20,9	91	82,9	92,7	69,5
6	23,7	93	87,2	95,9	77,6
8	23,9	18,9	90,5	97,7	81,4
10	21,3	95	92,9	98,7	82
12	16,6	/	94,6	99,2	79,6

Število let izobraževanja žensk	% porodov v prisotnosti zdravniškega osebja			Indeks znanja (0-12) o Aids-u	
	Gvineja	Niger	Čad	Niger	Čad
0	34,9	11,5	10,5	3,1	5,1
2	45,9	13,2	17,5	3,6	6,6
4	56,9	17,8	17,8	4	7,8
6	66,9	27,3	27,3	4,4	8,6
8	75,2	44,2	44,2	4,8	9
10	81,7	55,4	55,4	5,3	9,1
12	85,6	86,4	86,4	5,7	8,8

Vir: UNESCO BREDA (2005, 55).

Izobraževanje žensk torej znižuje umrljivost mater. Vsako dodatno leto izobrazbe naj bi po ocenah preprečilo 2 smrti mater na vsakih 1000 žensk (WB 2002b, n.p.).

4.1.3 Vpliv na HIV/AIDS

Leta 2007 je bilo z virusom HIV okuženih približno 33,2 milijonov ljudi po vsem svetu (UNAIDS 2007, 3). Večina teh ljudi živi v državah v razvoju (WB 2003, 16). Vsak dan se z virusom HIV okuži več kot 6800 ljudi in več kot 5700 jih umre za posledicam AIDS-a, največkrat zaradi nezadostnega dostopa do storitev za preprečevanje in zdravljenje virusa HIV (UNAIDS 2007, 4). Virus HIV je najbolj nevarna infekcijska bolezen, ki ogroža javno zdravje (prav tam). Vsako leto pa se po ocenah UNAIDS-a z virusom HIV/AIDS na novo okuži več kot 5 milijonov ljudi (UNICEF 2003, 48). AIDS je postal glavni vzrok za smrt odraslih, starih med 15 in 59 let. Leta 2007 je več kot dve tretjini (68 % oz. 22,5 milijonov) vseh ljudi, okuženih z virusom HIV/AIDS živelo v podsaharski Afriki. Po oceni UNAIDS-a

naj bi se v podsaharski Afriki samo v letu 2007 z virusom HIV na novo okužilo 1,7 milijonov ljudi (oz. od 1,4 –2,4 milijonov), kar je več kot v vseh preostalih delih sveta skupaj (globalno naj bi se v letu 2007 namreč na novo okužilo 2,5 milijonov ljudi) (UNAIDS 2007, 7, 15). Virus HIV/AIDS zavira človekov razvoj. V Bocvani, eni izmed najbolj okuženih državah z virusom na svetu, oziroma državi z najvišjo stopnjo prevalece HIV⁵⁷, je na primer pričakovana življenjska doba padla iz 60 let v letu 1990 na samo 39 let v letu 2001 (UNICEF 2003, 48). V Bocvani je tudi štirikrat večja verjetnost, da se bo z virusom HIV okužila ženska kot moški (UNICEF 2003, 50).

Dekleta, ki imajo tradicionalno manj dostopa do koristi, ki jih prinaša izobraževanje, imajo večjo potrebo po zaščiti pred virusom HIV/AIDS kot dečki (UNICEF 2003, 48). Globalno gledano, ženske štejejo polovico vseh odraslih okuženih z virusom HIV (UNAIDS 2007, 8). Delež okuženih žensk že od začetka merjenja epidemije HIV/AIDS nenehno narašča (prav tam). V podsaharski Afriki, enemu izmed najmanj razvitih delov sveta, kjer je tudi stopnja vključenost v izobraževanje žensk najnižja, so ženske štele skoraj 61 % vseh okuženih v letu 2007 (prav tam). Delež žensk okuženih z virusom raste tudi v drugih regijah, na primer v Latinski Ameriki, Aziji in Vzhodni Evropi. V Vzhodni Evropi in Centralni Aziji so ženske predstavljale 26 % vseh okuženih z virusom HIV v letu 2007 (v primerjavi s 23 % v letu 2001), medtem ko je v Aziji ta delež narasel na 29 % (v primerjavi s 26 % v letu 2001) (prav tam). Na Karibskih otokih pa je trend naraščanja deleža žensk okuženih z virusom še intenzivnejši, in sicer je bil v letu 2007 delež okuženih 43 %, v letu 2001 pa 37 % (prav tam). V nekaterih državah so razlike v okuženosti z virusom HIV/AIDS med moškimi in ženskami zelo velike: v Južni Afriki je z virusom HIV okuženih 20 žensk na vsakih 10 moških, v Keniji in Maliju pa 45 žensk na vsakih 10 moških (Rihani 2006, 48). Virus HIV se širi hitreje med dekleti najstnicami (še posebej neizobraženimi⁵⁸) kot med katero koli drugo skupino ljudi – primarno s spolnimi odnosi s starejšimi moškimi (Herz in Sperling 2004, 31). Z virusom HIV je namreč v številnih afriških državah okuženih 5 do 6 deklet, starih med 15 in 19 let, na enega okuženega dečka (prav tam). Ta razlika med spoloma je delno posledica biološkega faktorja. Tveganost okužbe med nezaščitnim spolnim odnosom je namreč dva do štirikrat višja za ženske kot moške, še višja pa je v primeru prisiljenih spolnih odnosov (Rihani 2006, 48). Poleg biološke predispozicije, prispevajo k naraščajoči stopnji okužbe žensk tudi

⁵⁷ Stopnja prevalece HIV je delež okuženih z virusom HIV v izbrani populaciji.

⁵⁸ Študija v Zambiji je pokazala, da se AIDS širi dvakrat hitreje med neizobraženimi dekleti kot izobraženimi (Vandemoortele in Delamonica v Rihani 2006, 50).

družbeni faktorji, kot na primer: prisiljene zgodnje poroke, največkrat s starejšimi moškimi, spolni odnosi za plačilo, itd. (Rihani 2006, 51–52).

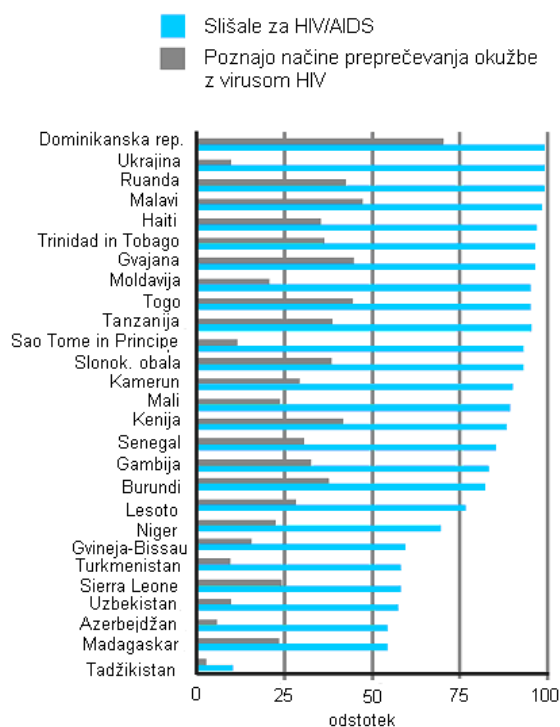
Sklad Združenih narodov za pomoč otrokom (UNICEF) je prepričan, da je v odsotnosti cepiva proti virusu HIV/AIDS, izobraževanje najboljša obramba družbe proti tej bolezni (UNICEF 2004, 1). V osemdesetih letih prejšnjega stoletja, v zgodnji fazi epidemije HIV/AIDS, so bile stopnje okuženosti z virusom HIV sicer višje med bolj izobraženimi ljudmi, predvsem zaradi višjega dohodka izobraženih ljudi in večje mobilnosti (Herz in Sperling 2004, 31). V devetdesetih letih pa se slika obrne, in sicer je verjetnost okužbe z virusom večja med neizobraženimi kot izobraženimi ljudmi (prav tam).

Bolj so ljudje izobraženi, večje je njihovo znanje o samem virusu HIV/AIDS in posledično o zaščiti pred okužbo. Izobraženi bodo prav tako v večji meri spremenili način vedenja, ki jih lahko pripelje do situacij možnosti okužbe z boleznijo (UNICEF 2004, 2). UNICEF navaja tri osnovne načine, kako se izogniti okužbi z virusom HIV: (1) vzdržnost, (2) zvestoba partnerju, ter (3) pravilna in dosledna uporaba kondomov⁵⁹ (UNICEF 2004, 13).

Večina mladih ljudi v državah v razvoju zelo malo ve o načinih preprečevanja okužbe z virusom HIV (UNICEF 2004, 13). V raziskavi, ki je bila narejena na primeru 27 držav, je manj kot polovico žensk znalo identificirati zgoraj navedene načine preprečevanja okužbe z virusom HIV, kljub temu, da jih je več kot polovico že slišalo za AIDS (prav tam). To prikazuje tudi spodnji graf (graf 4.5). Naj še dodamo, da je znanje o HIV/AIDS in možnosti preprečevanja okuženosti slabše med ženskami kot moškimi, kljub temu, da so ženske bolj izpostavljene okuženosti, oziroma se virus hitreje širi med ženskami kot moškimi (Rihani 2006, 51, 55).

⁵⁹ Raziskava izvedena v 12 šolah v Bocvani je ugotovila, da 48 % spolno aktivnih mladih žensk še nikoli ni uporabilo kondoma med spolnim odnosom (UNICEF 2004, 9).

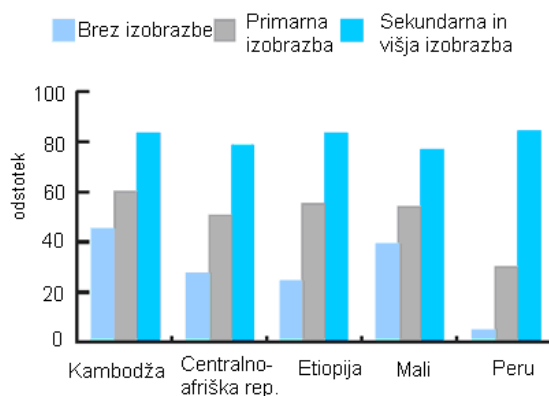
Graf 4.5: Ženske, stare med 15 in 24 let, ki so slišale za HIV/AIDS in poznajo tri načine preprečevanja okužbe

Vir: Demographic and Health Surveys v UNICEF (2004, 13).

Številne raziskave in analize podatkov so pokazale neposredno povezavo med izobrazbo žensk in znanjem o virusu HIV. Na primer, v Etiopiji je več kot 4 od 5 izobraženih žensk, starih med 15 in 24 let, vedelo, da je na pogled zdrava oseba lahko okužena z virusom HIV, v primerjavi s četrtino neizobraženih žensk, kar prikazuje tudi spodnji graf. Prav tako je bolj verjetno, da bodo izobražene ženske vedele, kje se lahko testirajo za virus HIV kot neizobražene ženske (UNICEF 2004, 13).

Graf 4.6: Ženske, stare med 15 in 24 let, ki vedo, da je na pogled zdrava oseba lahko okužena z virusom HIV, glede na stopnjo izobrazbe

Vir: Demographic and Health Surveys v UNICEF (2004, 13).

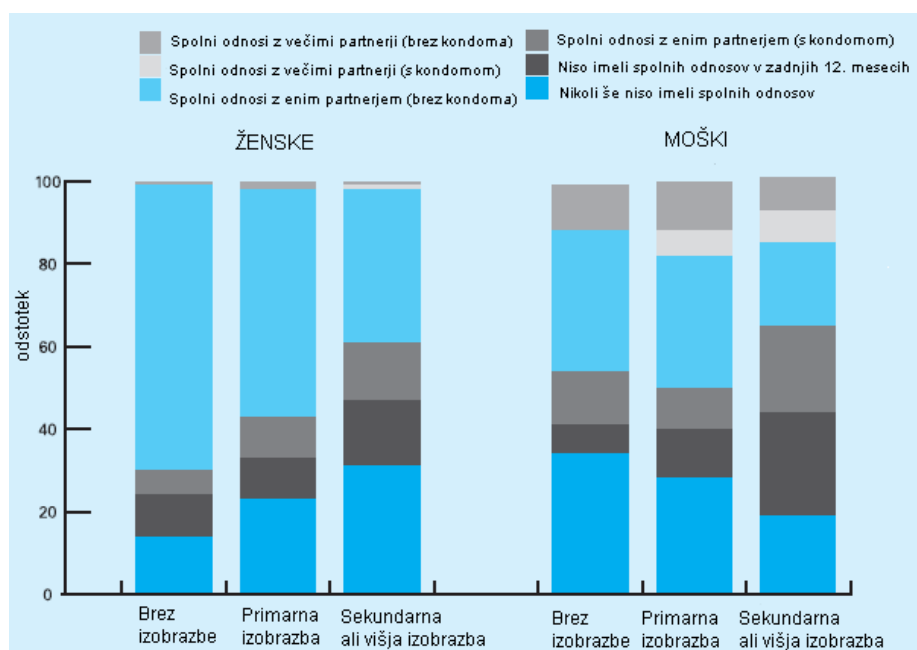
Izobraževanje prav tako vpliva na spremembo v spolnem vedenju (UNICEF 2004, 15). Dekleta in dečki v večini delov sveta začnejo s spolnimi aktivnostmi že pred svojo polnoletnostjo, znaten delež celo pred 15. letom starosti (prav tam). Odlašanje prvih spolnih odnosov je izrednega pomena za zniževanje okužbe z virusom HIV/AIDS (prav tam). Raziskava osmih držav podsaharske Afrike je ugotovila, da je 47 do 87 % manjša verjetnost, da bodo ženske z 8 ali več leti izobrazbe imele prve spolne odnose pred 18. letom starosti kot neizobražene ženske (prav tam). Študija v Keniji je pokazala, da je štirikrat večja verjetnost da bodo tista dekleta, ki hodijo v šolo ostale device kot tista dekleta, ki predčasno zapustijo šolanje (UNICEF v World Food Programme 2006, 7). Študija v Svaziju iz leta 2003 pa je ugotovila, da 70 % mladoletnih otrok, ki hodijo v šolo, še ni bilo spolno aktivnih, medtem ko je 70 % otrok, ki ne hodijo v šolo že bilo spolno aktivnih (UNAIDS n.p., 2). Glede na to, da se virus HIV hitreje širi med dekleti in ženskami, ima izobraževanje deklet in posledično vpliv na odlašanje spolnih odnosov še poseben pomen za preprečevanje okužbe z boleznijo. Prav tako obstajajo dokazi, da izobraževanje spodbuja ženske k vzdržnosti spolnih odnosov v primeru, da partner med odnosom ne želi uporabiti kondoma (UNICEF 2004, 15). Raziskave v 22 državah so pokazale povezavo med višjimi stopnjami izobrazbe in uporabo kondoma med visoko tveganim spolnim odnosom⁶⁰. Raziskave v Haitiju, Malaviju, Ugandi in Zambiji pa so pokazale celo povezavo med višjo stopnjo izobrazbe in manjšim številom spolnih partnerjev (Demographic and Health Surveys v UNICEF 2004, 15). V mnogih družbah so sicer spolni odnosi z večimi partnerji sprejemljivi za moške (Rihani 2006, 54). Na kar pa se od žensk pričakuje, da ostanejo zveste svojemu moškemu tudi v primeru njegove nelojalnosti, mu pustijo neomejeno razpolaganje s svojim telesom in se na ta način izpostavljajo tveganosti okužbe, kajti te ženske nimajo nadzora nad spolnimi normami v svoji partnerski oziroma zakonski zvezi (prav tam). Raziskave v Južni Afriki so ugotovile povezavo med majhnim nadzorom ženske nad spolnimi normami na eni strani in uporabo kondomov na drugi strani, kar pomeni, da to neravnotežje moči neenakopravno izpostavi žensko možnosti okužbe z virusom HIV in ostalimi spolno prenosljivimi boleznimi (prav tam). Kot smo že omenili, si izobražena ženska pridobi večjo pogajalsko moč v partnerski zvezi in s tem tudi več besede pri odločanju o zadevah, ki se tičejo družine, nje same in posledično spolnih odnosov. Prav tako si izobražena ženska pridobi večjo samozavest in samospoštovanje ter si tako upa zagovarjati svoja prepričanja (Rihani 2006, 52–54). Izobražene ženske se tudi več pogovarjajo o aidsu s svojimi partnerji kot neizobražene

⁶⁰ Visoko tvegan spolni odnos pomeni spolni odnos z nezakonskim partnerjem ali s partnerjem s katerim ne živíš v skupnem gospodinjstvu (UNICEF 2004, 16).

ženske in se v večji meri zavedajo, da imajo pravico odkloniti spolne odnose z njimi (UNICEF 2003, 14).

Spodnji graf prikazuje spolno vedenje žensk in moških glede na stopnjo izobrazbe v Zambiji. Najbolj tvegano obnašanje je prikazano na vrhu stolpca, najmanj tvegano pa na dnu. Za ženske, stare med 15 in 24 let, s sekundarno ali višjo izobrazbo, je večja verjetnost, da bodo odlašale prve spolne odnose oz. še niso imele spolnih odnosov, medtem ko je za neizobražene ženske bolj značilno, da že imajo spolne odnose, sicer brez uporabe kondoma, vendar večinoma le z enim partnerjem.

Graf 4.7: Spolno obnašanje žensk in moških, starih med 15 do 19 let, v Zambiji

Vir: UNICEF (2004, 17).

Iz slike je prav tako razvidno, da se bo izobražena ženska bolj verjetno odločala za spolne odnose z uporabo kondoma kot neizobražena ženska. Neizobraženi moški pa bodo bolj verjetno odlašali spolne odnose kot izobraženi, vendar bodo izobraženi moški v večji meri uporabljali kondome (UNICEF 2004, 17).

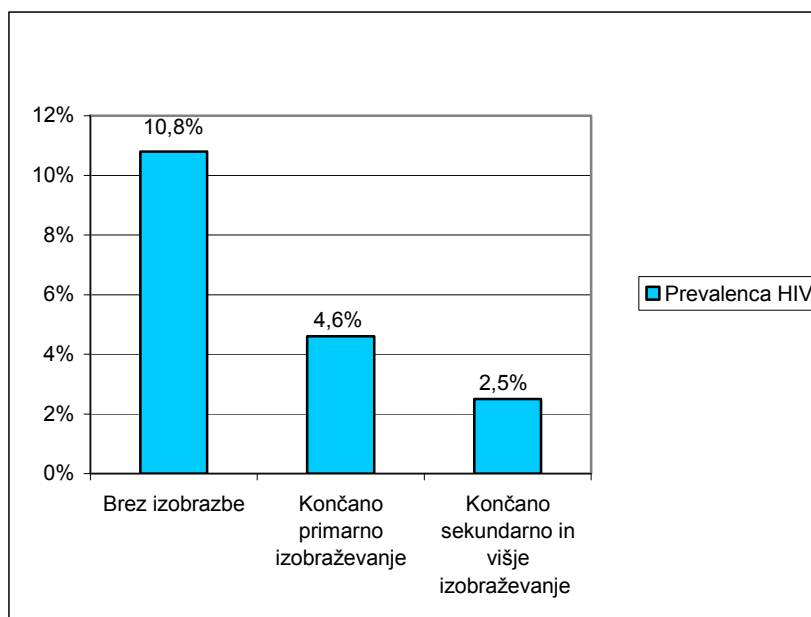
Prav tako so tisti, ki preživijo dlje časa v šoli, manj izpostavljeni tveganim situacijam in vedenjem, ki povzročijo okužbo z virusom. Na tem mestu bi še posebej poudarili pomen sekundarnega izobraževanja, kajti če upoštevamo, da se virus najhitreje širi med populacijo staro 15–19 let, še posebej med dekletimi, so dekleta in dečki v obdobju sekundarnega

izobraževanja najbolj »ogroženi« z možnostjo okužbe z virusom HIV. Otroci se namreč v primeru šolanja manj zadržujejo na poljih, trgih, ulicah, kjer so možnosti naleteti na skušnjave za tvegano vedenje višje (Rihani 2006, 51).

Raziskave so pokazale, da izobraževanje žensk vpliva na HIV/AIDS:

- ✚ Analiza podatkov 72 držav je ugotovila, da v državah kjer je razlika med spoloma v pismenosti večja kot 25 %, stopnja prevalece HIV presega 5 % (Rihani 2006, 49).
- ✚ Študija starih med 15 in 19 let v Zambiji je ugotovila izrazito nižje stopnje okuženosti z virusom HIV med tistimi s srednješolsko ali višjo izobrazbo kot med tistimi z nižjimi stopnjami izobrazbe (Kelly v UNICEF 2003, 48). Virus HIV naj bi se v Zambiji širil med neizobraženo populacijo kar dvakrat hitreje kot med izobraženo populacijo (Vandemoortele in Delamonica v Herz in Sperling 2004, 32). V 90. letih je stopnja okuženosti z virusom HIV v Zambiji med izobraženimi ženskami padla za približno polovico, vendar pa je bilo zaznati znižanje okuženosti tudi med neizobraženimi ženskami. Domnevali so, da je bil razlog upada stopnje okuženosti ravno boljše poznavanje načinov kako se izogniti okužbi z boleznijo med ženskami (prav tam).
- ✚ Študija 17 afriških in 4 latinskoameriških držav je pokazala, da bolj izobražena dekleta odlašajo prve spolne odnose, prav tako je verjetnost, da bodo ta dekleta zahtevala od svojih partnerjev uporabo kondomov višja kot pri neizobraženih dekletih (UNICEF 2003, 49).
- ✚ Na podlagi raziskave izvedene v Ugandi je bilo ugotovljeno, da je za Ugandce s sekundarno izobrazbo več kot tri krat manj verjetno, da so HIV pozitivni kot Ugandci brez kakršne koli izobrazbe; medtem ko je za tiste s primarno izobrazbo verjetnost, da so HIV pozitivni, polovico manjša, kar kaže tudi spodnji graf. Eno dodatno leto izobraževanja naj bi celo znižalo možnost okužbe za 6,7 % (De Walque v Herz in Sperling 2004, 32).

Graf 4.8: Prevalenca HIV v ruralni Ugandi leta 2002 med posamezniki, starimi med 18 in 29 let, glede na raven izobrazbe

Vir: De Walque in Whitworth v Global AIDS Alliance (2005, 3).

- ✚ Nekatere analize kažejo, da bi vsako leto lahko bilo preprečenih 700 000 primerov okužb z virusom HIV/AIDS, v primeru, da bi vsi otroci končali primarno izobraževanje (5 do 6 let šolanja) (Bruns, Mingat in Rakotomalala v World Food Programme 2006, 7).

4.2 EKONOMSKI POMEN IZOBRAŽEVANJA ŽENSK

Ekonomski pomen izobraževanja je z vidika družbe predvsem v vplivu izobraževanja na gospodarsko rast, zaposlovanje in porazdelitev dohodka v družbi (Bevc 1991, 15). Izobraževanje je namreč eden ključnih dejavnikov, ki povečuje kakovost delovne sile oziroma kakovost človeškega faktorja⁶¹, imenovanega v zadnjih štiridesetih letih tudi »človeški kapital«⁶² (prav tam). Izobraževanje velja od šestdesetih let dalje v svetu za eno najbolj produktivnih naložb in je najpomembnejši dejavnik rasti (prav tam). Endogene teorije rasti so dokazale, da je izobraževanje pomemben dejavnik dolgoročne gospodarske rasti, saj vlaganja v izobraževanje poleg neposrednega dohodka investicij prinašajo posredno korist tudi družbi, saj se izboljšuje raven človeškega kapitala (Bevc 1991, 67–68). Po endogeni teoriji rasti so

⁶¹ Kakovost človeškega faktorja zajema značilnost prebivalstva, zaposlenih in posameznikovo zdravstveno stanje v najširšem pomenu, prirojene sposobnosti, lastnosti, pridobljene v družinskem, »šolskem« in širšem »nedružinskem« oz. »nešolskem okolju, izkušnje pridobljene na delovnem mestu (Bevc 1991, 20).

⁶² Človeški kapital je izraz, ki ga ekonomisti uporabljajo za izobraževanje, zdravje in ostale človeške kapacitete, ki lahko dvignejo produktivnost v primeru povišanja le-teh (Todaro in Smith 2006, 369).

»naložbe v izobraževanje in izboljšave tehnologije bile in so dejanska sila, ki nenehno izboljšuje življenjski standard: investicije v človeški kapital pa so motor rasti« (Grossman in Helpman v Bučar 2001, 71).

4.2.1 Izobraževanje kot oblika človeškega kapitala

Vse do šestdesetih let prejšnjega stoletja je bil človeški faktor pojmovan kot dejavnik gospodarskega razvoja predvsem z vidika količine (število prebivalcev, število delovno sposobnih prebivalcev, število zaposlenih), pomen kvalitativnega vidika človeškega faktorja kot ostalim razvojnim dejavnikom dopolnilnega dejavnika pa se vse bolj poudarja šele v zadnjih treh desetletjih. Šele z njim je bilo mogoče pojasniti »rezidual« - to je del gospodarske rasti, ki je ni mogoče razložiti s spremembo (povečanjem količine) tradicionalnih proizvodnih dejavnikov (dela oziroma delovne sile in fizičnega kapitala).⁶³ Prvi je kakovost človeškega faktorja opredelil ameriški ekonomist Theodore Schultz leta 1960. Loči dva osnovna vira te kakovosti, in sicer prirojene sposobnosti in pridobljene sposobnosti, pri čemer slednje poimenuje »človeški kapital« (*»human capital«*). Schultz, ki je tudi utemeljitelj »teorije človeškega kapitala« in ekonomskega pomena izobraževanja, meni, da vlaganje v kakovost (izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje, itd.) prebivalstva v veliki meri določa bodočnost človeštva. Izobrazba, oziroma z njo pridobljene sposobnosti, nagnjenja in znanja so ključni del zaloge človeškega kapitala, izobraževanje pa je ključni dejavnik oziroma aktivnost za povečanje te zaloge (Bevc 1991, 20–21).

Osnovna teza teorije človeškega kapitala je, da je posameznik z več izobrazbe (z več človeškega kapitala) produktivnejši in prejme višji zaslužek od tistega z manj izobrazbe. Za empirično analizo te teze je bil že v šestdesetih letih prejšnjega stoletja razvit preprost model, imenovan model človeškega kapitala. Ključne povezave v modelu so naslednje (Bevc 1991, 29):⁶⁴

Čas preživet v šolah (leta šolanja) → človeški kapital → proizvodne sposobnosti → zaslužki.

⁶³ To je torej razlika med celotno gospodarsko rastjo in omenjeno kvantitativno sestavino rasti, ki po Sollowu in Denisu označuje spremembo »globalne faktorske produktivnosti« - to je outputa (proizvoda) na enoto inputa (enoto agregiranih proizvodnih dejavnikov) (Bevc 1991, 79).

⁶⁴ Človeški kapital posameznika se poveča, če ta posameznik preživi več časa v šoli; to potem omogoči povečanje njegovih proizvodnih sposobnosti, ki nato odsevajo v višjih zaslužkih (Bevc 1991, 29).

4.2.2 Vpliv na zaposlovanje in zasluške žensk

Po tezi človeškega kapitala so torej izobražene ženske produktivnejše, tako v formalnem (npr. industrija) kot neformalnem (npr. kmetija) sektorju, in zaslužijo več kot neizobražene ženske. Izobrazba poviša participacijo žensk (kot tudi moških) na trgu delovne sile; izobražene ženske se v večji meri zaposlujejo kot neizobražene ženske in so bolj mobilne na trgu delovne sile (Herz in drugi 1991, xi). Izobražena ženska si tudi sama želi biti zaposlena. Višje plače žensk pomenijo večji družinski proračun in večjo pogajalsko moč ženske v družini, kar omogoča lažje vsakodnevno življenje, boljšo skrb za otroke in možnost, da se bodo tudi otroci izobraževali. Ženska namreč večji delež družinskih sredstev nameni splošni blaginji družine kot moški, še posebej potrebam otrok, kar vključuje vlaganje v njihovo izobraževanje. To pomeni, da obstaja večja verjetnost, da se bodo tudi otroci izobražene matere izobraževali (Herz in Sperling 2004, 30).⁶⁵ Raziskave celo ugotavljajo, da se koristi izobraževanja žensk ne prenašajo le na njene otroke, ampak tudi na njene vnuke oz. naslednje generacije (UNICEF 2003, 18). Izobraževanje žensk ima torej učinke tudi na kakovost človeških virov oz. človeškega kapitala bodočih generacij nekega naroda, kar pomeni pozitiven vpliv na gospodarsko rast (Todaro 2006, 377). Poleg tega pa se z izobraževanjem deklet in žensko pismenostjo povprečno število let izobraževanja iz ene generacije v drugo povečuje, s tem se ekonomski položaj naslednjih generacij izboljšuje, kar pomeni prekinjanje začaranega kroga revščine, ki se prenaša iz ene generacije na drugo (UNESCO BRED A 2005, 52–53).

Večja verjetnost je, da bodo izobražene ženske sodelovale v plačanem formalnem trgu delovne sile, kjer običajno zaslužijo veliko več, kot na neformalnem trgu, kjer so plače zelo nizke ali zgolj v obliki najnujnejših sredstev za življenje ali pa v neplačanem domačem sektorju. Z omogočanjem prehoda žensk iz neformalnega v formalni sektor zaposlovanja, izobraževanje preskrbi možnost za znatno in trajno rast dohodka (Malhotra in drugi v Herz in Sperling 2004, 23). Žensko delo pa ni omejeno le na formalni ali neformalni sektor

⁶⁵ Študije izvedene v državah v razvoju so pokazale, da je izobrazba staršev, še posebej pa izobrazba žensk, pomemben dejavnik za nadaljnje izobraževanje otrok ter zniževanje neenakosti v izobraževanju deklet in dečkov. Na primer: verjetnost, da bo otrok v Gvineji obiskoval šolo, je 57 %, v primeru da je njegova mater neizobražena, medtem ko se ta verjetnost poviša na 88 % za otroke mater z dokončano osnovno šolo (UNESCO BRED A 2005, 52). Raziskava v Čadu je ugotovila, da neenakosti v šolanju deklet in dečkov, ki so zelo značilne za otroke nešolanih mater (in sicer je verjetnost da bo deklica neizobražene matere obiskovala šolo 47,6%, za dečke pa 74 %), izginejo v kolikor mati konča osnovno šolo (UNESCO BRED A 2005, 53). V Gvineji imajo otroci, ki živijo v gospodinjstvu vodenem s strani ženske, 12% večjo možnost višjega šolanja v primerjavi z otroci, ki živijo v gospodinjstvu vodenem s strani moškega, s tem da so ostali pogoji (geografska lokacija gospodinjstva, spol otroka, število otrok v šolskem obdobju ter stopnja izobrazbe matere) enaki (UNESCO BRED A 2005, 52-53). Študija v Indiji je pokazala, da se otroci pismenih mater v povprečju učijo 2 uri več na dan kot otroci nepismenih mater (Berhman v Kane 2004, 58).

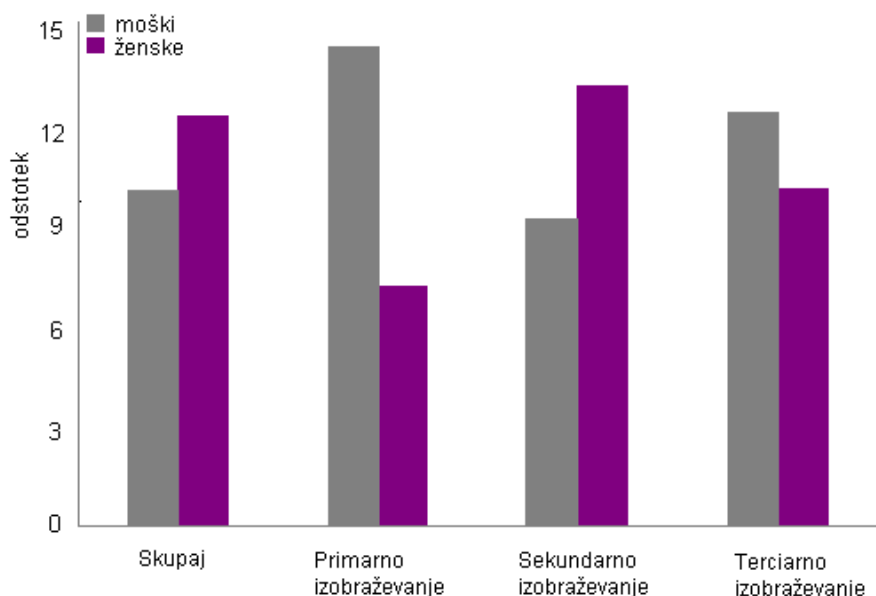
gospodarstva. Poleg plačane zaposlitve prispevajo h gospodarstvu prav tako z neplačanim delom doma. Ženske so namreč odgovorne tudi za vzdrževanje gospodinjstva, vključno z vzgojo otrok ter nego bolnih in starejših; pridelavo in pripravo hrane⁶⁶, zbiranje drv, oskrbovanje z vodo, itd., kar prav tako omejuje njene možnosti za izobraževanje. Če prištejemo plačano zaposlitev k skrbi za prehrano družine in vzdrževanje gospodinjstva, to dodatno breme pomeni, da ženske delajo več kot moški. Za države v razvoju je na splošno značilno, da je velik del ženskega dela neplačanega. Na tem mestu bi bilo smiselno še omeniti, da to neplačano delo pogosto ni količinsko izmerjeno in v nacionalni bilanci ni vrednoteno, torej ni nikjer zabeleženo, s čimer je prispevek žensk k razvoju resno podcenjen (Neubauer 1996, 100–101). Poleg neplačanega dela v gospodinjstvu pa ženske iz revnih gospodinjstev niso plačane niti za delo, ki ga opravljajo v družinskem kmetijstvu ali podjetništvu. Na primer, v Mehiki je bilo ocenjeno, da je 22,5 % žensk v kmetijskem sektorju in 7,63 žensk v nekmetijskem sektorju polno zaposlenih, vendar ne prejemajo plačila (Todaro 2006, 229). Ženske imajo zaradi tega tudi manj nadzora nad prihodki in sredstvi gospodinjstva. Spodbujanje izobraževanja žensk in prehod v plačan formalen sektor je tako pomemben tudi iz vidika krepitve moči ženske.

Povezavo med izobraževanjem ter produktivnostjo in rastjo zaslužkov oziroma plač so dokazale številne raziskave oziroma empirične analize. Raziskave celo dokazujejo, da so celotne stopnje donosov od investiranja v izobraževanje žensk, še posebej sekundarnega, v povprečju višje kot stopnje donosov investiranja v izobraževanje moških (Schultz v Herz in Sperling 2004, 22). Študija Svetovne Banke je ugotovila, da eno dodatno leto izobraževanja nad povprečjem poviša morebitne plače deklet za 10–20 %; za dečke pa 5–15 % (Psacharopoulos in Patrinos v Herz in Sperling 2004, 22). Ekonomski donosi izobraževanja, v obliki morebitnih plač, se razlikujejo glede na stopnjo izobraževanja. Donosi osnovnošolskega izobraževanja so višji za dečke (20 %) kot za dekleta (13 %), medtem ko pa so donosi investiranja v sekundarno izobraževanje višji za dekleta (18 %) kot dečke (14 %) (Levine in drugi 2008, 16). Vodilni ameriški ekonomist na področju razvoja T. Paul Schultz (2002), ugotavlja, da so donosi investiranja v sekundarno izobraževanje žensk lahko celo do 25 odstotni, s pridobitvami v višini plač višjimi za dekleta kot dečke (Schultz v Levine idr. 2008, 16, 17). Nedavna raziskava (Psacharopoulos in Patrinos 2004) je potrdila, da so donosi investiranja v izobraževanje pozitivni v vseh regijah sveta; donosi sekundarnega izobraževanja so še posebej veliki za dekleta, in zdi se, da imajo večji pozitivni učinek na

⁶⁶ Po podatkih UNICEFA ženske pridelajo kar polovico svetovnih zalog hrane (UNICEF v Krajnc 2002, 36).

blaginjo ženske kot katerakoli druga raven izobraževanja (Levine idr. 2008, 17). To je razvidno tudi iz spodnjega grafa.

Graf 4.9: Stopnja donosa naložb v izobraževanje glede na spol in stopnjo izobraževanja

Vir: Psacharopoulos in Patrinos v Levine in drugi (2008, 17).

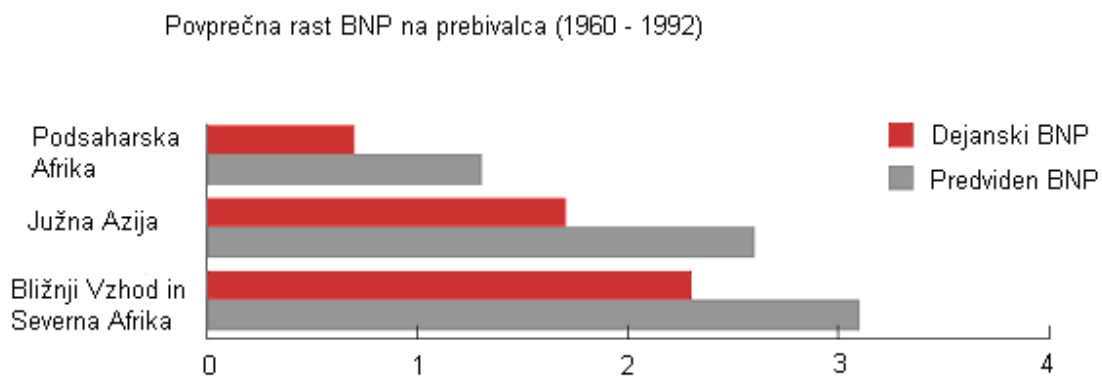
4.2.3 Vpliv na gospodarsko rast

Osnovni kazalec gospodarske rasti je bruto domači proizvod (BDP⁶⁷). Številne raziskave so ugotovile, da obstaja povezava med višjo izobrazbo, tako žensk kot moških, in BDP-jem (Stromquist 1997, 17, Herz in drugi 2004, 23). Prav tako naj bi imele države, ki imajo manjše razlike med spoloma v izobraževanju višji BDP (Stromquist 1997, 17). Izobraževanje žensk naj bi spodbujalo rast dohodka na prebivalca. Dollar in Gatti (1999) sta v raziskavi za Svetovno Banko na primeru 100. držav ugotovila, da ima sekundarna izobrazba znaten vpliv na gospodarsko rast. Povišanje deleža žensk s sekundarno izobrazbo za eno odstotno točko naj bi povišalo rast dohodka na prebivalca v povprečju za 0,3 odstotne točke (Dollar in Gatti 1999, 20). Za gospodarsko rast pa ni pomembna le raven ženske izobrazbe, ampak tudi zmanjševanje neenakosti spolov v izobraževanju. Klasen (1999) v obsežni raziskavi Svetovne Banke ugotavlja, da razlika spolov v izobraževanju zavira letno rast dohodka na prebivalca za skoraj 1 % na leto. Vpliv neenakosti spolov na gospodarsko rast je najvišji v Afriki. Eden

⁶⁷ Bruto domači proizvod (BDP) je najpomembnejši agregat nacionalnih računov in najboljše merilo celotne ekonomske aktivnosti (SURS 2008a).

izmed načinov dviga dohodka na prebivalca za države podsaharske Afrike v zadnjih štiridesetih letih bi bil lahko prav odpravljanje razlik med spoloma v izobraževanju. Empirična analiza je pokazala, da v kolikor bi države podsaharske Afrike, Južne Azije, Bližnjega Vzhoda in Severne Afrike leta 1960 začele z bolj enakopravnim vključevanjem žensk v izobraževanje in naredile več za odpravo razlik med spoloma v izobraževanju od takrat do leta 1992, bi bil njihov dohodek na prebivalca lahko vsako leto od 0,5 do 0,9 odstotne točke višji, kar bi na primer za podsaharsko Afriko pomenilo skoraj še enkrat toliko višjo rast dohodka do leta 1992. To prikazuje tudi spodnji graf (Klasen v WB 2003, 12). Hill in King (1993) prav tako ugotavljata, da imajo razlike med spoloma v izobraževanju vpliv na gospodarsko rast, in sicer imajo države z večjimi razlikami med spoloma v izobraževanju (v prid moški) v primarnem in sekundarnem izobraževanju približno 25 % nižje ravni bruto nacionalnega proizvoda (King in Hill v Kane 2004, 55).

Graf 4.10: Hitrejši napredek v odpravljanju razlik med spoloma v izobraževanju bi pospešil gospodarsko rast

Vir: World Bank (2003, 12).

Če obstaja neko splošno prepričanje, da imajo dečki in dekleta podobno razporeditev prirojenih sposobnosti, potem neenakost spolov v izobraževanju pomeni, da manj sposobni dečki dobijo priložnost izobraževanja in kar je pomembnejše, da so povprečne prirojene sposobnosti izobraženih nižje kot bi bile v primeru, da bi imeli dečki in dekleta enake možnosti do izobraževanja (Klasen 1999, 6). Zaradi tega izključevanja deklet z visokimi sposobnostmi iz izobraževalnega procesa ter večjega spodbujanja izobraževanja dečkov in posledično izobraževanje dečkov s slabšimi sposobnostmi, se znižuje kakovost izobraževanja ter kakovost in produktivnost človeškega kapitala, kar pomeni nižjo gospodarsko rast (prav tam). Klasen ocenjuje, da ta učinek lahko v državah, kjer so razlike med spoloma v

izobraževanju podobne tistim v Afriki, zniža rast dohodka na prebivalca za približno 0,3 odstotne točke (prav tam). Klasen z Abu-Ghaido glede razlik med spoloma v izobraževanju in vplivu na gospodarsko rast dodaja, da so koristi poviševanja stopnje izobraževanja dečkov manjše kot izgube, ki jih prinesejo nižje stopnje izobraževanja deklet (Abu-Ghaida in Klasen 2004, 3).

Izobraževanje žensk vpliva na gospodarsko rast tudi posredno z demografskim učinkom - preko vpliva na zniževanje rodnosti. Zniževanje rodnosti in na ta način zniževanje deleža populacije stare manj kot 15 let⁶⁸, povišuje delež delovno aktivnega prebivalstva v celotni populaciji. Delež neproduktivnih članov družbe⁶⁹, ki jih mora podpirati aktivna delovna sila (t.i. »*dependency burden*«) se zmanjša, kar pomeni povišanje zaloge prihrankov v gospodarstvu in dvig povprečnega dohodka na prebivalca. Res pa je, da naj bi bil to le začasni vpliv (Bloom in Williamson, ga poimenujeta »demografsko darilo«), kajti čez nekaj desetletij bo rast števila delovno aktivnega prebivalstva padla, medtem ko bo število starejših ljudi naraslo, kar pa vodi v povišanje »*depcency burdna*«. Ta učinek naj bi v precejšnji meri prispeval k visokimi stopnjami rasti v Vzhodni in Jugo-Vzhodni Aziji (Klasen 1999, 7–8).⁷⁰

Kot povezavo med izobraževanjem žensk in rodnostjo, smo v enem izmed prejšnjih podpoglavij ugotovili tudi povezavo med izobraževanjem žensk in zdravjem. Izobražene ženske naj bi bolj skrbele za zdravje svojih otrok. Zdravje je namreč poleg izobrazbe najpomembnejša oblika človeškega kapitala (Todaro in Smith 2006, 363–369). Boljše zdravje pomeni »boljši« človeški kapital, kar na dolgi rok dviguje gospodarsko rast (Klasen 1999, 28).

T. Paul Schultz je glede investicij v izobraževanje žensk zapisal: »*Povišanje investicij v človeški kapital ženske, še posebej v izobraževanje, bi morala biti prioriteta držav, ki iščejo oboje, ekonomsko rast in blaginjo prebivalstva*« (Schultz v Herz in Sperling 2004, 22).

⁶⁸ V državah v razvoju šteje delež otrok, starih manj kot 15 let, kar 40 % vse populacije (Todaro 2006, 66)

⁶⁹ Gre za delovno neaktivno prebivalstvo - otroci stari manj kot 15 let in starejši ljudje, stari več kot 64 let.

⁷⁰ Pravzaprav sta Bloom in Williamson ocenila, da je bilo 1,4-1,9% dviga letnega dohodka na prebivalca v Vzhodni Aziji (in 1,1-1,8% v Jugo-Vzhodni Aziji) posledica tega t.i. »demografskega darila« (Klasen 1999, 7).

5 ZAKLJUČEK

Pomen izobraževanja žensk se kaže v nizu političnih zavez za zagotavljanje in spodbujanje izobraževanja žensk v imenu človekovih pravic ter v imenu pomembne vloge le-tega v razvoju. Poleg formalno-pravnega okvira izobraževanja žensk obstajata tudi teorija in predvsem praksa, ki pričata o velikem pomen izobraževanja žensk za razvoj. Slednje prav tako ugotovimo v tem diplomskem delu. Hipotezo »*Izobraževanje žensk vpliva na razvoj*« lahko v zaključku dela potrdimo.

Koristi izobraževanja segajo na raven posameznega človeka, družbe in države. Izobraževanje žensk znižuje rodnost, kar posledično znižuje rast prebivalstva. Z izobrazbo si namreč ženske, najbolj pogosto kot posledica izboljšanja ekonomskega položaja, pridobijo več avtonomije in besede v družini, na podlagi česa lahko v večji meri same odločajo o svojem telesu in reproduktivnem vedenju. Izobražene ženske imajo več znanja glede zaščite pred nenačrtovano nosečnostjo, kar pomeni, da bodo v večji meri uporabljale kontracepcijo; dlje bodo odlašale prve spolne odnose, kasneje se bodo poročale ter načrtovale rojstva v daljših časovnih razmikih, kar vpliva na zniževanje rodnosti. Prav tako se spremenijo preference izobražene matere glede števila otrok, želijo si manj otrok, ki bodo bolje preskrbljeni. Število se nadomesti s kakovostjo. Z boljšim ekonomskim položajem ženske oz. dohodkom, ki ga izobražena ženska prinese v družino, se potrebe po večjem številu otrok, ki sicer predstavljajo dodatno delovno silo za družino, zmanjšajo. V Etiopiji ima na primer ženska s sekundarno izobrazbo v povprečju 2 otroka, medtem ko ima neizobražena ženska v povprečju kar 6 otrok; v Braziliji ima pismena ženska v povprečju 2,5 otroka, nepismena pa 6 otrok ipd..

Podobno vpliva izobraževanje žensk na zdravje njenih otrok in nje same. Izobrazba žensk vpliva na zniževanje stopnje umrljivosti otrok in umrljivost mater. Z izobrazbo si ženske pridobijo večjo pogajalsko moč v družini in tako namenijo več dohodka za svojo lastno blaginjo in blaginjo otrok, kar pomeni, da bodo boljše poskrbele za prehrano otrok in za svojo prehrano v času nosečnosti; rojevale bodo ob prisotnosti usposobljenega zdravstvenega osebja; bolj se bodo informirale glede zdravstvenih potreb in ustrezne oskrbe otrok ter z večjo kompetenco obračale na zdravstvene in ostale javne ustanove z namenom pridobiti potrebne informacije; izobražene ženske se namreč počutijo del »moderne sistema« in se bodo zato tudi vedle v skladu z normami le-tega. Naj še dodamo, da v mnogih družbah ženske po tradiciji niso primarni nosilci odločitev, ki se tičejo njenega lastnega zdravja ali zdravja otrok,

z izobrazbo si ženska pridobi večjo avtonomijo v družini in prevzame nekatere odločitve, ki ji sicer po tradiciji »ne pripadajo«. Poleg splošnega vpliva na zniževanje umrljivosti otrok, izobraževanje žensk omogoča otrokom ženskega spola bolj enakovredne možnosti za preživetje, kajti umrljivost otrok je povezana tudi z normami in običaji povezanimi s spolom. Za zniževanje rodnosti in umrljivosti otrok ni pomembna le raven izobraženosti in pismenost žensk, temveč tudi čim manjše razlike med spoloma v izobraževanju. Na primer, če bi države dosegle uresničitev MRC enakosti spolov v izobraževanju do leta 2005, bi se po ocenah empiričnih raziskav Svetovne banke znižalo število rojstev na posamezno žensko za 0,1–0,4 otroka v letu 2005 ter rešilo življenja približno 110 000 otrok v Afganistanu, 35 000 otrok v Mailiju in 435 000 otrok v Indiji.

Izobraževanje je prav tako eden izmed načinov obrambe proti najbolj nevarni infekcijski bolezni današnjega časa, virusu HIV/AIDS. UNICEF je prepričan, da je v odsotnosti cepiva, izobraževanje najboljša obramba družbe proti tej bolezni. Ker se virus HIV širi hitreje med dekleti najstnicami, kot katerokoli drugo skupino ljudi, je izobraževanje deklet zato še posebej pomembno. Vpliva predvsem na znanje o načinih preprečevanja okužbe z virusom HIV/AIDS (kot je na primer uporaba kondomov) in na spolno vedenje (odlašanje prvih spolnih odnosov, vzdržnost, ipd.), kar znižuje stopnjo prevalence HIV. V Zambiji je na primer v 90. letih prejšnjega stoletja stopnja okuženosti z virusom HIV med izobraženimi ženskami padla za približno polovico.

Izobrazba je, poleg zdravja, najpomembnejša oblika človeškega kapitala, kar pomeni da večja izobraženost (in boljše zdravje) pomeni boljši človeški kapital. Po endogeni teoriji rasti je izobraževanje pomemben dejavnik dolgoročne gospodarske rasti, saj vlaganja v izobraževanje zaradi izboljševanja kakovosti človeškega kapitala prinašajo posredno koristi tudi družbi. Izobražene ženske so po tezi človeškega kapitala produktivnejše, tako v formalnem kot neformalnem sektorju. Izobrazba poveča participacijo in mobilnost žensk na trgu delovne sile. Donosi investiranja v izobraževanje žensk so po ugotovitvah nekaterih raziskav v povprečju višji kot donosi investiranja v izobraževanje moških. Še posebej so za žensko pomembni (hkrati tudi najvišji) donosi sekundarnega izobraževanja, ki naj bi imeli večji pozitiven učinek na blaginjo ženske kot katerakoli druga raven izobraževanja. Obstaja povezava med višjo izobrazbo žensk in višjim BDP-jem. Raziskava Svetovne banke je pokazala, da bi povišanje deleža žensk s sekundarno izobrazbo za 1 odstotno točko povišalo rast dohodka na prebivalca v povprečju za 0,3 odstotne točke. Tudi na primeru ugotavljanja vpliva izobraževanja žensk

na gospodarsko rast smo ugotovili, da za povišanje le-te ni pomembna le raven izobrazbe žensk, ampak tudi zmanjševanje neenakosti spolov v izobraževanju. Neenakost spolov v izobraževanju v prid moških je namreč še vedno splošna značilnost držav v razvoju. Zaradi izključevanja deklet z visokimi sposobnostmi iz izobraževalnega procesa ter večjega spodbujanja dečkov in posledično izobraževanja dečkov s slabšimi sposobnostmi, se namreč znižuje kakovost izobraževanja in posledično kakovost in produktivnost človeškega kapitala, kar pomeni nižjo gospodarsko rast. Po ocenah nekaterih empiričnih raziskav (Hill in King 1993) imajo države z veliki razlikami v izobraževanju med spoloma v prid moških celo 25 % nižje ravni bruto nacionalnega proizvoda. Izobraževanje žensk vpliva na gospodarsko rast tudi posredno z demografskim učinkom - preko vpliva na zniževanje rodnosti.

Naj ne pozabimo, da se koristi izobraževanja žensk prenašajo na otroke in naslednje generacije. Izobražene ženske namreč več vlagajo v izobraževanje svojih otrok, kar posledično pomeni vlaganje v kakovost človeškega kapitala bodočih generacij. To ima pozitiven vpliv na gospodarsko rast, prav tako pa se na ta način povprečno število let izobraževanja iz ene generacije v drugo povečuje, s čimer se izboljšuje njihov ekonomski položaj. To pomeni prekinjanje začaranega kroga revščine, ki se prenaša iz ene generacije v drugo.

Čeprav so koristi, ki jih prinaša izobraževanje žensk, znatne, in čeprav je pravica do izobraževanja žensk formalno-pravno zagotovljena ter je izobraževanje žensk cilj mnogih mednarodnih razvojnih strategij, smo ugotovili, da je stanje v izobraževanju žensk v nekaterih delih sveta še vedno zelo zaskrbljujoče. Na podlagi izsledkov glede omejitev za izobraževanje žensk, ki so najpogosteje ekonomskega, kulturnega in tradicionalnega izvora, bi lahko podali nekaj možnih načinov za spodbujanje vključevanja žensk v izobraževanje kot je recimo zniževanje stroškov šolanja oz. ukinitvev šolnin, izboljšanje dostopnosti šol za dekleta, zagotovitev večjega števila učiteljev ženskega spola ipd., vendar pa zaradi omejenosti obsega diplomskega dela tega nismo podrobneje raziskovali. Strategije in načini spodbujanja izobraževanja žensk in deklet bi zagotovo lahko bil zanimiv predmet nadaljnjega preučevanja problematike izobraževanja žensk.

Mnogi so mnenja, da je izobraževanje deklet in žensk razvojna strategija, ki se obrestuje le na dolgi rok. Spomnimo se zgodbe John F. Kennedy, ki jo je včasih pripovedoval. Zgodba je o moškemu, ki je spraševal svojega vrtnarja koliko časa bi trajalo, da določeno seme zraste v

drevo. Vrtnar odgovori, da bi trajalo sigurno 100 let, moški pa nato reče: »*Torej ne izgubljam več časa, zasadite seme še to jutro!*« (Summers 1994, 20).

6 LITERATURA

1. Abu-Ghaida, Dina in Stephan Klasen. 2004. *The Economic and Human Development Costs of Missing the Millennium Development Goal on Gender Equity*. Dostopno prek: http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1099079877269/547664-1099079934475/MDG_Gender_Equity.pdf (25. februar 2008).
2. *Akcijski program mednarodne konference o prebivalstvu in razvoju*, sprejet s strani Mednarodne konference o prebivalstvu in razvoju v Kairu leta 1994. Dostopno prek: http://www.unfpa.org/icpd/icpd_poa.htm (18. april 2008).
3. Bruns, Barbara, Alain Mingat in Ramahatra Rakotomalala. 2003. "*Achieving Universal Primary Education by 2015: A Chance for Every Child*." Washington, D.C.: World Bank. Dostopno prek: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2003/09/06/000094946_03082204005065/Rendered/PDF/multi0page.pdf (15. februar 2008).
4. Bučar, Maja. 2001. *Razvojno dohitevanje z informacijsko tehnologijo?* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
5. Castro, Teresa Martín in Fátima Juárez. 1994. *Women's Education and Fertility in Latin America: Exploring the Significance of Education for Women's Lives*. Demographic and health Surveys Working Papers številka 10. Dostopno prek: <http://www.measuredhs.com/pubs/pdf/WP10/wp10.pdf> (25. marec 2008).
6. Chlebowska, Krystyna. 1990. *Literacy for rural women in the Third World*. Paris: Unesco, 1990.
7. Cochrane, Susan Hill. 1979. *Fertility and Education: What Do We Really Know?* Dostopno prek: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2003/01/23/000178830_98101902175429/Rendered/PDF/multi0page.pdf (25. marec 2008).
8. *Dakarski akcijski okvir za Izobraževanje za vse*, sprejet z strani Svetovne konference o izobraževanju v Dakarju, 26. aprila 2000. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/education/wef/en-leadup/dakfram.shtm> (9. april 2008).
9. Degan, Vladimir Đuro. 2000. *Medunarodno pravo*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
10. Dollar, David in Roberta Gatti. 1999. *Gender Inequality, Income, and Growth: Are Good Times Good for Women?*. World Bank Policy Research Report on Gender and Development, Working Paper Series No. 1. Washington, D.C.: World Bank. Dostopno prek: <http://siteresources.worldbank.org/INTGENDER/Resources/wp1.pdf> (6. maj 2008).
11. Drèze Jean in Murthi Mamta. 1999. *Fertility, Education and Development: Further Evidence from India*. Dostopno prek: <http://www-histecon.kings.cam.ac.uk/docs/female.pdf> (6. junij 2008).

12. *Dunajska deklaracija in akcijski program*, sprejeta s strani Svetovne konference o človekovih pravicah dne 14.–25. junija 1993 na Dunaju. Dostopno prek: [http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/A.CONF.157.23.En](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/A.CONF.157.23.En) (10. april 2008).
13. EUROSTAT. 2008. *Population and social conditions. Data: Fertility indicators*. Dostopno prek: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=0,1136184,0_45572595&_dad=portal&_schema=PORTAL (21. avgust 2008).
14. Forum for African Women Educationalists (FAWE). 2001. *Girls' Education and Poverty Eradiction: FAWE's response*. Dostopno prek: <http://www.fawe.org/publications/GESeries/GEDpoverad.pdf> (30. marec 2008).
15. Glewwe, Paul. 1997. *How Does Schooling of Mothers Improve Child Health? Evidence from Morocco*. Living Standard Measurements Study, Working Paper No. 128. Washington, D.C.: World Bank. Dostopno prek: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/02/24/000009265_3971031092438/Rendered/PDF/multi_page.pdf (2. april 2008).
16. Global Aids Alliance. 2005. *Accelerating Efforts to Achieve Universal Basic Education: A Critical Component of the Global AIDS Response*. Dostopno prek: http://www.ungei.org/resources/files/GlobalAidsAlliance_advocacybrief.pdf (16. april 2008).
17. Herz, Barbara, K. Subbarao, Masooma Habib in Laura Raney. 1991. *Letting Girls Learn: Promising Approaches in Primary and Secondary Education*. World Bank Discussion Papers, No. WDP 133. The World Bank Washington, D.C. Dostopno prek: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/1999/12/23/000178830_98101903545637/Rendered/PDF/multi_page.pdf (26. februar 2008).
18. Herz, Barbara in Gene B. Sperling. 2004. *What works in Girls' Education - Evidence and Policies from the Developing World*. New York: Council on Foreign Relations. Dostopno prek: http://www.ungei.org/resources/files/councilforaff_Girls_Education_full.pdf (15. april 2008).
19. Hill, M. Ann in Elizabeth M. King. 1993. *Women's education in developing countries*. Washington, D.C.: The World Bank. Dostopno prek: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/1999/09/17/000178830_98101911232470/Rendered/PDF/multi_page.pdf (20. februar 2008).
20. International Monetary Fund (IMF). 2008. *World Economic and Financial Surveys. World Economic Outlook. Database—WEO Groups and Aggregates Information*. Dostopno prek: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/01/weodata/groups.htm#oem> (9. september 2008).
21. Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije (IVZRS). n.p.. *Maternalna umrljivost*. Dostopno prek: http://www.ivz.si/javne_datoteke/datoteke/1051-Maternalnacumrljivost.doc (18. julij 2008).
22. Kingdon, Geeta Gandhi. 2002. *Education of women and socio-economic development*. Dostopno prek: http://bahai-library.com/index.php5?file=kingdon_education_women_development (4. maj 2008).

23. Klasen, Stephan. 1999. *Does Gender Inequality Reduce Growth and Development? Evidence from Cross-Country Regressions*. World Bank Policy Research Report on Gender and Development, Working Paper Series No. 7. Washington, D.C.: World Bank. Dostopno prek: <http://siteresources.worldbank.org/INTGENDER/Resources/wp7.pdf> (6. maj 2008).
24. *Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk*, sprejeta z resolucijo Generalne skupščine Združenih narodov 34/180, 18. decembra 1979. Dostopno prek: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm> (9. april 2008).
25. *Konvencija o otrokovih pravicah*, sprejeta z resolucijo Generalne skupščine Združenih narodov 44/25, 20. novembra 1989. Dostopno prek: <http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm> (10. april 2008).
26. *Konvencija proti diskriminaciji v izobraževanju*, sprejeta s strani Generalne konference Združenih narodov za izobraževanje znanost in kulturo, 14. decembra 1960. Dostopno prek: <http://huachen.org/english/law/education.htm> (17. april 2008).
27. Krajnc, Jerneja. 2002. *Zdravje in neenakopraven položaj žensk v državah v razvoju*: Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
28. Levine, Ruth, Cytia Loyd, Margaret Greene in Caren Grown. 2008. *Girls Count. A Global Investment & Action Agenda*. Washington, D.C.: Center for Global Development. Dostopno prek: http://www.ungei.org/resources/files/file_GirlsCount.pdf (20. maj 2008).
29. Kane, Eileen. 2004. *Girls' Education in Africa. What Do We Know About Strategies That Work?* Washington, D.C.: The World Bank. Dostopno prek: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2005/07/05/000160016_20050705102506/Rendered/PDF/328170AFR0Girls1ed1AFHDno73.pdf (25. marec 2008).
30. *Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah*, sprejet z resolucijo Generalne skupščine Združenih narodov 2200A (XXI), 16. december 1966. Dostopno prek: <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm> (10. april 2008).
31. *Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah*, sprejet z resolucijo Generalne skupščine Združenih narodov 2200A (XXI), 16. decembra 1966. Dostopno prek: <http://www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm> (10. april 2008).
32. *Milenijska deklaracija Združenih narodov*, sprejeta z resolucijo Generalne skupščine Združenih narodov 55/2, 8. septembra 2000. Dostopno prek: <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm> (8. april 2008).
33. Morales, Sofialeticia Garza in Wolfgang Vollmann. 2000. *Women as Educators and Women's Education in E-9*. Paris: UNESCO. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001213/121365eo.pdf> (27. julij 2008).
34. Neubauer, Vijolica. 1996. *Poročilo o četrti svetovni konferenci o ženskah, Peking, 4.–15. September 1995*. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko.

35. Nowak, Manfred. 2000. Civil and Political Rights. V *Human Rights: Concepts and Standards*, ur. Janusz Symonides, 3–30. Dortmund, Paris: UNESCO.
36. *Pekinška deklaracija*, sprejeta s stani Četrte konference o ženskah 4.–15. septembra 1995 v Pekingu. Dostopno prek: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/beijingdeclaration.html> (18. april 2008).
37. Population Reference Bureau. 2007a. *2007 World Population. Data Sheet*. Dostopno prek: http://www.prb.org/pdf07/07WPDS_Eng.pdf (27. april 2008).
38. --- 2007b. *World Population Highlights. Key Findings from PRB's 2007 World Population. Data Sheet*. Dostopno prek: <http://proquest.umi.com/nukweb/nuk.uni-lj.si/pqdweb?index=19&did=1423890351&SrchMode=1&sid=1&Fmt=6&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1206704841&clientId=16601> (7. april 2008).
39. Rabzelj, Darja. 2007. *Vpliv demografskih sprememb na družinsko politiko v Sloveniji ter v nekaterih državah EU*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_Rabzelj-Darja.PDF (17. avgust 2008).
40. Rajer-Vojnovič, Maja. 1976. *Izobraževanje kot dejavnik izpopolnjevanja človeka in družbeno-ekonomskega razvoja sodobne družbe : intenziteta razvoja sodobne družbe zahteva radikalne spremembe v sistemu izobraževanja*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
41. Rihani, May A.. 2006. *Keeping the Promise: Five Benefits of Girls' Secondary Education*. Washington D.C.: Academy for Educational Development (AED). Dostopno prek: http://www.ungei.org/resources/files/aed_keepingpromise.pdf (20. marec 2008).
42. Save the Children. 2005. *State of the World's Mothers 2005: The Power and Promise of Girls' Education*. Dostopno prek: http://www.savethechildren.org/publications/mothers/2005/SOWM_2005.pdf (14. april 2008).
43. --- 2006. *State of the World's mothers 2006: Saving the lives of mothers and newborns*. Dostopno prek: http://www.savethechildren.org/publications/mothers/2006/SOWM_2006_final.pdf (14. april 2008).
44. --- 2007. *State of the Worlds Mother's 2007: Saving the lives of children under 5*. Dostopno prek: <http://www.savethechildren.org/publications/mothers/2007/SOWM-2007-final.pdf> (14. maj 2008).
45. Sen, Amartya Kumar. 2002. *Ekonomija blaginje: izbrane razprave*. Ljubljana: Založba / *cf.
46. *Splošna deklaracija človekovih pravic*, sprejeta in razglašena z resolucijo Generalne skupščine Združenih narodov 217 A (III), 10. decembra 1948. Dostopno prek: <http://www.un.org/Overview/rights.html> (8. april 2008).

47. Summers, Lawrence H.. 1994. *Investing in all peopl: educating women in developing countries*. Washington, D.C.: The World Bank. Dostopno prek: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/1994/04/01/000009265_3970128112330/Rendered/PDF/multi_page.pdf (25. marec 2008).
48. *Svetovna deklaracija o izobraževanju za vse in Okvir za delovanje*, sprejeta s strani Svetovne konference o izobraževanju za vse, 5-9 marca 1990. Dostopno prek: http://www.unesco.org/education/information/nfsunesco/pdf/JOMTIE_E.PDF (20. april 2008).
49. SURS. 2008a. *Bruto domači proizvod (BDP)*. Dostopno prek: http://www.stat.si/vodic_oglej.asp?ID=146&PodrocjeID=3 (25 junij 2008).
50. --- 2008b. *Demografski kazalniki in načini njihovega izračunavanja*. Dostopno prek: http://www.stat.si/doc/pub/rr816-2004/IZRACUNI_SLO.htm (20. maj 2008).
51. --- 2008c. *Živorojeni otroci: Slovenija 2007*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=1718 (21. avgust 2008).
52. Todaro, Michael P. 1997. *Economic Development* (6th ed.). New York, London: Longman, Harlow : Addison Wesley Longman.
53. Todaro, Michael P. in Stephen C. Smith. 2006. *Economic Development* (9th ed.). Boston [itd.]: Pearson Addison-Wesley.
54. UN. 2007. *The Millennium Development Goals Report 2007*. Dostopno prek: <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Static/Data/2007%20Stat%20Annex%20current%20indicators.pdf> (17. avgust 2008).
55. UNAIDS. 2007. *AIDS epidemic update 2007*. Dostopno prek: http://data.unaids.org/pub/EPISlides/2007/2007_epiupdate_en.pdf (15. april 2008).
56. --- n.p.. *Educate Girls, Fight AIDS*. Dostopno prek: http://data.unaids.org/GCWA/GCWA_FS_GirlsEducation_Sep05_en.pdf (22. maj 2008).
57. UNESCO. 2003a. *Education For All Monitoring Report 2003/2004: Gender and Education for All, The Leap to Equality*. Dostopno prek: http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=23023&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (10. marec 2008).
58. --- 2006. *EFA Global Monitoring Report 2006: Literacy for Life*. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001416/141639e.pdf> (15. junij 2008).
59. --- 2007. *EFA Global Monitoring Report 2008: Education for All by 2015, Will we make it?* Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001547/154743e.pdf> (24. februar 2008).

60. --- 2008. *Gender parity in education: not there yet*. Dostopno prek: http://www.uis.unesco.org/template/pdf/EducGeneral/UISFactsheet_2008_No%201_EN.pdf (10. maj 2008).
61. UNESCO BREDIA. 2005. *EFA > Paving the Way for Action. Education for All in Africa*. Dakar Senegal: UNESCO Regional Office in Dakar (BREDIA). Dostopno prek: http://www.poledakar.org/IMG/pdf/UNE-_Section_1.en.pdf (1. junij 2008).
62. UNESCO Institute for Statistics (UIS). 2008. *School-life expectancy*. Dostopno prek: http://www.uis.unesco.org/i_pages/indspec/tecspe_sle.htm (18. junij 2008).
63. UNICEF. 2004. *Girls, HIV/AIDS and Education*. Dostopno prek: [http://www.unicef.org/publications/files/Girls_HIV_AIDS_and_Education_\(English\)_rev.pdf](http://www.unicef.org/publications/files/Girls_HIV_AIDS_and_Education_(English)_rev.pdf) (15. marec 2008).
64. --- 1999. *The State of World's Children 1999. Education*. Dostopno prek: <http://www.unicef.org/sowc99/sowc99e.pdf> (20. april 2008).
65. --- 2003. *The State of World's Children 2004. Girls, Education and Development*. Dostopno prek: http://www.unicef.org/sowc04/files/SOWC_O4_eng.pdf (11. april 2008).
66. --- 2006. *The State of World's Children 2007. The Double Dividend of Gender Equality*. Dostopno prek: <http://www.unicef.org/sowc07/docs/sowc07.pdf> (9. maj 2008).
67. --- 2007a. *The State of World's Children 2008. Child Survival*. Dostopno prek: <http://www.unicef.org/sowc08/docs/sowc08.pdf> (9. maj 2008).
68. --- 2007b. *Joint press release: Maternal Mortality Declining in Middle-income Countries; Women Still Die in Pregnancy and Childbirth in Low-income Countries*. Dostopno prek: http://www.unicef.org/media/media_41208.html (19. april 2008).
69. --- 2008a. *Milenijski razvojni cilji*. Dostopno prek: <http://www.unicef.si/main/milenijski.wlgt> (4. april 2008).
70. --- 2008b. *Millennium Development Goals: 4. Reduce Child mortality*. Dostopno prek: <http://www.unicef.org/mdg/childmortality.html> (7. avgust 2008).
71. --- 2008c. *Novice: Ob mednarodnem dnevu žena UNICEF poudarja potrebo po izboljšanju zdravstvene oskrbe mater*. Dostopno prek: <http://www.unicef.si/main/novica.wlgt?Id=5198> (28. april 2008).
72. Watkins Kevin. 2000. *The Oxfam Education Report*. Oxfam GB 2000. Dostopno prek: http://www.oxfam.org.uk/what_we_do/resources/downloads/education_report/educationreport_13.pdf (10. junij 2008).
73. Wikipedia. 2008. *Indeks človekovega razvoja*. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Indeks_%C4%8Dlovekovega_razvoja (12. junij 2008).
74. World Bank. 2008. *Girls' Education*. Dostopno prek: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTEDUCATION/0,,contentMDK:20298916~menuPK:617572~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:282386,00.html> (18. marec 2008).

75. --- 1996. *"Niger Poverty Assessment: A Resilient People in a Harsh Environment."* Washington, D.C.: World Bank. Dostopno prek: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/1996/06/28/000009265_3961214122305/Rendered/PDF/multi0page.pdf (25. maj 2008).
76. --- 2002a. *"Education for Dynamic Economies: Action Plan to Accelerate Progress towards Education for All (EFA)."* Washington, D.C.: World Bank. Dostopno prek: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2004/11/15/000160016_20041115120946/Rendered/PDF/305940revised.pdf (18. avgust 2008).
77. --- 2002b. *Education and Development Brochure.* Washington, D.C.: World Bank. Dostopno prek: <http://www1.worldbank.org/education/pdf/EducationBrochure.pdf> (20. april 2008).
78. --- 2003. *Gender Equality & The Millenium Development Goals.* Dostopno prek: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2003/05/27/000160016_20030527143713/Rendered/PDF/Gender0MDGs.pdf (30. marec 2008).
79. --- 2007a. *Global monitoring report 2007. Millennium Development Goals: Confronting the Challenges of Gender Equality and Fragile States.* Washington D.C.: The World Bank. Dostopno prek: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2007/04/11/000112742_20070411162802/Rendered/PDF/394730GMR02007.pdf (4. avgust 2008).
80. --- 2007b. *Population Issues in the 21st Century. The Role of the World Bank.* Dostopno prek: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2007/08/22/000020953_20070822154950/Rendered/PDF/405830ENGLISH0Population0Issues01PUBLIC1.pdf (27. maj 2008).
81. --- 2008. *Africa Development Indicators 2007.* Washington, D.C.: World Bank. Dostopno prek: http://siteresources.worldbank.org/INTSTATINAFR/Resources/adi2007_final.pdf (7. junij 2008).
82. --- 2008. *Global Monitoring Report 2008. MDGs and the Environment.* Washington D.C.: The World Bank. Dostopno prek: http://siteresources.worldbank.org/INTGLOMONREP2008/Resources/4737994-1207342962709/8944_Web_PDF.pdf (17. avgust 2008).
83. World Food Programme. 2006. *Literature Review on the Impact of Education Levels on HIV/AIDS Prevalence Rates.* Dostopno prek: http://www.wfp.org/food_aid/doc/Literature_Review.pdf (2. avgust 2008).

PRILOGE

Priloga A: Milenijski razvojni cilji

1. cilj: Izkoreniniti skrajno revščino in lakoto.	<ul style="list-style-type: none"> – Med letoma 1990 in 2015 prepoloviti število ljudi, ki živijo z manj kot 1 \$ na dan. – Med letoma 1990 in 2015 prepoloviti število ljudi, ki trpijo lakoto.
2. cilj: Doseči univerzalno zagotovitev osnovne izobrazbe.	<ul style="list-style-type: none"> – Zagotoviti, da bodo do leta 2015 vsi otroci lahko zaključili osnovnošolsko izobraževanje.
3. cilj: Promovirati enakost spolov in dati več moči ženskam.	<ul style="list-style-type: none"> – Do leta 2005 odstraniti spolne neenakosti v osnovnošolskem in srednješolskem izobraževanju in do leta 2015 na vseh stopnjah izobraževanja.
4. cilj: Zmanjšati umrljivost otrok.	<ul style="list-style-type: none"> – Med letoma 1990 in 2015 za dve tretjini zmanjšati umrljivost otrok mlajših od pet let.
5. cilj: Izboljšati zdravje mater.	<ul style="list-style-type: none"> – Med letoma 1990 in 2015 za tri četrtine zmanjšati umrljivost mater.
6. cilj: Boriti se proti virusu HIV/aidsu, malariji in drugim boleznim.	<ul style="list-style-type: none"> – Do leta 2015 ustaviti in začeti krčiti razširjenost virusa HIV/aidsa. – Do leta 2015 ustaviti in začeti krčiti razširjenost malarije in drugih nevarnih bolezni.
7. cilj: Zagotoviti trajnostni razvoj okolja.	<ul style="list-style-type: none"> – Vključiti načela trajnostnega razvoja v državne politike in programe ter ustaviti izgubo naravnih virov. – Do leta 2015 prepoloviti število ljudi, ki nimajo ustreznega dostopa do pitne vode in ustreznih higienskih razmer. – Do leta 2020 izboljšati življenjske pogoje vsaj 100 milijonom prebivalcem v revnih četrtih.
8. cilj: Razviti globalno partnerstvo za razvoj.	<ul style="list-style-type: none"> – Še naprej razvijati odprto, pravično, predvidljivo, nediskriminatorno trgovanje in finančni sistem. – Vključuje zavezo za dobro vodstvo, razvoj in zmanjšanje revščine tako na državni kot mednarodni ravni. – Poskrbeti za posebne potrebe manj razvitih držav. – Vključuje: s carinami neobremenjen, količinsko neomejen dostop do izvoznih dobrin najmanj razvitih držav; razširjen program zmanjšanja dolgov za zelo zadolžene revne države (HIPC) in odprava uradnih dvostranskih dolgov; in bolj radodarna uradna pomoč državam obvezanih k zmanjševanju revščine. – Poskrbeti za posebne potrebe kopenskih in majhnih otoških držav v razvoju (preko "Programa dejavnosti za trajnostni razvoj majhnih otokov v države" in sklepov dvajset sekundne posebne seje generalne skupščine). – Ukvarjati se s problemi dolgov v državah v razvoju tako z državnimi kot mednarodni ukrepi, tako da bo dolg dolgoročno znosen.

Vir: UNICEF (2008a).